ROMAIN ROLLAND:

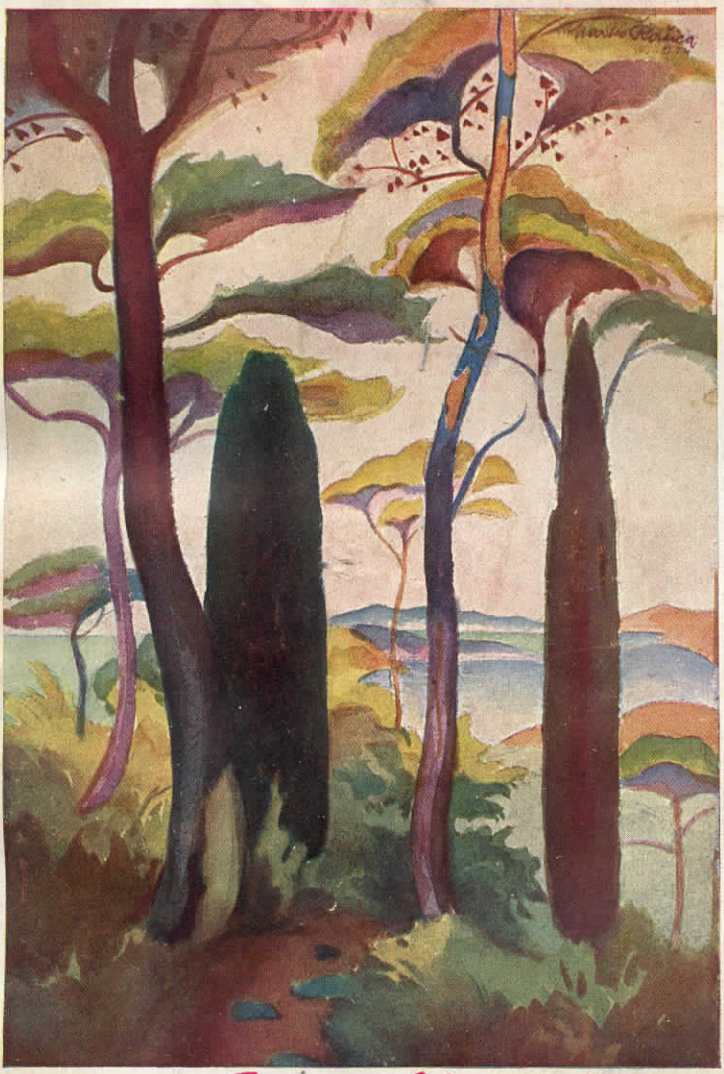

NAŠ GANDHI

NAKLADA RADIĆEVE SLAVENSKE KNJIŽARE ZAGREB.

ROMAIN ROLLAND:

NAŠ GANDHI

S XXXI. FRANCEZKOGA IZDANJA PREVEO

DR. JOSIP VANDEKAR

1 9 2 4

IZDALA RADIĆEVA SLAVENSKA KNJIŽARA
ZAGREB, JURIŠIĆEVA ULICA 1.

HRVATSKI MIROTVORNI I INDIJSKI NENASILNI POKRET

Banska i Dalmatinska Hrvatska ima oko 60 tisuća četvornih kilometara, a Indija oko *5 milijuna.* Svih nas Hrvata i s Hrvatima preko mora ima preko 4 milijuna, a svih Indijaca ima preko 300 milijuna. Na prvi pogled čini se dakle, da nema i da ne može biti osobite sličnosti izmedju Indije i Indijaca, koji su čitav jedan poseban sviet, te izmedju nas Hrvata, koji smo u istinu samo jedan malen narod, a ipak već duže vremena znade izaći i u englezkim i u američkim novinama članak, gdje se veliki indijski nenasilni pokret proti englezkomu ili britanskomu gospodstvu prispodablja s našim hrvatskim mirotvornim pokretom proti beogradskomu militarizmu i centralizmu. Ali nama sada ne će više trebati, da Englezi i Amerikanci prispodabljaju Hrvatsku s Indijom i da za predsjednika HRSS pišu, da je on balkanski Gandhi.

Gandhi je naime pravi začetnik i organizator veličanstvenoga indijskoga pokreta, u kojem je danas oko 70 milijuna indijskih Muslimana i preko 200 milijuna ostalih Indijaca, većinom brahmanske vjere.

Sad je eto naime izašla i na hrvatskom jeziku knjiga o tom veličanstvenom pokretu pod naslovom »Naš Gandhi«.

Tu je knjigu napisao francezki književnik i pjesnik Rolland, čovjek plemenita srdca i duboka uma, a napisao ju je za francezku inteligenciju, za francezku školanu gospodu. Zato knjiga nije onako lahko razumljiva kao ono, što se piše u Domu ili Božićnici. Ali nije

niti nerazumljiva. Treba samo čitati malo pažljivije gdjekoju izreku i po dva put i svaki će naš čovjek shvatiti upravo sve. Shvatiti će svojim umom, a još više svojim srdcem, svojom dušom. Svaki će čas u sebi pomisliti: Bože moj, pa ta indijska seljačka sirotinja trpi ono isto, što i mi hrvatski seljaci, dapače još i više, a taj indijski učitelj i organizator naroda ono je isto, što je bio pokojni Ante Radić i ostali osnivači Hrvatske Seljačke Stranke.

I ne samo, da će naš čovjek to pomisliti i ne samo, da će to u svojoj duši osjetiti, nego će mu se na jedan put pred duševnim očima otvoriti jedan novi veliki sviet, jedno široko i nepregledno polje, na kojem hiljadu milijuna seljaka ore i sije i žanje, ali ne više kao pokorno roblje, nego kao slobodni ljudi, kojima pripadaju svi plodovi njihovoga rada i koji nisu više pred nikim i nikada prignuti i sgrbljeni, nego pred Bogom ili kod kakvoga težkoga posla. U ovoj knjizi ima čitavih stranica, koje su takve kao da su prepisane iz našega seljačkoga programa ili iz naših novina »Dom« ili iz Božićnice. I zato je bilo i pravo i potrebno, da u hrvatskom jeziku ima ova knjiga naslov: »Naš Gandhi«.

Francezki pisac Rolland dao je svojoj knjizi naslov: »Mahatma Gandhi«, a rieč Mahatma znači velika duša, pravednik, svetac. Francez se na mnoga mjesta divi Gandhiju, a na dva tri mjesta dosta mu i prigovora neopravdano.

Rollandova francezka knjiga o Gandhiju je puna opazaka ili primjetaba malim pismenima odozdo na svakoj strani. Mnoge i mnoge opazke mogle su sasvim liepo doći u sam tekst knjige. Sve su te opazke zanimive, poučne, a nekoje su vrlo važne i neprocjenive. Naš seljački sviet nije još priviknuo čitati ovakve knjige s opazkama. I to je jedan razlog, da je ova knjiga tiskana samo u 3 tisuće komada, dok se inače naše knjige za pristaše HRSS tiskaju u 10, 20 pa i više tisuća primjeraka.

I tako i prevodilac naš zastupnik Dr. Josip Vandekar, a i Slavenska knjižara, koja knjigu izdaje o svom trošku računa s tim, da će ovu knjigu pročitati samo naši seljački prvaci; narodni zastupnici, predsjednici kotarskih i mjestnih organizacija i još koji taj seljak, a od naše školane gospode već se i predplatio znatan broj.

Naš će Gandhi dakle doći u ruke izključivo onima, čiji i jest, to jest, Hrvatima mirotvorcima, i kod njih će Gandhi učiniti svoje. Naš hrvatski seljački pacifizam i do sada je bio neslomiv, ali od sada će biti još nepobjediviji. Naši seljački prvaci osobito će dobro upamtiti i podpuno shvatiti ovu Gandhijevu temeljnu nauku: Kukavština je veće zlo od nasilja; kukavica je gori od tiranina; protivnik sam svakoj sili, ali volim trgnuti mač, negoli kao rob pasti na koljena pred tiraninom. Svaki naš čovjek dobro znade, da je ovo nauk naše seljačke stranke. Svaki znade, da smo mi uviek narodu govorili, da naš pacifizam nije kukavština, te smo to osobito izticali i prema talijanskim fašistima i prema batinašima sviju vrsti.

Još će jednu stvar u ovoj knjizi naši ljudi osobito dobro shvatiti. I biti će neizmjerno sretni, da ju podpuno razumiju. To je ono mjesto u knjizi, gdje Gandhi govori o tom, kako se on boji velikoga množtva naroda i kako se boji velikih skupština, jer da je tu uviek težko i gotovo nemoguće uzdržati mir i red. Još Gandhi silno žali, što je indijski narod već odavna zaboravio i zapustio svoje starinske pjesme i svirale, te medju sirotinjom nitko ne pjeva i nitko ne svira. I Gandhi sav žalostan i gotovo očajan vapi: Što bih ja dao, da mi je obnoviti staru indijsku narodnu pjesmu, jer svaka glasba i pjesma već sama po sebi dušu oplemenjuje i uzdiže, a čovjeka upravo neodoljivo sili na red i na disciplinu.

Kad ovo budu čitali naši ljudi, kako će biti sretni i ponosni, što mi Hrvati imamo svoje tambure i gajde, svoje gusle i frule i svoje nenadkriljive i svoje divne,

stare i nove narodne pjesme. A još će sretnije i ponosnije biti sve one naše organizacije, koje imaju svoje tamburaške i pjevačke sborove, koje imaju čak već i svoje limene glasbe, te su baš tim naše skupštine postale više slične veličanstvenomu prvostolnomu hramu negoli običnomu ljudskomu sboru i dogovoru. I naši ljudi će nehotice pomisliti u pol šale u pol sbilje: ne boj se naš dragi Gandhi, nije daleko vrieme, kad će možda malena Hrvatska i u velikoj Indiji imati svoje tamburaške i pjevačke seljačke sborove, kako ih već ima u Sjevernoj i Južnoj Americi i ponešto u Sovjetskoj Rusiji; kad hrvatski narod postigne svoj cilj, on će i to lahko provesti, da se bar donekle oduži za širinu i dubljinu veličanstvene čovječanske misli, koja iz Indije već danas sja svjetlom višim od Himalaje i širim od Sahare.

Stjepan Radić.

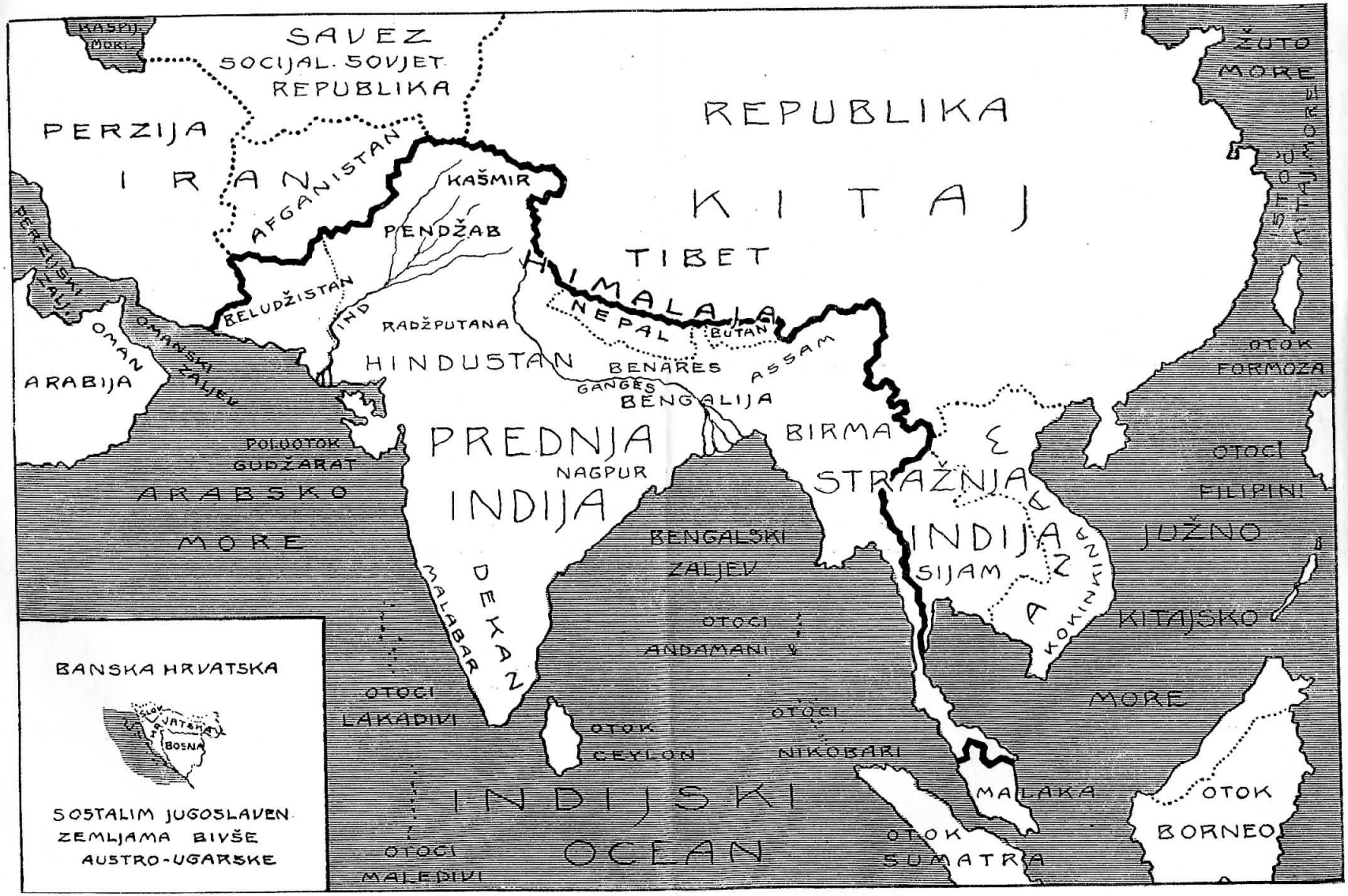
KASPIJ. MORI
SAVEZ
SOCIJAL. SOVJET
REPUBLIKA
PERZIJA
IRAN
AFGANISTAN
KAŠMIR
PENDŽAB
REPUBLIKA
KITAJ
TIBET
HIMALAJA
NEPAL
BUTAN
ŽUTO MORE
ISTOČ. KITAJ. MORE
PERZIJSKI ZALJ.
OMAN
OMANSKI ZALJEV
ARABIJA
BELUDŽISTAN
IND
RADŽPUTANA
HINDUSTAN
BENARES
ASSAM
GANGES
BENGALIJA
OTOK FORMOZA
POLUOTOK GUDŽARAT
PREDNJA
INDIJA
NAGPUR
BIRMA
STRAŽNJA
INDIJA
SIJAM
ANAM
KOKINKINA
OTOCI FILIPINI
JUŽNO KITAJSKO MORE
ARABSKO MORE
DEKAN
MALABAR
BENGALSKI ZALJEV
OTOCI ANDAMANI
OTOCI LAKADIVI
OTOK CEYLON
OTOCI NIKOBARI
MALAKA
OTOK BORNEO
INDIJSKI OCEAN
OTOCI MALEDIVI
OTOK SUMATRA
BANSKA HRVATSKA
SLOV.
HRVATSKA
BOSNA
SOSTALIM JUGOSLAVEN ZEMLJAMA BIVŠE AUSTRO-UGARSKE

AFGANISTAN
KAŠMIR
TIBET
PENDŽAB
PEŠAVAR
SRINAGAR
LAHORE
AMRITSAR
KHASUR
MULTAN
RAJKOT
BELUDŽISTAN
KELAT
BAHAVALPUR
ŠIKARPUR
IND
DELHI
MIRAT
BIKANIR
ALIGARH
HIMALAJA
NEPAL
KALMANDU
RADŽPUTANA
LUKNOV
BITHUR
GORAKHPUR
BUTAN
KARAČI
HAIDARABAD
JODHPUR
JAIPUR
AGRA
KAVNPUR
BENARES
BIHAR
AJMERE
GVALIOR
ALAHABAD
GANGES
GIRIDIH
BRAHMAPUTRA
GAJA
VIRAMGAN
BENGALIJA
BHOPAL
JABALPUR
DAKA
AHMADABAD
BARODA
NARBADA
PORBONDAR
SURAT
KALKUTA
DIU
ELORE
AMRAOTI
NAGPUR
RAJPUR
NASIK
ARANGABAD
KUTAK
BOMBAJ
NANDER
PURI
PUNA
KHEDA
KOLAPUR
HAIDARABAD
GODAVARI
ARABSKO
MORE
GOLKONDA
KRIŠNA
BENGALSKI
ZALJEV
GOA
KOOMPTA
BELARI
MASULIPATUM
NIZAMPATUM
BANGALORE
MAISUR
MADRAS
MAHE
KALIKU
SALEM
OTOCI
LAKADIVI
TRICHINOPOLI
PONDICHERY
TANJORE
MADURA
NEGAPATAM
TRIVANDRUM
TRIKUNAMALE
KANDI
CEYLON
INDIJSKI
OCEAN
KOLOMBO
OTOCI
MALEDIVI

*UVOD**

I. O ZEMLJOPISU INDIJE.

Pod zemljopisni pojam Indije spadaju dva velika poluotoka na jugu azijskoga kopna: Prednja i Stražnja Indija.

Prednja Indija prostire se u obliku trokuta, kojemu je sa sjevera granica veliko gorje Himalaja, sa sjeverozapad rieka Ind, a s jugo-zapada Arabsko more, s juga Indijski ocean i s jugo-iztoka Bengalski zaljev. U tim granicama Prednja Indija ima površinu od preko 3 i pol milijuna četvornih kilometara (točno 3,575.000 km²), dakle je velika gotovo kao Evropa bez (evropske) Rusije i Poljske. Prednja Indija dieli se u glavnom u dva diela: na sjeverni *Hindustan* (velik blizu 2 milijuna četvornih kilometara) i južni *Dekan* (preko 1 i pol milijuna četvornih kilometara).

Poradi svojih vanrednih prirodnih granica i poradi svoje veličine Indija je za pravo kontinent za sebe. Nije čudo, da na tom golemom prostranstvu ima vrhunca, koje pokriva vječni snieg, žarkih šuma,

*) Za bolje razumievanje velikoga pokreta, što ga je poveo Gandhi za oslobodjenje Indije i indijskih naroda, neka posluži ovaj kratki prikaz o zemljopisu i poviesti, o narodima i jezicima Indije, o vjerama, naročito o hinduizmu, i o književnosti Indijaca. (Pri tom sam se poglavito poslužio knjigom Hedmutha v. Glasenappa »Der Hinduismus« — München 1922.).

pustih i močvarnih džungla (gustih prašuma) i mrtvih pustara. Na zelenim obroncima Himalaje živi slon, u džunglama gospoduje tigar, pantera i bivol, na pustinjskom piesku sunča se bezbroj otrovnih zmija, u svetim vodama Gangesa lovi svoj plien krokodil, a po krošnjama paoma skaču majmuni. U brdovitim predjelima brsti koza i ovca, po zelenim pašnjacima pase Indijcima toli draga i sveta kravica.

Dok je sjeveroiztočni kraj (oko rieke Inda) slabo rodan, u plodnim se dolinama Gangesa natapaju nepregledna polja riže, lelija se zlatoklasa pšenica, sadi se kava i čaj, sladorna trstika i pamuk.

Stražnja Indija takodjer ima oblik dugoljastoga trokuta. Sjeverna joj je granica Himalaja, sa zapada Bengalski zaljev, s iztoka Južno-kitajsko more. Površina joj je preko 2 milijuna četvornih kilometara (točno 2,173.900 km²) s 39 i pol milijuna stanovnika. Politički se dieli u četiri diela: Slobodna država *Siam* (u sredini), *Indokina* ili Kokinkina pod francezkim vrhovničtvom (s iztoka), države *Malakka* pod englezkim vrhovničtvom (najjužniji dio poluotoka) i *Birma* do g. 1886. slobodna država, a od g. 1886. osvojena po Englezima te kao »Iztočni predjeli indobritanskoga carstva« pripojena politički Prednjoj Indiji. Birma ima površinu od 600 tisuća četvornih kilometara i preko 17 milijuna stanovnika, od toga 10 i pol milijuna Budhista. (Ciela je Stražnja Indija po vjeri većim dielom buddhistička).

U toj knjizi poglavito nas zanima Prednja Indija i kad se tu govori o Indiji, misli se pod tim samo Prednja Indija. Samo o njoj bit će dalje govora.

II. POVIESTNI PREGLED INDIJE.

Najstariji poviestni dogadjaj Indijske poviesti je seoba Arijaca iz sjevero-zapadnoga Irana (kod Perzije) u Prednju Indiju. Računa se, da je to moglo

biti kojih 5 tisuća godina prije Krista. Arijci (zajednički pradjedovi svih nas Evropljana) pokoriše po malo prasjedioce Dravide i zagospodovahu čitavom Indijom podielivši se u više država pod vladama radža i maharadža (knezova i kraljeva). Dalje se malo zna o njihovom životu i prva prilično odredjena godina je 480. prije Krista, kad je umro Buddha. — Godine 326. prije Krista dopro je macedonski kralj Aleksandar Veliki sve do granica Indije i od onda indijski su narodi u neprestanom dodiru s Grcima. Po smrti Aleksandrovoj vladao je Džandragupta zemljom od Inda do Gangesa. — U 1. i 2. stoljeću poslie Krista gospodovahu sjevernom Indijom Indoskiti ili Saki. — U 11. stoljeću (po Kristu) zagospodovahu nad domaćim vladarima muhamendanski osvajači (Ghasnaviden i Timur). — Godine 1526. osnovao je Babar Veliko-mogulsko carstvo s glavnim gradom Delhi. — Godine 1498. odkrio je Portugalac Vasko di Gama morski put u Indiju, a vojskovodje Almeida i Abukerk osvojiše znatan posjed, koji zadržaše kroz čitavih 100 godina. Za to vrieme bijaše i sva trgovina s Iztokom u portugalskim rukama. — Početkom 17. stoljeća preoteše Portugalcima tu trgovinu (i indijske posjede) Holandjani i Englezi osnovavši Iztočno-indijsko družtvo. — Godine 1707. propalo je carstvo Mogula. — Malo za tim stekoše i Francezi neke posjede u Indiji, a g. 1755. započela je poradi toga borba izmedju Engleza i Franceza, koja je g. 1763. svršila konačnom pobjedom Engleza. — — Godine 1757. osvoji lord Clives (Klajvs) Bengaliju i od tada prodirahu Englezi sve dalje u Indiju. — Godine 1849. propade i država Sikha, g. 1857. Delhi, a g. 1858. predje Indija iz posjeda Izstočno-indijskoga družtva u vlast englezke krune. Dne 1. siečnja 1859. proglašena bi (u Delhima) englezka kraljica Viktorija caricom Indije. — Godine 1885. zavadiše se Englezi s birmanskim kraljem Thibom (Birma je u zapadnom

dielu Stražnje Indije) osvojiše Birmu i pripojiše ju g. 1886. Indobritanskomu carstvu. — Ustanak nekih sjevero-indijskih naroda g. 1893. ugušen bi silom. Ali narodni pokret za oslobodjenje Indije nije tim prestao, naprotiv, on uzimlje sve više i više maha. Najnoviji oblik toga pokreta upoznat ćemo iz ove knjige.

III. NARODI I JEZICI INDIJE.

U čitavoj Prednjoj Indiji živi (prema popisu od g. 1911.) 320 milijuna ljudi, dakle petina svega pučanstva na zemlji. Ali to nije jedan narod ni po krvi, ni po jeziku, ni po vjeri, a ni po osjećajima.

Po *krvi* razlikuju se četiri glavna tipa:

1. U sjevero-zapadnom dielu Indije žive iranska plemena (Afganci, Beludžistanci), ljudi visokoga rasta, biele puti, široke glave, crne kose, tamnih očiju, dugoljasta uzka nosa i guste brade.

2. U području Himalaje i u Assamu žive Mongoli, ljudi nizka rasta, žućkaste puti, izbočenih ličnih kostiju, kosih očiju, plosnata široka nosa i riedke brade.

3. U Kašmiru, u Pandžabu, Radžputani i na cielom sjeveru žive pretežno Indo-Arijci, ljudi visokoga rasta, svjetlo-smedje puti, dugoljaste glave i uzka nosa.

4. Na jugu su Dravidi, ljudi omanji, tamno-smedje puti, široka plosnata nosa i kovrčaste kose.

To su — kako rekosmo — glavni tipovi, ali se oni riedko nalaze posve čisti, već su ponajčešće mješavine, te sad prevladava jedan, sad opet drugi temeljni tip.

Po jeziku mogu se narodi Indije podieliti u dvie glavne skupine: dravidsku i indo-arijsku.

1. Za *Dravide* ne zna se točno, jesu li oni po krvi srodni Kavkazcima ili Turancima, ili su pak samostalno pleme (rasa) i prasjedioci Indije. Sigurno je samo

to, da su neko bili mnogo brojniji, te da su zapremali veći dio Indije, ali su kasnije od Arijaca potisnuti više prema jugu. — Dravida ima danas oko 63 milijuna, a diele se na mnoge narode, koji govore različitim jezicima. Najznatniji su ogranci: *Tamil* (tih ima oko 18 milijuna), *Malajalam* (7 milijuna), *Kanarezi* (10 i pol milijuna) i *Telugu* (23 i pol milijuna).

2. *Indo-arijci* spadaju u istu jezičnu skupinu kao i Slaveni, Romani, Germani, Kelti i Iranci. Svi ti jezici razvili su se iz prvobitnoga zajedničkoga jezika, koji se zove *Sanskrit*. Pradomovina svih Arijaca jest Iran. Iz Irana pošli su jedni na sjever i zapad — u Evropu, a drugi na jug i iztok — u Indiju, Tu su zatekli Dravide, koje su dielom pokorili, a dielom potisnuli prema jugu. — Sanskrit je već za vrieme Buddhe (u 6. vieku prije Krista) prestao biti saobraćajni jezik u svakodnevnom životu; zadržao se je samo u književnosti i u nauci, a u običnom životu upotrebljavala su se mnoga njegova narječja, koja se zajedničkim imenom zovu *Prakrit* (što znači »obični«, »pučki«).

Tim prakritskim narječjima govori danas više od 230 milijuna ljudi u Indiji.

Ponajglavnija njegova narječja jesu:

Pandžabi (na sjeveroistoku Indije, njim govori oko 16 milijuna ljudi); *Radžasthani* (14 milijuna); *Hindi* (40 milijuna); *Iztočni Hindi* (22 milijuna); *Bihari* (35 milijuna); *Orija* (10 milijuna); *Bengali* (48 milijuna); *Gudžarati* (na poluotoku Gudžurat i jezik kojim govore Parsi — 11 milijuna); *Mahrati* (uz obalu od Bombaja do Radžputane — 20 milijuna).

Najraširenij je dakle jezik Hinda, koji Indijci zovu naprosto Hindi ili Urdu. U tom jeziku ima mnogo primjesa perzijskoga i arabskoga jezika. Bogata književnost pisana tim jezikom naročito je procvala u 18. vieku, a i danas je znatna.

Osim tih dviju glavnih jezičnih skupina (dravidske i indo-arijske) ima u Indiji naroda, koji govore iranski, mongolski, tibeto-birmanski, malajski, kolarski i t. d.

IV. VJERE U INDIJI.

Kao što se narodi Indije mnogostruko diele po govoru, isto se tako razlikuju i po svojim običajima i po svom mišljenju. Raznolikost duhovnoga života indijskih naroda najjače se odrazuje u različitoj vjeri.

Kad je govor o vjerama indijskih naroda, treba prije svega naglasiti, da se vjerski osjećaj i po svojoj raznolikosti i po svojoj dubljini nije nigdje na svietu tako jako očitovao, kao baš u Indiji. To posebno razpoloženje indijskoga duha bez sumnje je s jedne strane posljedica mješavine veoma različitih naroda, koji su se tu sastali, stapljali i razvijali uplivišući jedni na druge, kao što se s druge strane ima mnogo pripisati i posebnom zemljopisnom položaju i čudesnim prilikama indijskoga podneblja, koje kao da nuka čovjeka na duboka razmatranja.

Indijske vjere možemo podieliti u dvie glavne skupine: 1. domaće vjere, t. j. vjere, koje su nastale u samoj Indiji, i 2. vjere, koje su iz vana prodrle u Indiju.

U prvu skupinu spadaju vjere nerazvitih naroda, kojih još i danas ima u udaljenim krajevima Indije; zatim hinduizam, džainizam i buddhizam.

U drugu skupinu spada parsizam, židovstvo, islam i kršćanstvo.

Prema popisu od g. 1911. brojčani je razmjer sljedbenika pojedinih vjeroizpoviesti u Prednjoj Indiji (bez Birme, Hudamana i Cejlona) ovaj:

Nerazvite vjere: preko 9 i pol milijuna	(9,589.716)
Hinduizam (sa Sikhima): preko 220 milijuna	(220,194.004)

Džaini: oko 1 i četvrt milijuna	(1,247.687)
Buddhisti: preko 300 tisuća	(334.277)
Parsi: oko 100 tisuća	(99.796)
Židovi: oko 20 tisuća	(19.951)
Muslimani: preko 66 milijuna	(66,221.942)
Kršćani: preko 3 i pol milijuna	(3,665.556)

Najrazširenija je dakle u Indiji vjera hinduizam (vjera Hinda), njezini pripadnici sačinjavaju dvie trećine svega pučanstva u Prednjoj Indiji.

Prema broju sledbenika hiduizam je na četvrtom mjestu medju vjeroizpovjestima svieta. Brojniji od njega samo su kršćanstvo, buddhizam i islam.

V. HINDUIZAM ILI VJERA HINDA.

U čem je bit hinduizma? Je li to vjera u jednoga Boga, ili je mnogoboštvo? Je li to vjera prirodna, materijalistička ili duhovna?

Težko je na to odgovoriti i s toga se stanovišta ne može govoriti o jedinstvenom hinduizmu. Jer ima Hinda, koji obožavaju fetiše (kumire), nebeska tjelesa, biljke i životinje; mole se dobrim i zlim duhovima, junacima i svetcima. Jedni imadu množtvo bogova, a drugi vjeruju samo u jednoga duhovnoga Boga. Jedni vide boga u jedinstvu sa svietom, drugi u obće poriču, da ima vrhovno biće, koje upravlja svietom. Jedni doprinose krvne žrtve, a drugi se krate ubijati i gamad. Jedni se podaju neobuzdanoj razbludnosti, a drugi nastoje strogim pokorničkim životom umrtviti svoja ćutila. Ono, što veže sve Hinde, nije vjera u stanovita božanstva ili u stanovite vjerske istine, nego je to skup izviestnih obće priznatih družtveno čudorednih temeljnih pojmova o svietu.

U čitavom svietu očituje se svakomu Hindu jedan vječni zakon, a taj je *Dharma* ili neodoljiva unutrašnja sila. U prirodi »dharma« je onaj temeljni prirodni

zakon, po kojem svako biće u prirodi ima doista osebine i vlastitosti svoje vrste. Kod vode očituje se »dharma« u tom, da teče nizbrdo; kod krave u tom, da daje mlieko itd. Kod ljudi »dharma« je onaj skup ćudorednih i pravnih propisa, što ih mora izpunjavati čovjek pojedinac, ako hoće da udovolji svomu naravskomu odredjenju.

»Dharma« je neograničena, kao što je istina samo jedna, neograničena i absolutna. I upravo zato može se ona kod ograničenih bića primieniti samo u stanovitom ograničenom obsegu. Taj je obseg različit kod različitih bića na svietu i prema većem ili manjem obsegu ćudorednih propisa, što ih mora izpuniti pojedino biće, ima na svietu više i manje ćudoredno čistih bića. Ta je eto razlog, zašto se prema vjerovanju Hinda i ljudi diele u različite kategorije — kaste. Već po samom porodu »sudjeno« je čovjeku, da izpuni manji ili veći dio »dharme«, zato je već po samom porodu čovjek više ili manje »čist«, te pripada u stanovitu višu ili nižu kastu.

Ali hinduizam, kakav je danas, nije prvobitni oblik vjere Hinda.

Prvi oblik hinduizma je *vedizam*, t. j. vjera, koja se temelji na najstarijim Vedama. (Vede su prastare knjige, u kojima je prema vjerovanju Hinda sadržana neposredna objava Božja).

Vedizam — taj najstariji oblik vjere Arijaca — sastoji poglavito u obožavanju prirodnih sila i pojava (nebo, sunce, vatra, voda, vjetar, grom itd.).

Iz vedizma po malo se je razvio *brahmanizam* (ili »popovstvo«). Njegovo je bitno obilježje prije svega dioba ljudi u različite društvene razrede ili *kaste*.

Kasta (čistokrvno pleme ili rod) kod Indijaca je zajedničko ime za skupinu ljudi, koji već od davnine imadu jedno odredjeno zanimanje, te svoj rod vuku od stanovite ljudske ili božanske osobe, pa prema

tomu imaju i nasliedjena prava i dužnosti. Kasta je dakle kao jedna velika zadruga. Članom te zadruge postaje se porodom. Jedna je kasta prema drugoj točno obilježena izviestnim zakonskim ograničenjima. Tko se ogrieši o te propise, biva kažnjen po odboru kaste, koji je ujedno vrhovno sudište unutar kaste. Za manje prekršaje kazan je globa, a za veće prekršaje kazan je izključenje iz kaste. Izključeni smatraju se nečistima, zato ih se ne smije dotaći, a tko ih se dotakne, mora se podvrći »čišćenju« prema vjerskim obredima. Ti izključeni zovu se *Parije* (»prezreni«). Da izbjegnu štetnim i vrlo neugodnim posljedicama izključenja, Parije odlaze u krajeve, gdje ih nitko ne pozna, te nastoje, da tamo budu primljeni u koju kastu. Ili, ako im to nije moguće, obično prelaze na kršćanstvo ili na islam.

Četiri su glavne kaste.

1. *Brahmani* — stalež svećenika i učenjaka. Brahmani-svećenici jedini su posrednici izmedju Boga i ljudi, oni rukovode žrtve u hramu, odgoj i sav duševni život Hinda. Pod njihovim utjecajem osobito se razviše vjerski obredi i žrtve. To je najugledniji stalež.

2. *Kšatrije* — stalež vojnika i činovnika.

3. *Vajšije* — stalež poljodjelaca, trgovaca i zanatlija.

4. *Šudre*. — najniži »nečisti« razred, u koji spadaju neki niži obrti, zatim »prosti puk« i potlačeni prasjedioci. — Još nečistijima od šudra smatraju se pometači, dok su parije u obće izvan svih kasta.

Pripadnici raznih kasta ne smiju zajedno jesti, niti se smiju medjusobno ženiti.

Kaste se diele u brojne podkaste, a tih ima oko 2 do 3 tisuće.

U tom (drugom) razdoblju poprima i prvobitno (vedističko) obožavanje prirodnih sila više duhovni značaj. Bog se smatra nevidljivim, netvarnim i duhovnim bićem. Posljednji uzrok bivstvovanja svega, što je

na svietu, jest *Brahma*. To je druga bitna oznaka brahmanizma.

Treća bitna oznaka brahmanizma jest vjera u *selenje duša*. Duša svakoga bića poslie tjelesne smrti ponovno se radja kao čovjek, biljka, životinja ili kao nebesko biće — već prema tomu, je li za života bio dobar ili zao. Tomu bezkonačnom selenju može se izbjeći samo na taj način, da se duša za života odricanjem i razmatranjima o vjerskim stvarima oslobodi svjetovnih spona, pa da tako steče poznavanje vječnoga bića, s kojim se onda poslie smrti za uviek sjedinjuje i smiruje.

Takav je u glavnim crtama bio brahmanizam u 6. vieku prije Krista, kad se je pojavio Buddha. Nauka Buddhina vrlo se je naglo proširila po svoj Indiji potisnuvši tako staru vjeru Indijaca. Ali ne samo da ju je potisnula, ona ju je i preobrazila: pod utjecajem buddhizma brahmanizam se malo po malo preobražuje i razvija u današnji *hinduizam*. Hinduizam je dakle treći oblik ili treći stepen razvoja prvobitnoga vedizma. U tom obliku od bogova se najviše poštuje *Brahma* — tvorac svieta, blagi *Višnu* i divlji *Šiva*. Oni čine zajedno neke vrsti trojstvo — *Trimurti*. Uz to se sve više poštuju mjestna božanstva i narodni junaci, o kojima nastaju glasovite narodne pjesme: Ramajana i Mahabharata. Razvijaju se nove nauke i stvaraju novi životni nazori. Hinduizam mnoge je stvari preuzeo od budhizma, pa i samoga Buddhu smatra utjelovljenjem najobljubljenijega boga Višnu. Bog Višnu u obće se najviše poštuje u hinduizmu. On je dobrostivi bog, koji rado pomaže ljudima, pa u tu svrhu često silazi na zemlju i utjelovljuje se t. j. poprima oblik kojega čivjeka. To utjelovljenje zove se *Avatar*.

U glavnom spominje se deset utjelovljenja boga Višnu, a najviše se poštuje ono utjelovljenje, kad je Višnu sišao na zemlju u obliku *Rame*, da oslobodi ljude od strahovitoga diva-poluboga Ravane, koji je

imao deset glava i dvadeset ruku. O junačkim djelima Rame nastala je glasovita pjesan *Ramajana*.

Uz Ramu najslavnije je još osmo utjelovljenje boga Višnu kao Krišna ili *Šri Krišna*, koji je oslobodio ljudstvo od zloglasnoga kralja Kanze. O tim događajima pripovieda se u ulomcima najveće indijske narodne pjesme: *Mahabharata*.

Kao deseto utjelovljenje Višnu slavi se Buddha, i po tom se vidi, koliki je utjecaj na stari brahmanizam vršio novi nauk Buddhe.

VI. O STAROJ KNJIŽEVNOSTI INDIJACA.

Dvie su glavne skupine, u koje možemo podieliti staru indijsku književnost. Jedno su knjige, koje prema vjerovanju Hinda sadržaju neposrednu objavu božju, to su Vede, Brahmane i Upanišade. U drugoj skupini knjiga sadržana je ustmena predaja, koja se nadovezuje na objavu, a ovamo spadaju Šatre, Mahabharata, Ramajana i Purani.

Vede su najstariji književni spomenici Arijaca. Rieč »Veda« znači »znanje«, (isto to znači ta rieč u staroslavenskom, češkom, poljskom i slovenskom), a »Vede« sadržavaju sveto znanje, koje su pomoću svojih svrhunaravskih sposobnosti spoznali bogom nadahnuti *Riši*. (Riši su proroci; bilo ih je sedam). Vede su temelj i prvi oblik vjere Arijaca. Pisane su sanskritom. To nije jedna knjiga vjerskih propisa poput Korana. Vede se postepeno nadopunjavahu tiekom tisućljeća, a konačni svoj oblik poprimile su — čini se — oko 500 godina prije Krista.

Brahmane su obširna sbirka obrednih razprava i propisa. Njihov postanak pada u doba od kojih 1000 godina prije Krista.

Na Brahmane nadovezuju se *Upanišade* (= tajne nauke). To je skup razmatranja o najvišem načelu,

koje je uzrok svega, što je na svietu (Brahma) i o duhu (Atmi), koji je u svakom biću i koji je bezsmrtan. — Upanišade čine najvažniji i najvriedniji dio vedske književnosti. U njima je najveći dio onih dubokih misli, kojima je Indija obogatila čovječanstvo. Zato su Upanišade i dandanas u velikoj cieni kod svih Hinda, mnogo se proučavaju i čine temelj indijskoga vjerovanja.

Za svakdanji život svakoga Indijca još su i danas od velike važnosti brojne *Dharma-Šatre* (= knjige nauke), kasnije nastali dopunjci Vedama. Šatre su u glavnom sbornik pravnih propisa, a osim toga govori se u njima o stvaranju svieta, o seobi duša i o spasenju. Indijci smatraju šatre svetom predajom, kao što su Vede božanska objava.

Medju poviestna djela svete predaje Inda spada na prvo mjesto golema junačka pjesan *Mahabharata*. Na samom početku te veleniesni kaže se, da je to medju svim pripoviestnim djelima najbolje djelo, — »kao što je maslac najbolji medju svim vrstama ukiseljenoga mlieka, Brahmanac medju Arijcima, piće neumrlosti medju liekovima, ocean medju vodama i krava medju četveronožnim životinjama«.

Mahabharata (= pripoviest o velikim bojevima Bharate) pripisuje se pjesniku-mudracu Vajsi, ali malo je vjerojatno, da je to djelo jednoga čovjeka, već se naprotiv s priličnom sigurnošću može uztvrditi, da su različiti dielovi te pjesme nastali u različito doba i u većim vremenskim razmacima. Njezin postanak pada u razdoblje izmedju 4. vieka prije Krista i 4. vieka poslie Krista. Pjesan se dieli u 18 knjiga razne veličine, a ima oko 100 tisuća dvostihova i još dodatak »*Harivanša*« u 16 tisuća dvostihova, u kojem se opisuje poviest Krišne.

U Mahabharati ima sva sila umetaka, poučnih vjerskih i znanstvenih razprava, a najznamenitiji je ulomak *Bhagavad-Gita*, gdje Krišna poučava Arjunu

o razlici izmedju materije (tvari) i duha, o prolaznosti svega zemaljskoga i o vječnosti duše, koja se oslobadja od ponovnoga radjanja samo čišćenjem od svih tjelesnih požuda i strasti.

Druga velika narodna pjesan Indijaca, koja i danas ima velik upliv na njihovo mišljenje, jest *Ramajana* (= poviest Rame) — u sedam knjiga i 24 tisuće dvostihova. Kao tvorac te pjesni spominje se Valmiki, ali ni to ne će biti djelo jednoga čovjeka. Današnji svoj oblik čini se, da je Ramajana poprimila u 2. vieku poslie Krista.

Još ima jedno djelo, koje je od velikoga utjecaja na duh i vjeru Indijaca, a to je »*Purani*« (= stare priče). To je sbirka različitih djela vjerskoga sadržaja, u kojima je sadržana predaja o dogadjajima pradavnih vremena i pouka o načinu, kako se poštuju bogovi. Osim tih starih priča i legenda tu su razprave o pravima i dužnostima Kasta i obredni propisi. Od bogova najviše se u njima slavi Višnu i Šiva. — Njihov postanak pada u prva stoljeća kršćanstva. — Sve do sad spomenute knjige pisane su starim jezikom Arijaca — sanskritom.

VII. DŽAINIZAM ILI VJERA DŽAINA.

U 6. vieku prije Krista razviše se iz brahmanizma dvie nove vjere: džainizam i buddhizam.

Osnivač džainizma je kneževski sin Vardhamana, po svojim sljedbenicima prozvan Mahavira (veliki junak) i Džina (pobjednik). Temeljna misao džainizma je ova: mnogim — po sebi čistim dušama primiešaju se poradi neznanja i strasti stvarne (materijalne) primjese, koje ih sputavaju. Strogim duhovnim životom te se stvarne primjese odstranjuju i duša se za uviek oslobadja. Zato su i ćudoredni propisi džanizma vrlo strogi. Glavni je takav propis *Ahimsa* — ne činiti zla

ni jednomu živomu biću — i taj se propis primjenjuje i na kukce, pa i na gamad. Posljedica tih strogih propisa takodjer su i mnogi mužki i ženski samostani.

Džainitska vjera ne poznaje osobnoga boga, ali poštuje bogove Hinda kao viša, nadzemaljska bića, čija je moć ograničena. Džainizam zabacuje božanstvo Veda i povlašteni položaj brahmana. Džaini imaju svoje posebno sveto pismo *(Anga)*, a osobito štuju Mahaviru.

U srednjem vieku bio je džainizam vrlo razširen po Indiji, ali danas ima tek oko 1 i četvrt milijuna sljedbenika, većinom trgovaca na zapadu Indije.

VIII. BUDDHIZAM.

Kud i kamo veće značenje od džainizma zadobila je nauka Buddhe. Čudnim slučajem javlja se taj potomak kraljevskoga roda na sjeveru Indije nekako istodobno, kad je grčki mudrac Heraklit počeo razlagati svoju filozofiju i kad je veliki prorok Isaija propoviedao milosrdje Božje Židovima u babilonskom sužanjstvu. Gautama Buddha (Buda) živio je oko polovine šestoga vieka prije Krista.

Po Buddhinoj nauci sve je na svietu prolazno, promjenljivo i puno boli. Pa i vlastito »ja« promjenljivo je baš kao i plamen, za koji se čini, da je uviek jedan te isti, a ipak predstavlja on svaki hip novu vrednotu. Želja za životom i ljubav k svietu produžuje to neprestano mienjanje bića. Nestane li jedne zemaljske pojave, nastaje druga. Ne posve ista, ali ipak nastavak predjašnje. To vječito mienjanje svršava tek spoznajom prolaznosti i ništetnosti svega, što je na svietu. Čovjek, koji je došao do toga spoznanja i odrekao se svieta, postaje uzvišen nad boli i muke zemaljske, te postizava bezbolno, neprolazno nadzemaljsko stanje ništavila — *Nirvanu*. (U toj se

točki podudara hinduistička »brahma« s Buddhinom naukom!) Ali znanje, koje je potrebno za postignuće nirvane, ne postizava se proučavanjem Veda (zato buddhisti ne smatraju Veda knjigama božanskoga nadahnuća), nego duhovnim razmatranjem. Tomu razmatranju treba da su posvećena sva čutila čovječja. Dosljedno toj potrebi, da *svaki* čovjek steče to spoznanje, Buddha osporava brahmanima prvenstveni položaj u ljudskom družtvu i izključivo pravo na nauku. Svi ljudi imadu jednako pravo, da podju putem spoznanja, koje vodi u nirvanu.

Ali uza sve to Buddha je bio više družtveni reformator te, nije izravno napadao sistem kasta i vjeru brahmana u nadzemaljska bića.

Buddha je ubrzo sakupio oko sebe velik broj učenika, a sliedeći za primjerom njegovoga strogoga života puna odricanja mnogi ljudi podjoše u samostane i pustinjake. Oko tih samostanaca sakupljao se narod i tako se nauk Buddhin brzo razširio po svoj Indiji. Širenju buddhizma pripomogoše kasnije i mnogi moćni vladari indijski (naročito kralj Ashoka, koji vladaše od g. 272. do g. 231. prije Krista.), kao i mnogi misionari i do skora se je buddhizam udomio i u stražnjoj Indiji, iztočnom Turkestanu, Kitaju, Japanu i Tibetu.

Ali i buddhizam se je razvijao i preobražavao. Buddha je učio, da se svaki čovjek strogim životom sam brine za svoje spasenje, a mnogi njegovi učenici nastojahu, da — poput Buddhe — i drugima donesu spas. Buddha nije razpravljao o nadzemaljskim bićima i o pitanju vječnosti, a čitav niz njegovih učenika i sljedbenika bavio se je tim pitanjima. Buddhu počeše smatrati utjelovljenjem Istine, a njegovi govori postadoše buddhističkim svetim pismom. (Jezik, kojim su pisane te svete knjige, zove se *Pali;* i to je jedna podvrsta sanskrita, a prestao je biti saobraćaj-

nim (živim) jezikom, kad je buddhizam bio potisnut u Prednjoj Indiji).

Začudo je, da je buddhizma gotovo posve nestalo upravo u zemlji, gdje se je rodio — u Prednjoj Indiji. Potisnuo ga je onaj isti brahmanizam, koji je pred njim gotovo posve uzmaknuo, ali brahmanizam u preporodjenom obliku hinduizma. To je potiskivanje buddhizma u Prednjoj Indiji bilo — u glavnom — bez krvi. Tek mjestimice bili su progoni sa strane brahmana oštri, pa i okrutni. Još oko g. 1500. (po Kr.) bili su buddhisti u Bengaliji odlučan faktor, a dandanas ima u Prednjoj Indiji samo neznatan ostatak buddhizma u području Himalaje (u Nepalu), te u najnovije vrieme opet na jugu Indije i na otoku Cejlonu.

Izvan svoje domovine buddhizam se je održao u svoj svojoj snazi navlastito u Stražnjoj Indiji, u Japanu, Mongoliji i Tibetu, tako te je buddhizam po broju svojih sljedbenika iza kršćanstva najjača vjera na svietu.

IX. SIKHIZAM ILI VJERA SIKHA.

Sikhi su posebna jedna vjerska sljedba u Pandžabu ili petorječju rieke Inda, koja broji preko 3 milijuna sljedbenika. Osnivač Sikhizma je Namak, pobožni propovjednik, koji je živio od g. 1469. do g. 1538. (po Kr.). On je išao za tim, da izmiri i ujedini islam i hinduizam u zajedničkoj vjeri u jednoga duhovnoga Boga (Rama, Hari, Govinda), koga se ne može prikazati u slici. Njegovi nasljednici zvahu se *Guru.* — Deseti i posljednji Guru Govind Singh (1675. do 1708.) proveo je medju Sikhima vanrednu vojničku organizaciju, u kojoj je bio sistem Kasta posve izlučen i po kojoj postadoše Sikhi posve samostalan i poseban narod. — Poslie Govindove smrti država se je Sikha počela razpadati. Još se jedan put ojačala za vladanja Randžit-Singha, ali je kratko iza njegove

smrti (g. 1839.) država Sikha podpala pod englezko gospodstvo (1848.). Ipak je vjerski i politički utjecaj Sikha i danas još na sjeveru Indije vrlo znatan i Sikhi slove kao vrlo hrabar narod.

Temelj njihovoga vjerskoga shvaćanja je vjera u jednoga duhovnoga Boga; njihovo je sveto pismo Adi-Granth (sbirka vjerskih pjesama različitih Gura). Ipak su se tiekom vremena u vjeru Sikha uvukle mnoge značajke hinduizma, a jer su im i običaji zajednički, sikhizam se danas već i ne smatra posebnom vjerom, nego više kao neka hinduistička sljedba.

X. PARSIZAM ILI VJERA PARSA.

Parsi su prasjedioci stare Perzije, koji su i poslie osvojenja Perzije po Arapima (g. 632.) ostali vjerni staroj vjeri Zoroastra. Bježeći pred progonima muhamedanaca sklonili su se u udaljene predjele Perzije (tu ih ima još oko 7000) i u sjevero-zapadnu Indiju. Središte im je grad i otok Bombaj, a ima ih u Indiji oko 100 tisuća. Većim su dielom trgovci i bankari, a vrlo su privrženi Evropejcima. Oni su poprimili u Indiji jezik Indijaca, ali su zadržali svoju staru vjeru. Osnivač te staroperzijske vjere je *Zoroaster* (Zaratustra), vrlo darovit čovjek, koji se je oko 2500. godina prije Krista rodio na jugoiztočnim obroncima Kavkaza. Primitivnoj vjeri starih Iranaca dao je dublji temelj. Dva su glavna načela u svietu: svjetlo i tama, dobro i zlo. Od početka svieta vladaju zajedno Ormuzd — bog svjetla i dobra — i Ahriman — vladalac tmine i zla. Svaki ima svoju četu duhova i medju njima je neprestani boj, dok ne bude Ahriman pobiedjen. — Poštuje se samo vatra. — Vjera Zoroastrova vladala je Perzijom, sve dok nije Aleksandar Veliki (macendonski) osvojio Perziju. Za vladanja Sasanida (g. 229. do 636. po Kr.) ona bi opet

učinjena državnom vjerom, dok ju nije pobjedonosni islam posve potisnuo. — Nauka Zoroastrova sakupljena je u 4 svete knjige, koje se zajedničkim imenom zovu *Zend-Avesta* (živo znanje).

*

Od stranih vjera, koje su prodrle u Indiju, nije gotovo ni jedna imala znatnoga upliva na hinduizam. Jedino je provala muhamedanaca (oko g. 1000 po Kristu) znatan dio indijskoga pučanstva otrgla od hinduizma i privela islamu, ali i ti muslimanski Indijci zadržali su svoje stare hinduističke običaje.

* *
*

Stoljeća su već prošla, od kako stotinama milijuna indijskih naroda vlada tudjinska ruka. Današnji gospodar Indije je prosvietljeni Englez. Ali u Indiji on kao da zaboravlja, da je ta zemlja zapravo kolievka ljudske kulture, da u njoj živu milijuni, koji smatraju za grieh povriediti i mrava... Za Engleza je Indija azijska kolonija, koja kao da je samo zato tu, da svojim prirodnim bogatstvom podpomaže nezasitnu »civiliziranu« Evropu. A napredak i blagostanje indijskih *naroda* malo ih se tiče. Donieli su im — u ostalom — evropsku civilizaciju, evropsku upravu sa žandarima i policajima — zar to nije dosta? Ostavili su im — što više — petdesetak domaćih vladara i vladarčića (koji marljivo sišu i strigu svoj narod, da se mogu prošetati Evropom u sjajnom ornatu maharadže, a neki od njih primaju još od englezke vlade i Judinu plaću — »apanažu«) i podržavaju uzstrajno sve domaće nepodobštine i trvenja, da mogu tim bolje i uspješnije gospodovati i jednima i drugima — pa što hoće još više? Ali u indijskim narodima probudio se je duh i dostojanstvo čovjeka.

Oni, koji su tisuće godina živjeli svojim životom i običajima svoje starine, zahvaljuju se nepozvanim gostima na strahovitim darovima evropske civilizacije. Oni uvidjaju svoje pogrješke i mane i nastoje ih ukloniti — bez tudje pomoći. A jer im tudjin pri tom samo smeta, zato će ukloniti i njega. Ali kako? Zar silom? Mogli bi i to — na jednoga Engleza u Indiji dolazi više od tri tisuće Indijaca! To je golema nadmoć. Ali Indijci su odlučili ostaviti upotrebu fizičke sile za slučaj skrajnje nužde. Današnje njihovo oružje u borbi za narodnu samostalnost jest — *čovječnost*. Tom svojom čovječnošću oni uspješno prkose englezkim topovima i zračnim flotama. I pobjedjuju ih. I ne samo Engleze. Sve one, koji zaboravljaju, da čovječnost ima biti vrhovni zakon za ljude...

Taj pobornik čovječnosti, koji se u Indiji bori za oslobodjenje Indijaca i svega čovječanstva, zove se — *Mahatma Gandhi*.

U Davosu (Švicarska), dne 1. rujna 1924.

Dr. Josip Vandekar.

Zemlji krasote i robstva,
zemlji prolaznih carstva i vječitih misli,
naroda, koji prkosi vremenu,
preporodjenoj Indiji.

Prigodom godišnjice sudjenja
njezinoga Mesije.

(18. ožujka 1922.).

NAPOMENA PIŠČEVA.

Na početku ove razprave najsrdačnije zahvaljujem svojoj vjernoj saradnici, svojoj sestri, i svomu prijatelju Kalidas Nag-u, čije mi veliko znanje i neumorna susretljivost bijaše vodjom u šumi indijskih misli.

Isto tako hvala nakladniku S. Ganesan-u u Madrasu, koji mi je stavio na razpolaganje veliki dio svojih izdanja.

NAPOMENA PREVODIOČEVA.

Nastojao sam, da prevodeći upotrebim što manje tudjih rieči. Novi pojmovi, s kojima nas upoznaje pisac ove knjige, zahtievali su tvorbu nekih novih rieči, koje duh našega jezika težko podnaša. Učinio sam to sbog veće razumljivosti. Uza sve to ostalo je još dosta tudjih rieči, jer ih nije bilo moguće prevesti bez opisavanja, koje bi učinilo smisao rečenice nejasnim. Te sam tudje rieči protumačio u dodatku na kraju knjige.

dr. J. V.

VELIKA DUŠA MAHATMA . . .[1]

čovjek, koji je postao jedno s bićima svemira.

I.

Mirne, tamne oči. Čovjek onizak i slabunjava tiela, mršava lica i velikih klapavih ušiju. On nosi bielu kapu, zaogrnjuje se grubim bielim plaštem i bosonog je. Hrani se rižom i voćem, pije samo vodu, spava na golom podu. On u obće malo spava i radi bez prekida. Na svoje se tielo ne obazire. Ništa na tom čovjeku kod prvoga susretaja ne pada u oči, nego *izražaj velike strpljivosti i velike ljubavi.* Englez Pearson, koji ga je g. 1913. sreo u Južnoj Africi, mora da misli na svetoga Franju Asiškoga.[2]) On je jed-

[1]) »Velika duša« — to je doslovni smisao imena Mahatma, kojim je indijski narod okrstio svoga vodju. Maha = velik, Atma = duša. Taj izraz potječe iz starih indijskih knjiga Upanišada, gdje ta rieč označuje najviše biće (boga) i one, koji se s njim sjedinjuju u zajednici spoznanja i ljubavi:

On je biće svjetla, tvorac svega, Mahatma,
Uviek nazočan u srdcima naroda.
Objavljuje se srdcem, nadahnućem i razborom.
Onaj, tko ga pozna, postaje bezsmrtan.

Ove liepe stihove posvetio je apostolu (Gandhiju) indijski pjesnik Tagore, kada je u prosincu g. 1922. pohodio Ashram (najmilije boravište Gandhijevo).

[2]) Franjo Asiški je utemeljitelj franjevačkoga reda. (op. prev.).

nostavan kao diete,[3]) blag je i uljudan dapače i sa svojim protivnicima,[4]) i neokaljano iskren.[5]) Sebe prosudjuje naskroz čedno, a savjestan je u tolikoj mjeri, te se često čini kao da je neodlučan i da hoće reći: »I ja se mogu prevariti«; nikada on ne sakriva svojih mana, ne pravi nikakvih kompromisa, ne poznaje nikakve diplomacije, ne ide za govorničkim uspjehom, što više, on ni ne misli na to;[6]) protivan je manifestacijama naroda, koji postaje izvan sebe od oduševljenja, čim ga opazi, pa bi u jednoj takvoj sgodi — kako je slabunjav — bio i sgnječen, da ga nije njegov prijatelj Maulana Šaukat Ali zaštitio svojim gorostasnim tielom; *okružen množtvom svojih obožavatelja postaje on bolestan u pravom smislu rieči.*[7]) On zapravo nema povjerenja u množtvo, a odvratna mu je vlada rulje i razpuštena svjetina; samo u malom broju ljudi osjeća se ugodno, a sretan

[3]) Tako za nj kaže njegov englezki prijatelj C. F. Andrews, dodajući još: »On se smije kao diete i veliki je prijatelj djece«.

[4]) »Malo ih je, koji se mogu oprieti čaru njegove ličnosti. Njegovi najžućljiviji protivnici postaju uljudni, jer ih na to sili njegova uljudnost«. (Jos. J. Doke).

[5]) »Svako uklanjanje od istine, pa bilo ono i prolazno, nepodnosljivo mu je«. (C. F. Andrews).

[6]) »On nije nipošto vatreni govornik, njegov način govora miran je i lagan; on se poglavito obraća na razum. Ali u tom miru poprima njegova misao vanrednu jasnoću. Njegov je glas jednoličan, ali je pun iskrenosti, koja osvaja. Kad govori, on nikada ne maše rukama, a vrlo riedko miče i prstom. Njegova jasna misao, izražena snažnim riečima, osvaja. Nikada on ne prelazi na novu stvar, dok nije siguran, da su ga svi razumjeli«. (Jos. J. Doke).

[7]) Young India, 2. ožujka 1922. (Datumi u bilježkama odnose se na Gandhijeve članke objelodanjene u časopisu Young India).

je samo u samoći, gdje prisluškuje tihomu unutarnjemu glasu, »the still small voice«, koji mora slieditі . . .[8])

Takav je evo čovjek, koji je probudio trista milijuna ljudi, uzdrmao britansko carstvo i koji je začetnik najvećega pokreta u politici čovječanstva zadnjih dvaju tisućljeća.

* *
*

Njegovo je pravo ime Mohandas Karamhand Gandhi. Rodjen je dne 2. listopada 1869. u malenoj polu-nezavisnoj državi na sjevero-zapadu Indije u Porbandaru, »*bielom gradu*«, na omanskom zatonu, na ulazu u perzijski zaljev. Narod toga kraja vatren je i nemiran, do nedavna još uznemiren gradjanskim ratovima, narod uz to vrlo vješt trgovini i spretan, koji je postao bogat trgujući izmedju Adena i Zanzibara. Djed i otac bijahu mu oba prvi ministri. Obojica padoše u nemilost poradi svoje samostalnosti, te bijahu prisiljeni da bježe i život im je bio ugrožen. Gandhi potječe dakle iz bogate, naobražene i ugledne obitelji, ali ne iz najviših krugova. Njegovi roditelji pripadahu Džainima, jednoj indijskoj vjerskoj sekti (sljedbi), u čijem je naučanju jedno od glavnih načela *Ahimsa.*[9]) Baš to načelo zastupati će mladi Gandhi slavodobitno u svietu.

Za Džainite je put, koji vodi k Bogu, više u ljubavi nego u razumu. Mahatmin otac nije nimalo cienio novac, pa je svojima vrlo malo i ostavio, budući da je gotovo sve razdielio u dobrotvorne svrhe. Njegova

[8]) iz istoga članka.

[9]) A = ne; Himsa = činiti zlo, dakle Ahimsa znači: ne činiti zla, ne činiti nasilja nijednomu biću, odklon sile: non violence. Ahimsa je jedno od najstarijih načela indijske vjere. Naročito ga je zastupao Mahavira, osnivač Džanizma, i Budha, a zastupaju ga i službenici boga Višnu, koji su takodjer vršili veliki upliv na Gandhija.

vrlo pobožna majka bila je indijska sveta Elizabeta: postila je, dielila milostinju i njegovala bolestnike. U roditeljskoj se je kući redovno čitala Ramajana.[10]) Prvi njegov odgoj bio je povjeren jednomu Brahmancu, koji ga je naizust učio stihove Višne.[11]) Kasnije se je tužio, da nije nikada dobro naučio Sanskrit,[12]) pa je to mnogo dopriniclo njegovoj nesklonosti prema englezkomu odgoju, koji ga je otudjivao od blaga njegovoga materinskoga jezika. Uza sve to on je dobro upućen u sveta pisma Indijaca; ali Vede i Upanišade može čitati samo u prevodu.[13])

Još za vrieme svoga školovanja proživio je Gandhi težku duševnu borbu sbog vjere. Buneći se protiv indijske vjere, koja se je pretvorila u idolopoklonstvo, postao je on na neko vrieme — ili je bar mislio, da je postao — bezvjerac. U tom svom bezbožtvu pošao je tako daleko, te je s nekim svojim drugovima potajno jeo meso (najveće svetogrdje, što ga može počiniti Indijac!) Sbog ogavnosti i užasa, što ga je pri tom osjećao, umalo da nije umro.[14])

Oženio se još kao diete.[15]) S devetnaest godina

[10]) Ramajana je staro-indijska narodna pjesan vjerskoga sadržaja. Pobliže o tom vidi u uvodu. (op. prev.).

[11]) Do svoje sedme godine polazio je pučku školu u Porbandaru, zatim javnu školu u Rajkotu, poslie desete godine višu školu u Katjavaru, a napokon od svoje sedamnaeste godine sveučilište u Ahmedabadu.

[12]) Sanskrit je staro-indijski jezik, kojim su pisane indijske svete knjige. Iz sanskrita su potekli svi glavni evropski jezici: slavenski, germanski i romanski. (op. prev.).

[13]) Svoje djetinjstvo opisuje Gandhi u povjerljivom govoru, što ga je držao na sastanku parija, 13. travnja 1921.

[14]) Strah, što ga bješe tada prepatio, opisao je on kasnije Jos. J. Doke-u: trpio je od bezsanice i smatrao se ubijcom.

[15]) Zaručio se sa osam godina, oženio se je sa dvanaest. Kasnije je ustao protiv dječjih brakova, jer je u njima vidio uzrok propadanja indijskoga naroda. Ipak dodaje, da može izpodje, da dovrši svoje nauke u Englezkoj, na pravnički fakultet londonskoga sveučilišta. Njegova majka nije ga htjela pustiti da ode prije, nego je položio tri džainitska zavjeta, koji obvezuju na uzdržavanje od vina, mesa i spolnoga občenja.

U rujnu g. 1888. on stiže u London. Nakon prvih mjeseci nesigurnosti i razočaranja — on je, kaže, potratio mnogo novaca i vremena na to, da postane englezki »gentlemen« — prisilio se je na strogi život i osbiljan rad. Prijatelji upoznali su ga s biblijom; ali još nije kucnuo čas, da ju razumije. Umorile su ga prve knjige (Mojsijeve), te je došao samo do izlazka (Židova iz Egipta). Ali je zato — baš u Londonu — spoznao ljepotu indijske knjige Bhagavad Gita. Njom je bio zanešen. To je bilo ono svjetlo, koje je bilo potrebito malomu Indijcu u izagnanstvu. Ona mu je vratila vjeru. I on je spoznao, da je njegov spas samo u vjeri Inda«.[16])

Godine 1891. vratio se je u Indiju. Tužan je bio taj povratak. Majka mu je malo prije toga umrla, a njemu su zatajili njezinu smrt. On postade odvjetnik u Bombaju (najveći grad na zapadnom primorju Indije). Nekoliko godina kasnije odrekao se je toga zvanja, jer ga je smatrao nemoralnim. Ali i za vrieme, dok ga je još vršio, pridržavao si je pravo, da napusti zastupanje u parnici, čim bi se pokazalo, da brani krivca.

Već u to vrieme pobudiše u njem znameniti Indijci predosjećaj buduće njegove zadaće. Bijahu to »*nekrunjeni kralj*« Bombaja Parsi Dadabhai i profesor Gokhale, obojica prožeti religioznom ljubavlju za Indiju. Gokhale bijaše ponajbolji državnik svoje do-

nimno takva zajednica života, započeta u vrieme, kad značajevi još nisu izgradjeni, dovesti do vanredne zajednice duša. Njegov je brak divan primjer za to. Gandhijeva je žena uviek dielila sa svojim mužem sve kušnje života vjerno i odvažno.

[16]) Govor od 13. travnja 1921.

movine i medju prvima, koji su nastojali, da ponovno uvedu indijski odgoj. Dadabhai bijaše osnivač indijskoga nacionalizma (prema svjedočanstvu Gandhijevu[17]). Obojica bijahu takodjer majstori u mudrosti i blagosti. Dadabhai bijaše onaj, koji je budno bdio nad mladenačkim oduševljenjem Gandhijevim, i koji mu je godine 1892. dao prvu praktičnu poduku o primjeni Ahimse u javnom životu; poduku o onoj herojskoj pasivnosti — ako je moguće spojiti ta dva pojma, — o onom žarkom oduševljenju duše, koja se ne opire zlu zlim nego ljubavlju. Mi ćemo se još vratiti na ovu čarobnu rieč, na to uzvišeno poslanje, kojim se Indija obraća na sviet.

Godine 1893. počinje Gandhijev rad za Indiju. On se dieli u dva odsjeka. Od g. 1893. do g. 1914., djeluje on u Južnoj Africi. Od g. 1914. u Indiji.

Da ta dvadesetgodišnja djelatnost u Južnoj Africi nije naišla na veći odjek u Evropi, to je dokaz, kako je nevjerojatno ograničen vidokrug naših političara, povjestničara, filozofa i ljudi, koji se bave vjerskim pitanjima; jer to je velepjesan duše, kojoj nema ravne u naše vrieme, ne samo po snazi i uztrajnosti u požrtvovnosti, nego i po konačnoj pobjedi.

Godine 1890. do 1891. bilo je u Južnoj Africi, poglavito u Natalu, 150 tisuća Indijaca. Naglo pridolaženje toga stranoga naroda izazvalo je medju bielim pučanstvom nerazpoloženje prema strancima, tako te se je vlada osjetila prinukanom, da upotrebi stroge mjere. Ona htjede zabraniti useljivanje Azijaca

[17]) Ovi predteče, čija je politička smionost kasnije bila daleko nadmašena (Gandhijem), mnogo su trpjeli sbog nezahvalnosti i zaboravi mladoga pokoljenja. Ali Gandhi bijaše im ostao vjeran, naročito Gokhale-u, s kojim ga vezaše čuvstvo počitanja. U različitim sgodama poziva on mladi naraštaj Indije, da poštuje Gokhaleovu i Dadabhajevu uspomenu. (Vidi *Hind Swaraj*, pismo parijama od 23. ožujka 1921. i njegovu *Izpovjed vjere* od 13. srpnja 1921.).

i prisiliti na odlazak one, koji su se već bili nastanili u zemlji. Poradi neprestanih progona postade njihov život nesnosan; bili su pritisnuti porezima, izdane su ponizujuće policajne odredbe, a doskora sliedile su javne uvrede, pa pljačke, otimačine i linčovanje — sve pod okriljem biele civilizacije.

Godine 1893. prispije Gandhi u Južnu Afriku, jer bijaše pozvan u Pretoriju[18]), da vodi jednu važnu parnicu.

On bijaše podpuno neobaviešten o položaju Indijaca u Africi. Već na prvom svom koraku u Natalu, naročito u nizozemskom Transvaalu, doživio je gorko izkustvo. Taj Indijac visokoga gospodskoga roda, s kojim su u Englezkoj uviek liepo postupali i koji je do sada smatrao Evropejce svojim prijateljima, bio je na jedanput izvrgnut najsurovijemu zlostavljanju: iz svratišta i iz vlakova bacali su ga van, psovali su ga, ćuškali i gurali nogom. On bi se bio odmah vratio u Indiju, da nije bio vezan ugovorom sa svojim strankama na dvanaest mjeseci. U tih dvanaest mjeseci dospio se podpuno savladati. Kad je izminuo ugovoreni rok i on se žurno spremao na odlazak, saznade u posljednji čas, da vlada sprema zakonsku osnovu, koja bi Indijcima imala oduzeti sva prava. Indijci u Africi nisu imali dovoljno snage za borbu, manjkala im je volja, bili su neorganizirani i demoralizirani. Trebalo im je vodje i Gandhi se je žrtvovao i ostao tamo.

I sada počinje herojska borba duha protiv sile državne i protiv sile surove rulje. Kako je Gandhi u to doba bio još odvjetnik, započeo je svoje političko djelovanje tim, da je pravnički dokazivao nezakonitost progona Azijaca. Uzprkos najžešće opozicije dobiva on parnicu pred javnim mnienjem u Natalu i u Londonu, — i ako ne faktično, ono ipak pravno. Pod-

[18]) Pretorija je glavni grad tada još slobodne burske republike. (Op. prev.).

našao je peticije s ogromnim brojem podpisa. Njegovim nastojanjem sazvan je indijski kongres u Natalu, a osnovao je družtvo za indijski odgoj. Nešto kasnije osnovao je takodjer i novine»*Indian Opinion*« (Indijska Misao), koje su bile izdane englezki i na tri indijska jezika. Zatim hoteći osigurati svojim zemljacima u Africi poštenu vladu i da ih može bolje braniti, posve se je s njima izjednačio. On je imao u Johannesburgu vrlo unosnu odvjetničku pisarnu[19]). Napustio ju je, da se poput Franje (Asiškoga) vjenča sa siromaštvom. Živio je zajedno s biednim i progonjenim Indijcima, dielio je njihove kušnje i posvećivao ih tim, što je svojim zemljacima propoviedao nauk, ne opirati se silom. Godine 1904. stvorio je Gandhi u Feniksu (Phoenix) kod Durbana seljačku naseobinu u duhu L. N. Tolstoja, komu se je divio[20]). Tamo sakupljaše Indijce, pribavljaše im zemlju i zahtievaše od njih, da polože svetčani zavjet siromaštva. Sam pak obavljao je najniže poslove. Tu se je taj tihi narod godinama opirao vladi. Povukao se je iz gradova; za industrijski život zemlje bijaše to jak udarac. To

[19]) Kako Gokhale kaže, zaradjivaše Gandhi 5 do 6 tisuća funti (englezkih tj. osam do devet milijuna kruna) godišnje. Kasnije je živio s 3 funte na mjesec.

[20]) »*The Golden Number of Indian Opinion*«, časopis tiskan u Feniksu g. 1914., donosi veliko Tolstojevo pismo Gandhiju, pisano 7. rujna 1920., malo prije Tolstojeve smrti. Tolstoj bijaše čitao »*Indian Opinion*« i radovao se tomu, što je saznao, da Indijci u borbi protiv Evropejaca ne upotrebljavaju silu. On bodri taj pokret i veli: »odpor bez upotrebe sile zakon je ljubavi, to jest, on je žudjeno nastojanje za zajednicom svih ljudskih duša«. To je zakon, što ga je naučao Krist i mudraci čitavoga svieta.

Moj prijatelj Pavao Birukov pronašao je u Tolstojevom arhivu u Moskvi još neka Tolstojeva pisma Gandhiju. On ih objelodanjuje u sbirci Tolstojevih pisama narodima Azije, pod zajedničkim naslovom: *Tolstoj i Iztok.*

bijaše vjerski štrajk, o koji se lomi svaka sila — kao što se lomila sila carskoga Rima na prvim kršćanima. Ipak malen bi dio tih kršćana u nauci o praštanju i ljubavi pošao tako daleko, da — poput Gandhija — priteknu u pomoć ugroženim progoniteljima. Koliko god je puta Južna Afrika bila u velikoj opasnosti, prestao je Gandhi s uzkraćivanjem saradnje u javnim poslovima (non-participation) sa strane Indijaca i odmah je ponudio svoju pomoć. Godine 1899. obrazovao je Gandhi za vrieme burskoga rata indijski Crveni Križ, i taj je poradi svoje hrabrosti za vrieme boja dva puta bio pohvaljen u dnevnoj zapovjedi. Godine 1904., kad se u Johannesburgu pojavila kuga, uredio je Gandhi jednu bolnicu. Godine 1908. pobuniše se urodjenici u Natalu: u tom ratu učestvovaše Gandhi na čelu jednoga sanitarnoga odjela, te ga je vlada za to javno pohvalila.

Pa ipak sve te plemenite usluge nisu stišale biesa protiv tudjinaca. Gandhi bijaše u nekoliko navrata stavljen u zatvor[21]) (i to dapače ne dugo iza kako je javno pohvaljen za zasluge u Natalskom ratu), osudjen na tamnicu i prisilni rad, i na mrtvo ime izprebijan[22]) od biesne rulje. Gandhi je upoznao sve patnje i sva poniženja. Ali ništa ne mogaše pokolebati njegove vjere. Ona je u kušnji postala još jača. Bijaše to godine 1908., kada je Gandhi kao odgovor pristašama sile u Južnoj Africi napisao vanrednu malu knjižicu: Hind Swaraj (indijski Home Rule), evandjelje herojske ljubavi.[23])

[21]) U zatvoru stečeno izkustvo opisao je Gandhi priprosto i mirno u zanimivom članku, koji je sadržan u knjizi: *Speeches and writings of M. K. Gandhi.* (Govori i pisma Gandhijeva), Natesan, Madras, str. 152—178.

[22]) Godine 1907. bio je izprebijan od vlastitih zemljaka, jer im je umjerenost Gandhijeva bila sumnjiva, a vlada je učinila sve, da ga učini još više sumnjivim. I tako je on istodobno trpio od nasilja tlačitelja i potlačenih.

[23]) O tom biti će još govora kasnije.

Borba je trajala dvadeset godina, a najžešća je bila u razdoblju izmedju g. 1907. i g. 1914. Južnoafrička vlada uzprkos opozicije pametnijih Engleza na vrat na nos proturala je novi jedan zakon protiv Azijaca. Na to je Gandhi organizirao prema svim svojim silama pravi »nenasilni odpor« (non-résistance). U rujnu g. 1906. sakupljeni Indijci u Johannesburgu položiše svetčanu prisegu »nenasilnoga odpora«. Azijci svih plemena, svih vjera, svih družtvenih razreda, bogati i siromašni posvetiše mu se jednakom samozatajom. Kitajci u Africi pristadoše posve uz Indijce. Na tisuće ih je bilo zatvoreno; kako nije bilo dovoljno velikih zatvora, zatvarahu ih u rudnike. Ali zatvor kao da je za njih imao privlačivu moć. General Smuts, koji ih je proganjao, nazvao ih je »*Conscientious Objectors*« (»neustrašivi mirotvorci«). Gandhi bijaše tri puta utamničen.[24]) Tu je bilo ubijstava i mučeničtva. Pokret je rasao. Godine 1913. proširio se je iz Transvaala u Natal. Strahoviti štrajkovi, burne i ogromne skupštine, te golemi obhod Indijaca kroz Transvaal uzbudiše javno mnienje Afrike i Azije. Ogorčenje zahvati i Indiju, te mu je i sam podkralj, lord Harding, dao jasna izražaja u jednom govoru, što ga je držao u Madrasu. (To je jedan od velikih gradova u Indiji.)

Nesavladiva uztrajnost i čarobna snaga *velike duše* Gandhijeve poče djelovati: sila je prignula koljeno pred odvažnom blagošću.[25]) Najljući protivnik indijske stvari, general Smuts, koji je g. 1909. izjavio, da nikada ne će iz zakonika izbrisati ni jedan paragraf, koji je za Indijce uvredljiv, — priznao je nakon pet godina, da je sretan, što su ti paragrafi ukinuti.[26]) Britanska vladina komisija dala je Gandhiju gotovo u svem pravo. Godine 1914. jednim je zakonom ukinut porez od 3 funte, a svim je Indijcima, koji su htjeli, da kao slobodni radnici ostanu u Natalu, dana sloboda boravka. Nakon dvadesetgodišnje požrtvovnosti nenasilni je odpor pobiedio.

* * *

Gandhi se vratio u Indiju kao priznati narodni vodja.

Još početkom (ovoga) stoljeća pokazivali su se prvi znaci pokreta za političkom nezavisnošću Indije. Već pred trideset godina došlo je nastojanjem nekolicine umnih Engleza do indijskoga narodnosnoga kongresa. A. O. Hume i Sir William Wedderburn, obojica slobodoumni političari iz doba kraljice Viktorije, dugo su vremena sačuvali pomirljivi značaj (toga kongresa), nastojeći izmiriti interese Indije s englezkim vrhovničtvom. Pobjeda Japanaca nad Rusima pobudila je ponos azijskih naroda, a izazivanja lorda Curzona (kao podkralja Indije) povriedište indijske rodoljube. U samom kongresu nastade jedno krilo krajnjih ljevičara, a njihov žestoki nacionalizam živo je odjeknuo po svoj zemlji. Ipak je stara ustavna stranka pod utjecajem J. K. Gokhale-a uza sve svoje iskreno domoljublje ostala odana Englezkoj. Nacionalni osjećaj, koji je sad prožeo ovaj kongres indijskih zastupnika, sve ih je sklonuo, da zahtievaju podpunu unutrašnju samostalnost, ali se još ne bijahu složili u njezinom obsegu. Jedni se nastojahu prilagoditi Englezima, a drugi su htjeli protjerati sve Evropejce iz Indije; jedni se ugledavahu u primjer Kanade i Južne Afrike, a drugi u

[24]) Jos. J. Doke, koji nam saobćuje vrlo zanimive razgovore, što ih je imao s Gandhijem u Transvaalu, završuje svoju knjigu u listopadu g. 1908., opisujući Gandhija, kako ga u kažnjeničkom odielu vode u tvrdjavu Johannesburga i ondje zatvaraju u istu ćeliju s prostim kitajskim zločincima.

[25]) Zauzimanje dvojice velikodušnih Engleza C. F. Andrews-a i W. W. Pearson-a uspješno je pripomoglo nastojanju Gandhijevu.

[26]) Gandhi podsjeća na to u jednom članku od 12. svibnja 1920.

Japan. Gandhi je pošao pravcem više vjerskim nego političkim, ali u samoj stvari bio je nepomirljiviji (radikalniji) nego sva prijašnja opozicija. Ali se nije znao prilagoditi stvarnim prilikama, jer mu je nedostajalo točno poznavanje okoline. Premda je za svoga dugoga boravka u Južnoj Africi stekao duboko poznavanje indijske duše i nesavladivoga oružja mirnoga odpora, ipak je dvadeset i tri godine izbivao daleko od svoje domovine. Zato je sad budno pratio sav javni život.[27])

On nije još ni u snu mislio, da se buni protiv Velike Britanije, te se je g. 1914., kad je buknuo svjetski rat, odputio u Englezku, da tamo sastavi jedan sanitarni odio. »On je iskreno vjerovao (piše Gandhi god. 1921.), da je državljanin britanskoga carstva«. On podsjeća na to češće u svojim pismima iz g. 1920. »*Svim Englezima u Indiji*«! Dragi prijatelji, ni jedan Englez nije iskrenije saradjivao s carstvom nego li sam to činio ja za vrieme dvadeset i devetgodišnjega svoga javnoga djelovanja. Četiri sam puta stavio na kocku svoj život za Englezku... Do godine 1919. ja sam se iz iskrenoga uvjerenja zalagao za sporazum...«

Nije samo on tako postupao. Ciela se je Indija g. 1914. dala prevariti, da se rat vodi za pravicu. Da zadobije njihovu pomoć, englezka im je vlada stavila u izgled velika obećanja. Ta toliko žudjena samostalnost (Home Rule) bila im je obećana kao nagrada za učestvovanje u ratu. U kolovozu g. 1917. obećao je umni državni tajnik za Indiju, E. S. Montagu, Indiji odgovornu parlamentarnu vladu. U Indiji se sastadoše na savjetovanje i u srpnju g. 1918. podpisaše podkralj (Indije) lord Helmsford i Montagu službeno saobćenje o ustavnom preuredjenju. U tim prvim mjesecima god.

[27]) Njegov ljubljeni učitelj zatražio je od njega na samrti obećanje, da se ne će miešati u aktivnu politiku, dok bar godinu dana ne putuje Indijom i dok opet iz bliza ne vidi svoga naroda, s kojim bijaše izgubio svaki doticaj.

1918. bile su savezničke vojske u velikoj stisci. Lloyd George bijaše 2. travnja 1918. upravio poziv na narode Indije. I u ratnom vieću, koje se je sastalo u Delhima (u sjevernoj Indiji) koncem istoga mjeseca, govorilo se je, da je nezavisnost Indije blizu. I tako se je Indija vanredno odazvala za rat, a Gandhi je ponovno pružio Englezkoj svoju lojalnu pomoć. Indija je podigla 985 tisuća vojnika. Pridoniela je goleme žrtve. Pouzdano je očekivala nagradu za svoju vjernost.

Razočaranje bijaše strahovito. Pod kraj godine (1918.) minula je pogibao za Englezku. Englezi zaboraviše na primljene usluge. Čim je bilo sklopljeno primirje, englezka vlada nije više laskala Indiji. Ne samo da nije priznala Indiji nikakvih novih sloboština, nego je dokinula i stare. Tako zvani Rowlattovi zakoni, podastrti carskomu zakonodavnomu vieću u Delhima u veljači g. 1919., bijahu dokazom uvredljivoga nepovjerenja prema Indiji, koja je tek nedavno dopriniela tako velikih dokaza svoje odanosti. Obranbene odredbe, uvedene u Indiji za vrieme rata, zadržane su; tajna policija ponovno bi uzpostavljena, uvedena je cenzura i sve tiranske mjere obsadnoga stanja.

Razočarana Indija buktjela je od ogorčenja. Započela je revolucija,[28]) Gandhi ju je organizirao.

Godinu pred tim bavio se je on samo socijalnim reformama, a navlastito se trudio oko poboljšanja položaja poljodjelaca. Ostalo je posve nezamiećeno kako je on za agrarnih nemira g. 1918. kod Kaire u Gudžaratu i kod Čamparana u Biharu u pobjedonosnom pokušaju prokušao ono snažno oružje, što ga je malo za tim upotrebio u narodnoj borbi: ono tvrdokorno neopiranje sili, samo njemu svojstveno, o kojem ćemo još kasnije čuti pod imenom *Satyagraha*, što mu ga je on dao.

[28]) Dan 28. veljače (1919.) može se uzeti kao početak pokreta zvanoga Satyagraha.

Gandhi je ipak ostao do godine 1919. u pozadini i po strani od indijskoga nacionalnoga pokreta, čiji su napredni elementi — okupljeni godine 1916. po gospodji Annie Besant (ona bijaše do skora nadmašena) — priznali tada za vodju velikoga Indijca po imenu Lokamanya Bal Gangadhar Tilak. Bijaše to čovjek riedke energije, koji je u svom čeličnom tielu ujedinjavao trostruku veličinu uma, značaja i volje; njegov je um još dublji nego Gandhijev, jer je temeljitije crpao iz stare azijske kulture; on je učenjak, matematičar i mudrac, koji je žrtvovao domovini sve sposobnosti svoga duha i uma, a poput Gandhija bez ikakvoga častoljublja; on je htio sačekati samo pobjedu svoje stvari, da se povuče iz javnoga poprišta i da nastavi svoj znanstveni rad. Za života bijaše on neosporivi vodja Indije. Tko zna, kako bi se prilike bile razvile, da ga nije u kolovozu 1920. zatekla prerana smrt? Gandhi se je klanjao pred veličinom njegova duha, a jer se je s obzirom na političke metode s njim posve razilazio, on bi — da je Tilak ostao na životu — bez sumnje bio zadržao samo neke vrsti vjersko vodstvo pokreta. Kako li bi bio snažan polet indijskih naroda pod tim dvostrukim vodstvom! Ništa mu se ne bi moglo oprieti, jer Tilak bijaše majstor akcije, kao što je Gandhi gospodovao nad unutrašnjim silama narodne duše. Ali je sudbina odlučila drugčije: Bio je to žalostan dogadjaj za Indiju i za Gandhija samoga. Cieloj njegovoj naravi i njezinim skrovitim željama više bi odgovaralo, da on bude vodja manjine, onih riedkih odabranih. On bi bio dragovoljno prepustio Tilaku vodstvo većine. On nije nikada imao vjere u većinu. Tilak ju je imao. Ovaj matematičar akcije vjerovao je u broj (brojčanu snagu). On je bio rodjeni demokrat i samo političar bez obzira na zahtjeve vjere. Običavao bi reći, da »politika nije za Sadhus-e« (za svetce, za pobožnjake). Taj učenjak bijaše spreman, — kako je sam izjavio — da i samu istinu žrtvuje za slobodu svoje zemlje. Da, taj neporočni čovjek, čiji

je život bio neokaljano čist, nije se žacao reći, da je u politici sve dopušteno. Vjerojatno je, da bi medju takovim čovjekom i moskovskim diktatorima bila moguća duševna veza. Ali Gandhijevo je mišljenje bilo tomu nepristupačno. Razprave medju Tilakom i Gandhijem jačale su doduše duboko medjusobno poštivanje, ali su uviek potvrdjivale oprečnost njihovih metoda. Kod ljudi tako bezuvjetno iskrenih, čije je djelovanje vjeran odraz njihova mišljenja, to znači oprečnost sila, koje vladaju njihovim bićima. Protivno od Tilaka izjavljuje Gandhi, da bi on — kad bi bio prisiljen da bira — istini za volju žrtvovao i slobodu. Ma kolika bila njegova religiozna ljubav prema domovini, ipak on svoju vjeru još više cieni nego li domovinu:

»Ja sam tiesno vezan s Indijom, njoj ja sve dugujem. Ja vjerujem u njen poziv. Promaši li ona pri tom, tad će to biti za me časovi kušnje, ali ja se nadam, da ja ne ću klonuti. Moja vjera ne poznaje zemljopisnih granica. Ako je moja vjera živa, ona će nadjačati moju ljubav prema Indiji«.[29])

Tek ove velike rieči podaju sav čovječanski smisao borbi, koju ćemo sada opisati: Od apoštola Indije one čine apoštola svieta, sugradjanina sviju nas.[30]) I za sve nas bije se boj, što ga je Mahatma prije četiri godine zapodjeo.

* * *

Vriedno je spomenuti, da je on dapače u času, kad se stavio na čelo revolucionarnoga pokreta protiv Rowlattovih zakona, učinio to samo zato, »da odvrati pokret od nasilja«.[31]) Jer revolucija je sada doista započela, pa ju je trebalo i voditi.

---

[29]) 11. kolovoza 1920. Ovdje se Gandhi stavlja u opreku s *»naukom o maču«.*

[30]) »Čovječanstvo je jedno. Ima različitih rasa. Ali čim je jedna rasa viša, tim više ima dužnosti«. *(Ethical Religion).*

[31]) 5. studena 1919.

Da uzmognemo bolje razumjeti ovo, što sada sliedi, treba misliti na to, da su u unutrašnjosti Gandhijevoj istodobno dva sprata: jaki vjerski temelji i socijalna djelatnost, koju on podiže na tim nevidljivim temeljima, prilagodjujući ju savremenim mogućnostima i željama Indije. Gandhi je nabožan od prirode, političar je od nužde. Politički i praktički značaj njegovoga djelovanja jača se u onoj mjeri, u kojoj ga razvoj dogadjaja i pomanjkanje drugih vodja naroda sili na to, da upravlja kormilo narodnoga broda u buri. Ali bitni dio sgrade jest i ostaje kripta (podzemni dio crkve): Ta je kripta široka i duboka, stvorena da nosi posve drugu katedralu nego li je ona, koju sad treba na brzu ruku sagraditi; samo je ta trajna, a sve je ostalo privremeno i odredjeno za to, da posluži za godine prelaza. Zato je važno, da upoznamo tu podzemnu crkvu, u kojoj su čvrsti temelji Gandhijeva mišljenja. Tu on traži utočište svaki dan, da stekne snage za djelovanje nad površinom.

Sa skrušenom odanošću vjeruje Gandhi u religiju svoga naroda, u Hinduizam, ali ne kao učenjak, koji se veže na puko slovo, a još manje kao pobožnjak, koji ništa ne prosudjuje, već sliepo prihvaća čitavu vjersku predaju. Njegova je vjera podvrgnuta dvostrukomu nadzoru savjesti i razuma.

»Ja ne ću da pravim iz vjere fetiša (kumira) i ne izpričavam ni jedno zlo počinjeno u njezino sveto ime...[32]) Ja nimalo ne težim za tim, da neko biće privučem k sebi, ako mi ne uspije, da ga uvjerim u njegovom razumu. Ja idem tako daleko, te sam spreman da zabacim božanstvo najstarijih Šatra,[33]) ako ove ne mogu uvjeriti moj razum...«[34])

[32]) 27. listopada 1920.

[33]) Šatre = knjige nauke. (Pobliže o tom vidi u Uvodu).

[34]) 2. srpnja 1920. — »Moja vjera ne traži, da ja smatram, da su svi stihovi od Boga nadahnuti . . . Ja ne ću da budem vezan ikojim tumačenjem, pa bilo ono ne znam kako učeno,

U drugu ruku — a to je bitno — on ne priznaje i ne dopušta Hinduizmu nikakve izključivosti:

»Ja ne vjerujem u izključivo božanstvo Veda. Ja vjerujem ,da su Biblija, Koran i Zend-Avesta (perzijske svete knjige) isto tako Bogom nadahnute kao i Vede... (indijske svete knjige.) Hinduizam nije vjera, koja bi se morala širiti. On daje mjesta obožavanju svih proroka svieta... On nalaže, da svaki štuje svoga Boga prema svojoj vlastitoj vjeri ili *Dharma;* i tako on živi u miru sa svim vjerama.«[35])

Gandhiju nisu ostale neopažene pogrješke i mane, koje su se tiekom stoljeća podkrale u Hinduizam, pa ih i žigoše. Ali...

»...Ja ne mogu opisati svojih osjećaja prema Hinduizmu baš kao što ne mogu da opišem osjećaje, što ih gojim prema svojoj ženi. Ona mi je mila kao nijedna druga žena na svietu. Ne zato, što ne bi imala pogriešaka; usudjujem se reći, da ih ima mnogo više, nego li ih ja vidim; ali tu postoji osjećaj nerazrješive veze. Isto je tako s Hinduizmom, sa svim njegovim manama i sa svim njegovim ograničenostima. Ništa me tako ne uzdiže kao glasba Gite i Ramajane, tih jedinih dviju knjiga Hinduizma, o kojima mogu reći, da ih poznajem... Ja poznajem mane, kojima su danas okaljane velike indijske svetinje. Ali uza sve to — ja ljubim te svetinje... Premda sam ja reformator do skrajnosti, ipak ne zabacujem ni jedan od bitnih članaka vjere Hinduizma«.[36])

Koje su dakle bitne istine, uz koje Gandhi pristaje? On ih izriekom nabraja u jednom članku od

ako se ono protivi mojemu razumu i mojemu ćudorednomu osjećaju, (6. listopada 1921.).

[35]) U istom članku. »Vjere su različiti putevi, koji vode k istomu cilju.« *(Hind Swaraj.).* — »Sve se vjere osnivaju na istom ćudorednom zakonu. Moja je etička vjera sastavljena iz zakona, koji vežu sve ljude svieta.« *(Ethical Religion).*

[36]) 6. listopada 1921.

6. listopada 1921., koji se može uzeti kao njegova javna izpoviest vjere:

1. Ja vjerujem u Vede, u Upanišade, u Purane i u sve, što se razumieva pod indijskim svetim pismom, te dosljedno vjerujem u Avatare[37]) i u ponovno radjanje.

2. Vjerujem u *Varnashrama Dharma*[38]) (u družtvene razrede), ali u strogom smislu Veda, a ne prema današnjemu pučkomu i surovomu shvaćanju.

3. Vjerujem u zaštićivanje krave, ali u mnogo širem smislu, nego li je pučki.

4. Ja ne osudjujem poštivanje idola« (kumira).

Svaki Evropejac, koji na tom mjestu prekine čitanje ove vjeroizpoviesti, smatrat će, da je duh, koji se ovdje očituje, tako različan od našega, tako strogo zatvoren u okviru vjerskih i socijalnih nauka, koje su vremenski i prostorno od nas udaljene i koje nemaju nikakve veze s našim duhom, te nema smisla nastaviti čitanje. Neka ipak nastavi! Nekoliko redaka dalje naći će on nešto, što mu je srodnije:

»Vjerujem u indijsku rečenicu, da nitko ne može u istinu poznati Šatre, ako nije postigao savršenstvo u nevinosti *(Ahimsa)*, u istini *(Satija)*, u svladavanju samoga sebe *(Brahmaharija)*, i ako se nije odrekao svakoga sticanja i svakoga posjedovanja bogatstva«.

Ovdje se indijska vjera podudara s evandjeljem. I Gandhi si je bio sviestan te srodnosti. Njegovo djelo »Ethical Religion« svršava riečima Kristovim.[39]) Nekomu englezkomu pastoru, koji ga je godine 1920.

[37]) Avatar = utjelovljenje božje kod njegovoga silaženja na zemlju (op. prev.).

[38]) Prema korjenu rieči: *varna* = boja, razred ili kasta; *ashrama* = mjesto za vježbanje u vjerskom životu, pustinjačtvo; *dharma* = vjera. Ljudsko je družtvo uredjeno kao niz staleža. To je temeljna nauka Hinduizma.

[39]) »Tražite najprije vladanje Božije i pravdu njegovu, a sve ostalo dodat će vam se«.

upitao, koje su knjige najjače na nj uplivisale, spomenuo je najprije *Novi Zavjet*.[40]) Što više, prema vlastitom priznanju[41]) ima Gandhi Isusovoj Besjedi na gori da zahvali odkrivenje pasivne rezistencije (1893.). Njegov ga slušatelj zapita iznenadjen:

»— Pa zar vi niste na nju nadošli već prije, čitajući indijske knjige?«

»Nisam«, uzvrati Gandhi. »Poznavao sam i divio sam se Bhagavad Giti i prije, ali tek po Novom Zavjetu upoznao sam značenje pasivne rezistencije. Neizrecivo sam se radovao, kad sam ga čitao. Bhagavad Gita pojačala je taj utisak. Tolstojeva pak knjiga »*Carstvo je Božje u vama*« dala mu je trajan oblik«.[42])

Ne treba zaboraviti, da je zapravo taj vjerujući Azijac učio od Tolstoja,[43]) da je prevodio Ruskina (savremeni englezki filozof)[44]) i Platona (stari grčki

[40]) *Young India*, 25. veljače 1920.

[41]) Josipu J. Doke-u godine 1908.

[42]) Povrh toga rekao je Josipu J. Doke-u:

»Tiekom vremena utjelovio se je Bog u različitim oblicima. U Giti veli Krišna: ***Kad bude vjera propadala, kad zavlada bezvjerje, onda ću se ja pojaviti. Da zaštitim dobro, da razorim zlo i da uzpostavim Dharmu, ja ću se uviek ponovno radjati«.***

»Kršćanstvo čini dio moje teologije. Krist je nada sve sjajno objavljenje Božje. Ali on nije jedino objavljenje. Ja ga ne stavljam na osamljeni priestol . . .«.

[43]) Knjižica *Hind Swaraj* nabraja na koncu šest Tolstojevih djela, koje Gandhi preporuča za čitanje (naročito: *Carstvo je Božje u nama; Što je umjetnost? Što da činimo?).* — Josipu Doke-u govori on o velikom utjecaju, što ga je Tolstoj na nj vršio, ali dodaje, da ga nije sliedio u njegovim političkim idejama. — Kad su ga g. 1921. pitali: »U kakvom ste odnošaju s grofom Tolstojem?« — odogovorio je Gandhi u *Young India* od 25. listopada 1921.: »Kao pobožno odani štovalac, koji mu mnogo toga duguje u životu«.

[44]) Naročito mu se je svidjala Ruskinova knjiga: *Crown of Wild Olive* (vienac od divljih maslina).

filozof[45]), da se oslanja na Thoreau-a (čitaj Toro), divi se Mazzini-u, čita Edwarda Carpentera i da su na njegovo mišljenje uplivisali najveći duhovi Evrope i Amerike. Nema dakle za Evropejca nikakvoga razloga, da se otudjuje Gandhijevu mišljenju. Potrebno je samo, da ga pobliže upozna. Tada će razumjeti duboki smisao *vjeroizpoviesti*, čije su ga rieči zapanjile. Čini se, da naročito dvie točke čine nepremostivi jaz izmedju religioznoga duha Indije i Evrope: poštivanje krave i sistem kasta.[46]) Ali pogledajmo, što Gandhi pod tim misli:

Dakako, da to za nj nipošto nisu sporedni članci vjere u cjelini nauke. Zaštićivanje krave je oznaka Hinduizma. Gandhi vidi u tom dapače jedno od najviših očitovanja ljudskoga razvoja. Zašto? Jer je to simbol (znak) saveza, što ga je čovjek sklopio sa »*svietom nižim od sebe*«. Ono znači »bratstvo medju čovjekom i životinjom«. I — kako je on to liepo rekao — »izdiže čovječje biće iznad granica njegove vrste, te ostvaruje ujedinjenje čovjeka sa svim, što živi«. Razlog, da je izmedju svih bića odabrana baš krava, jest u tom, jer je krava u Indiji najbolji drug čovjeku i izvor svega blagostanja; Gandhi vidi u toj krotkoj životinji pjesan samilosti. Ipak to poštivanje, što joj ga on posvećuje, nema na sebi ništa od idolopoklonstva, te nitko ne osudjuje strože fetišizam indijskoga naroda, koji pazi samo na slovo, bez duha sućuti »za

[45]) Medju knjigama, što ih je englezka vlada zabranila g. 1919., bili su takodjer Gandhijevi prevodi *Apologije* (obrane) i *Smrti Sokratove*.

[46]) Što se tiče poštivanja idola, nije vriedno gubiti rieči. Sam Gandhi piše: »Ja ih nipošto ne poštujem, ali oni čine dio ljudske naravi«. On ih smatra kao neku potrebu, kao nešta, što je vriedno poštivanja i svojstveno slabići ljudskoga duha, koji mora kadikad materijalizirati predmet svoga vjerovanja, da mu se uzmogne laglje klanjati. To je od prilike ono isto, što vidimo u svim katoličkim crkvama.

niema stvorenja Božja«. Čim smo jedan puta to shvatili — (a tko bi to bolje shvatio nego li asiški prosjak sv. Franjo!) — ne će nam više biti čudna važnost, što ju Gandhi podaje tomu poštivanju. I nije nimalo ludo reći, da je zaštićivanje krave u smislu, što mu ga on daje, »dar Hinduizma svietu«. Jer evandjeoskoj zapovjedi: Ljubi bližnjega svoga, kao samoga sebe, dodaje on: Sve što živi, tvoj je bližnji.[47])

Sistem kasta evropskomu je shvaćanju još teže pristupačan — (bar shvaćanju današnje Evrope: jer Bog zna, što će nam donieti posljedica razvoja, koji je samo po imenu demokratski!) — Ne umišljam si, da ću uspjeti predobiti čitaoca iznašajući Gandhijeva razjašnjenja, pa ni ne idem za tim. Ali će se u njem jasno pokazati, da tu vjeru ne nadahnjuje oholost niti osjećaj družtvene nadmoći, nego misao izpunjavanja dužnosti na položaju, koji je svakomu odredjen.

»Gotovo bih vjerovao — veli Gandhi — da je zakon nasljedjivanja vječan, te da svaki pokušaj, da ga izmienimo, dovodi do posvemašnje zamršenosti... *Varnashrama* (podjela na kaste) prirodjena je čovječjoj naravi, Hinduizam joj samo daje znanstveni oblik...«

Ali Gandhi ograničuje broj staleža na ova četiri: Brahmani (stalež intelektualaca i svećenika), kšatrije (stalež vojnika i činovnika), vaišje (stalež trgovaca) i šudre (stalež zanatlija i radnika). Medju njima ne dopušta se nikakove razlike u časti. To su različita zvanja i ništa više. Dužnosti. Nikakova privilegija.[48])

»Duhu se Hinduizma protivi, da si čovjek sam pripisuje viši položaj, ili da drugomu propisuje položaj

[47]) O poštivanju krave vidi u *Young India* članke od 16. ožujka, 8. lipnja, 19. lipnja, 4. kolovoza 1920., 18. svibnja, 6. listopada 1921. — O kastama, 8. prosinca 1920., 6. listopada 1921.

[48]) Kad su se tiekom vremena prvobitni staleži izobličili u ohole kaste, Upanišade su tomu prigovorile.

niži. Svi smo mi rodjeni, da služimo stvaranju Božjemu: Brahmanac svojim znanjem, kšatrija svojom obranbenom snagom, vaišja svojom sposobnošću u trgovini, šudra svojim tjelesnim radom. To ne znači, da je Brahmanac oslobodjen od tjelesnoga rada, već samo da je sposobniji za znanstveni rad; ne znači, da si šudra ne bi mogao pribaviti svako znanje, nego samo da on bolje služi svojim tielom, te mu nije potrebno, da zavidja tudjemu djelovanju. Brahmanac, koji bi poradi svojega znanja išao za nadmoćnim položajem, sam bi se tim sa svoga položaja sbacio, jer nema pravoga znanja... Svrha *Varnashrame* je štedljivo upotrebljavanje družtvenih snaga (mudra razdioba) i spasonosno ograničenje izvršeno na sebi samom vlastitom voljom...«

Prema tomu je sistem kasta osnovan na svladavanju samoga sebe, a ne na povlasticama. Pri tom ne valja zaboraviti, da prema vjeri u seobu duša sama narav uzpostavlja ravnotežu u nizu uzastopnih bivstvovanja, čineći iz brahmana šudru i obratno.

Pitanje parija nema nikakve veze s ove četiri kaste, koje su medju sobom različite, ali jednakopravne. Kasnije ćemo vidjeti, kolikom žestinom napada Gandhi tu socijalnu nepravdu: to je jedna od najdirljivijih strana njegovoga apoštolstva. Pitanje parija smatra Gandhi sramotom za Hinduizam, odvratnom nakazom prave nauke, prljavštinom, i on sbog toga nesnosno trpi:

»Volio bih da me razderu u komade — piše on — nego da ne smijem priznati svojom braćom sirotinju iz odbačenih staleža... Ja ne želim biti ponovno rodjen; ali ako se iznova rodim, želio bih, da to bude medju onima, kojih se ne smije dotaći (parije), da mogu dieliti njihove pogrde i raditi za njihovo oslobodjenje...[49])

[49]) 27. travnja 1921.

On je pokćerio jednu malu pariju i s nježnošću govori o toj dražestnoj sedmogodišnjoj vragoljanki, koja u njegovu kuću donosi kišu i sunce.

Dosta sam toga rekao, da pokažem, kako se pod ruhom hindustanskoga vjerovanja krije veliki evandjeoski duh. To je blaži, mirniji Tolstoj, i rekao bih, koji je kršćanin po svojoj naravi, u općem značenju rieči. Jer Tolstoj je kršćanin više voljom nego po naravi.

Sličnost izmedju obaju muževa najodlučnije izbija, i tu kao da je bio Tolstojev upliv najjači, gdje Gandhi osudjuje evropsku civilizaciju.

Od vremena Rousseau-ovih (Ruso) baš najslobodoumniji duhovi Evrope najviše su napadali evropsku civilizaciju, pa je probudjena Azija trebala da vadi samo iz njihovih knjiga pritužbe i prigovore, da uzmogne podići najjače oružje protiv evropskih pljačkaša. To je učinio i Gandhi, i njegov *Hind Swaraj* nabraja čitav niz tih obtužujućih knjiga. Mnoge od njih napisali su Englezi. Ali neosporiva knjiga je ona, što ju je evropska civilizacija napisala krvlju potlačenih naroda, naroda opljačkanih, i na koje se nabacivalo blatom, u ime svojih lažnih načela. I ta laž, ta pohlepa i to divljačtvo svjetskim je ratom, koji je tobože vodjen u zaštitu civilizacije, bila odkrivena i bez stida izložena očima svieta. Tako je velika bila nepromišljenost Evrope, te je pozvala narode Azije i Afrike, da pogledaju njezinu golotinju. Oni su ju vidjeli i odsudili.

»Posljednji je rat odkrio svu sotonsku[50]) narav civilizacije, koja danas vlada Evropom. Sve zakone javnoga ćudoredja povriedili su pobjednici u ime krieposti. Ni jedna laž nije bila odviše nizka, a da se njom ne okoriste. Razlog svih tih zločinstava skroz je

[50]) Gandhi vrlo često upotrebljava taj izraz. »Vjerovanje da su parije nuždni, sotonin je izum«. (19. lipnja 1921.).

materijalističan... Evropa nije kršćanska. Ona obožava »Mamona«[51]) (»zlatno tele« — op. prev.).

Slične misli čuju se u posljednjih pet godina vrlo često u Indiji i u Japanu. Dapače i onima, koji su odviše oprezni, da ih glasno izrazuju, takve su misli u srdcu usadjene. I to nije jedina kobna posljedica Pyrrhove pobjede od g. 1918.[52]) Ali Gandhi nije trebao sačekati tek godinu 1914., da upozna pravo lice civilizacije. Za vrieme dvadesetgodišnjega njegova boravka u Južnoj Africi pokazala mu se ona bez krinke. I u svom *Hind Swaraj-u* od g. 1908. nazivlje on »savremenu civilizaciju« *velikom zabludom.*

Civilizacija — veli Gandhi — postoji samo po imenu. Prema hinduističkom izražavanju ona je »*crni viek, viek tmine*«. Iz tjelesnih dobara čini ona jedini cilj života. Ona se ne brine ni malo za spas duše. Ona zaludjuje Evropejce i čini ih robovima novca, nesposobnima za mir i za svaki duševni život. Ta je civilizacija pravi pakao za slabe i radničke staleže. Ona podkapa životnu sposobnost naroda. Ta sotonska civilizacija sama će sebe uništiti. To je pravi neprijatelj Indije, mnogo više nego li Englezi, jer Englezi nisu sami po sebi zli, ali su bolestni od svoje civilizacije. Zato Gandhi pobija svoje zemljake, koji bi htjeli protjerati Engleze, da iz Indije naprave »civiliziranu« državu, prema evropskom uzoru. To bi bila — veli on — »*tigrova priroda bez tigra*«. Samo je jedan napor potreban: »protjerati civilizaciju Zapada«.

Tri su gospodska staleža, protiv kojih se Gandhi diže s osobitom gorčinom: činovnici, liečnici i učitelji.

[51]) 8. rujna 1920.

[52]) Epirski kralj Pyrrho pretrpio je prigodom jedne pobjede nad starim Rimljanima tolike gubitke, te je očajno zavapio: Još jedna takva pobjeda i ja ostadoh bez vojske. Po njem dobila je ime svaka prividna pobjeda, koja za pobjednika znači zapravo poraz. (op. prev.).

Učitelje odbacuje, jer su oni odtudjivali Indijcima vlastiti jezik i vlastito mišljenje. Oni ubijaju u djeci narodni osjećaj. Osim toga obraćaju se samo na razum; ne mare za srdce i zanemaruju značaj. *Konačno preziru tjelesni rad, premda je posve književni odgoj pravo zločinstvo kod naroda, koji ima 80 po sto seljaka i 10 po sto industrijalnih radnika.* — Činovničko je zvanje nepošteno. Sudovi u Indiji puko su orudje englezkoga gospodstva; oni samo još više podpiruju razmirice medju Indijcima. U ostalom to vriedi za sve sudove, oni po svuda podržavaju i umnažaju svadje i protivštine. Zapravo je to samo unosno i gadno izrabljivanje zlih nagona. — Što se liečnika tiče, Gandhi priznaje, da ga je liečničko zvanje iz prva privlačilo. Ali doskora je uvidio, da nije pošteno. Liečnička znanost Zapada zanima se samo tim, da olakša bolesti, a nikada tim, da ukloni njihove uzroke, koji su većim dielom u pokvarenosti. Moglo bi se dapače reći, da im pogoduje, jer pribavlja ljudima sredstva, pomoću kojih se mogu podavati opačinama bez velike pogibelji. Liečnička znanost podupire nepoštenje naroda; čini ga mekoputnim receptima svoje čarolije, odvraćajući ga od toga, da bude gospodar svojim strastima i da živi po razumu...[53])

Toj lažnoj liečničkoj znanosti Zapada, na koju se Gandhi obara pretjeranom žestinom, stavlja on kao opreku pravu liečničku znanost, koja uklanja uzroke bolesti, i toj je znanosti posvetio jednu svoju malu pučku razpravu: A Guide to Health (Putokaz k zdravlju), kao plod dvadesetgodišnjega izkustva. To nije samo zdravstvena nego i čudoredna razprava, jer »bolest nije samo posljedica naših čina nego i

[53]) Ne treba zaboraviti, da Gandhi najteže obtužuje evropsku liečničku znanost poradi vivisekcije (pravljenje pokusa rezanjem živih stvorova), »toga najcrnijega zločinstva čovjekova«.

naših misli«. I razmjerno je lahko dati pravila, kako da predusretnemo zlu, jer »sve bolesti imadu isti izvor u tom, što se ne poštuju prirodni zakoni zdravlja. Tielo je stan Božji. Treba da bude čisto.« U ostalom sadržavaju Gandhijevi propisi (uz odviše svojevoljnoga zabacivanja prokušanih sredstava liečenja) mnogo zdravoga razuma, ali su pretjerano ćudoredno strogi.[54])

Ali srdce savremene civilizacije (željezni viek — željezno srdce), to je stroj. On je taj strahoviti idol. Njega treba ukloniti. Gandhijeva vruća želja bila bi, da oslobodi Indiju od savremenoga mašinizma. Milija mu je daljnja ovisnost od englezke trgovine, nego li da slobodna Indija bude baštinica englezkoga mašinizma.

»Bolje je kupovati manchestersko sukno, nego li u Indiji podići manchesterske tvornice. Indijski Rockfeller ne bi bio bolji, nego što je američki. Mašinizam je veliki grieh, on zarobljuje narode... I novac je baš tako otrov kao i spolna opačina...«

Ali, — pitaju Indijci osvojeni savremenim idejama, — što će biti iz Indije bez željeznica, tramvaja i bez velike industrije? — Nije li Indija bila prije njih? uzvraća Gandhi. »Već tisućljeća stoji Indija jedina neslomiva usred valova prolaznih carstva. Sve ostalo prošlo je. Već pred tisuću godina stekla je Indija gospodovanje nad samom sobom i znanost sreće. U tom ona ne treba ništa učiti od drugih. Ona nije htjela mašinizma ni velikih gradova. Starodrevni plug i kolovrat i prvobitni domaći odgoj osigurali su joj mudrost i blagostanje. Mi se moramo vratiti k staroj jednostavnosti, bez sumnje ne na jedan put, nego malo po malo, strpljivo, a svaki neka prednjači dobrim primjerom.«[55])

[54]) Naročito, što se tiče spolnoga odnošaja. Njegova stroga nauka podsjeća na sv. Pavla.

[55]) *Hind Swaraj.*

To je njegova temeljna misao; i to je čudno. Ta misao znači poricanje napredka, a gotovo i sve evropske znanosti[56]). Tomu sredovječnomu vjerovanju prieti pogibao, da se sukobi s vulkanskim porivom čovječjega duha i da se na njem razbije. Ne mislim ovdje na sukob s ljudskim duhom u obće, već samo na sukob, koji može nastati izmedju Gandhijeva vjerovanja i stanovitoga smjera ljudskoga duha. Jer ako možemo vjerovati u skladno jedinstvo ljudskoga duha — a ja u to vjerujem — to je ono bez sumnje sastavljeno iz prerazličitih glasova, a svaki od njih ima svoj smjer. A naš mladi Zapad, zanešen svojim ritmom ne misli dovoljno na to, da nije uviek on vodio simfoniju (glasbu), da u napredovanju ima i tamnih strana, nazadovanja i ponovnoga počimanja, da je poviest ljudske civilizacije zapravo poviest mnogih civilizacija, pa i ako se kod svake civilizacije može ustanoviti neki napredak (taj je promjenljiv, zapleten, izprekidan i često zadržavan), — ipak se nipošto ne smije tvrditi, da jedna velika civilizacija prema drugoj već sama po sebi znači neki napredak.

Ali ne ćemo dalje razglabati evropsko vjerovanje o napredku, već ćemo se samo držati činjenice, da se čitav savremeni pokret protivi najdubljoj želji Gandhijevoj; ne treba se bojati, da Gandhijeva vjera poradi toga slabi. To bi značilo ne poznavati iztočnjački duh. Gobineau veli, da su »Azijci u svem uztrajniji od nas. Ako je potrebno, oni će stoljeća čekati. I njihova se misao iz najdubljega sna budi nezastarjela i u svoj

[56]) Gandhi nastoji spasiti znanstvena istraživanja i njihovu strogu metodu, premda odklanja evropsku znanost. On se divi maru i požrtvovnosti evropskih učenjaka, koja je kod njih često veća, nego kod Indijaca. On poštuje evropski duh, ali pobija puteve, kojim je taj duh pošao. — Ali u gorčini, koja je u tim opazkama sadržana, vidi se sva njegova protivština. I kako ćemo vidjeti, diže tu (indijski pjesnik) Tagore opravdani prosvjed protiv sredovječnoga shvaćanja Gandhijeva.

svojoj snazi.« Indijac se ne boji stoljeća. Gandhiju je pravo, nastupi li uspjeh tiekom jedne godine, ali mu je isto tako pravo, dodje li on tek za nekoliko stoljeća. On ne pravi pritiska nad vremenom. I ako vrieme zastajkuje, zakašnjava on s njim. Zateče li on u svom djelovanju Indiju nedovoljno spremnu, da razumije i provede korenite reforme, koje bi joj on nametnuo, znati će on prilagoditi svoje djelovanje mogućnostima. Zato se ne treba čuditi, ako čujemo, da taj nepomirljivi neprijatelj mašinizma izjavljuje godine 1921.:

»Ja ne bih žalio nestanak strojeva; ali (bar za sad) nemam ništa protiv njih«[57]).

Ili još bolje:

Zakon savršene ljubavi (bez iznimke i bez ograničenja), to je zakon moga života. Ali ja ne navještam taj posljednji zakon u političkim odlukama, koje zastupam... To bi značilo osuditi se unapred na poraz. Bilo bi nerazumno očekivati, da će se široki slojevi naroda već sada pokoriti tomu zakonu...[58]) Ja nisam sanjar; tvrdim, da sam praktični idealist«[59]).

Ta je tvrdnja točna. On ne zahtieva od ljudi više, nego li mogu dati. Ali zato zahtieva sve, što mogu dati. A to sve je mnogo, kad se radi o narodu kao što su Indijci. Golemi narod, po svom broju[60]), po svojoj starosti i po dubljini duše. Medju tim narodom i Gandhijem već je kod prvoga dodira došlo do suglasja, oni se razumiju bez rieči. Gandhi zna, što može od njega očekivati, a narod očekuje, što će Gandhi od njega zahtjevati.

[57]) 19. siečnja 1921.

[58]) 9. ožujka 1921.

[59]) 11. kolovoza 1920.

[60]) On tvori peti dio stanovničtva zemlje.

[61]) Prema korjenu rieči Swa = sam; *Raj* = vlada, gospodstvo, dakle samovlada, samostalnost (autonomija). Taj je izraz star kao i Vede. Dadabhai, učitelj Gandhijev, ponovno ga je odkrio i uveo u politički riečnik.

Prvo, u čem su se sporazumjeli, bio je *Swaraj*[61]), indijski Home Rule.

»Znam, — piše Gandhi — da je *Swaraj* narodni cilj, a ne nenasilje...«

Što više, on ide tako daleko, te dodaje rieči, koje nas zapanjuju iz njegovih usta:

»*Volio bih, da se Indija oslobodi silom, nego da ostane robski prikovana na nasilje osvajača.*«

Ali — on odmah dodaje — to znači predpostaviti nešto nemoguće. Sila ne može osloboditi Indije; *Swaraj* se ne može postići bez duševne snage, koja je pravo oružje Indije, oružje ljubavi, snaga istine, — *Satygraha*[62]). I veličina Gandhijeva duha baš je u tom, da je propoviedajući svojemu narodu te duševne snage, odkrio Indijcima njihovu pravu narav i njihovu sakritu moć.

Izraz *Satyagraha* pronašao je Gandhi u Južnoj Africi, htijući tako razlikovati svoj pokret od pasivne rezistencije (mirnoga odpora). Na tu razliku treba paziti s najvećom pomnjom, jer Evropejci označuju Gandhijev pokret baš izrazima »pasivna rezistencija« ili »ne — rezistencija«. A to je posve krivo. *Nema čovjeka, koji bi više zazirao od svega, što je pasivno, nego li taj neumorni borac, koji spada medju najjunačkije pojave »rezistencije« (odpora).* Smisao njegovoga pokreta je »aktivna rezistencija«, pomoću oduševljene snage ljubavi, vjere i požrtvovnosti. Ta je trostruka energija izražena u rieči *Satyagraha.*

Neka dakle kukavac ne pokriva svoje kukavštine

[62]) Prema korjenu rieči» *Satya* = pravedan, pravi; *Agraha* = pokušaj, nastojanje, dakle pravedno nastojanje. Taj se izraz naročito primjenjuje kod odklona nepravde. Gandhi opisuje taj izraz (5. studena 1919.) ovako: »*Držati se istine; snaga istine; snaga ljubavi, ili snaga duše*«, ili konačno, »*slavlje istine pomoću snage duše i ljubavi*«.

sjenom Gandhijevom! Gandhi će ga protjerati iz svoga družtva. *Miliji mu je i nasilnik nego li kukavica!*

»*Gdje dakle preostaje samo izbor izmedju kukavštine i sile, ja sam za silu...*[63]). Mirno i odvažno spreman sam da umrem, a da ne ubijam. Ali tko nema te srčanosti, neka se radje vježba ubijati i biti ubijen, nego da sramotno izbjegava pogibelj. *Jer tko bježi, počinja nasilje mišlju: on bježi, jer nema srčanosti, da kod ubijanja i sam bude ubijen...*[64]). Sto puta mi je milija sila, nego li da cieli narod izgubi svoju hrabrost...[65]). *Volio bih da vidim, kako se Indija laća oružja, da brani svoju slobodu, nego li da ostane kukavni svjedok svoje sramote*[66]).

»Ali, — dodaje on — ja znam, da je nenasilje baš tako neizmjerno uzvišeno nad silom, kao što je praštanje mnogo plemenitije od kažnjavanja. Praštanje (milost) je ures ratnika. Ali suzdržavanje od kažnjavanja samo je onda pravo praštanje, ako onaj, koji prašta, doista ima moć kazniti. Oprost podieljen od nemoćnoga bića bez vriednosti je... Ne vjerujem, da je Indija nemoćna. Sto tisuća Engleza ne mogu zastrašiti tri sto milijuna ljudskih bića... *U ostalom nije snaga (Indije) u fizičkim sredstvima, nego je u neslomivoj volji...* Ne-nasilje ne znači predati se na milost i nemilost zlostavljaču. Ne-nasilje suprotstavlja svu snagu duše volji silnika. *Jedan jedini čovjek*

[63]) 11. kolovoza 1920.

[64]) 20. listopada 1921.

[65]) 4. kolovoza 1920.

[66]) 11. kolovoza 1920. Jedan od glavnih zahtjeva škole Satyagraha Ashram, koju je Gandhi osnovao, jest *neustrašivost*, to jest »duša oslobodjena od straha pred kraljevima, pred narodima, pred kastama, rodbinom, ljudima i divljim životinjama, pred smrću«.

Neustrašivost je takodjer četvrti zahtjev za nenasilni odpor u *Hind-Swaraj-u.* (Ostala tri zahtjeva jesu čistoća, siromaštvo i istina.).

može na taj način, da prkosi čitavomu carstvu i da izazove njegovu propast...«

Ali uz koju cienu? Uz cienu njegova trpljenja. Patnja, — to je *veliki zakon...*

»Znak ljudskoga roda...[67]) Nesumnjivi je uvjet života. Život proizlazi iz smrti. Da žito uzmogne rasti, mora sjeme propasti. *Nitko se još nije uzdigao, a da nije prije prošao kroz vatru patnja...* Tomu ne može nitko izmaknuti... *Napredak sastoji samo u tom, da se patnja pročisti tim, da izbjegavamo drugima prouzročiti patnju...* Što je (lično) trpljenje čišće, to je veći napredak...[68]) Ne-nasilje je sviestno trpljenje... Ja sam se usudio, da vratim Indiji stari zakon požrtvovnosti, zakon trpljenja. Riši, koji su za vrieme najgorih nasilja odkrili zakon ne-nasilja bijahu veći umovi nego Newton, veći vojskovodje nego Wellington[69]), oni su učinili, te je oružje, koje su poznavali, postalo suvišnim...[70]). Vjera ne-nasilja nije samo za svetce, ona je za svakoga običnoga čovjeka. *To je zakon ljudskoga roda, kao što je nasilje zakon životinje.* U životinji duh driema. Dostojanstvo čovjeka zahtieva viši zakon: snagu duha... Hoću, da Indija provodi taj zakon, hoću, da bude sviestna svoje moći. Ona ima dušu, koja ne može propasti. Ta je duša kadra da prkosi svim materijalnim silama čitavoga svieta[71]).

Uzvišena li ponosa! Niegova ponosna ljubav k Indiji zahtieva od te zemlje, da se odreče nedostojne sile i da se žrtvuje. Ne-nasilje znak je njezine pleme-

[67]) 9. ožujka 1920.

[68]) 16. lipnja 1920.

[69]) 11. kolovoza 1920.

[70]) Newton (čitaj Njutn) bio je najveći zvjezdoznanac, matematičar i fizičar. Englezki vojskovodja Wellington pobiedio je Napoleona kod Waterloa godine 1815. (op. prev.)

[71]) 11. kolovoza 1920.

nitosti. Odrekne li se toga propast će. Ali ta je pomisao Gandhiju nesnosna.

»Kad bi Indija silu učinila svojom vjerom, ne bi mi više bilo do toga stalo, da živim u Indiji, ja ne bih više mogao biti ponosan na nju. Moje je domoljublje podredjeno mojoj vjeri. Ja se privijam uz Indiju kao diete uz materinje krilo, jer osjećam, da mi ona daje duševnu hranu, koja mi je potrebna. Kad bi mi ta hrana bila uzkraćena, bio bih kao sirotče... Povukao bih se u samoću Himalaje, da ondje sakrijem okrvavljenu svoju dušu...[72]).

*

* *

Ali on ni malo ne sumnja; on vjeruje u Indiju, kad se u veljači 1919. odlučuje, da povede *Satyagraha* pokret ,ono oružje, čiju je moć okušao u agrarnim nemirima godine 1918.

Nema tu traga političkoj buni. Gandhi se još bori zakonskim sredstvima. On pri tom i ostaje, dokle god ima i tračak nade u lojalnost Englezke. Sve do siečnja 1920. brani on — i indijski nacionalisti mu to gorko spočitavaju[73]) — načelo saradnje s Britanskim Carstvom. On to čini iz dubokoga uvjerenja. U toj

[72]) 6. travnja 1921.

[73]) Jok nekoliko mjeseci prije svoga uapšenja odgovara Gandhi na žestoka spočitavanja, što mu ih čine sbog njegove »nelogične« politike. Podrugljivo ga podsjećaju na pomoć, što ju je izkazivao Englezkoj u Južnoj Africi i za vrieme svjetskoga rata. Ni danas on ne zatajuje ni jedan svoj raniji čin, te veli, da je iskreno vjerovao, da je državljanin britanskoga Carstva. Nije bila njegova dužnost da sudi vladu. Činilo bi mu se nametljivo, kad bi svatko htio da bude sudac vladi. Dokle god je mogao, on je vjerovao u englezki razbor i poštenje. Stranputica, kojom je englezka vlada pošla, uništila je njegovo povjerenje. Neka vlada nosi za to odgovornost. (17. studena 1921.).

prvoj godini opozicije protiv indijske vlade može on lordu Hunteru posve iskreno uztvrditi, da u pristašama *Satyagrahe* vidi najbolje ustavu vjerne podanike vlade. Krivnja je upravo ograničene svojeglavosti indijske vlade, te je moralni vodja zemlje bio prisiljen, da razkine svoj ugovor lojalnosti, kojim se je smatrao obvezan.

U početku bila je dakle *Satyagraha* kao neka ustavna opozicija, kao neki ponizni zahtjev na vladu. Vlada je izdala jedan nepravedni zakon. Pristaše »*Satyagrahe*«, koji su se obično pokoravali zakonu, odlučno uzkratiše poslušnost tomu napoštenomu zakonu. A ne bi li to dostajalo, da se uzpostavi pravednost, pridržavaju si slobodu, da svoj neposluh protegnu i na druge zakone, sve do posvemašnjega odklona saradnje s Državom. Kako li je taj neposluh različan od svega onoga, što se pod tom riečju razumieva na Zapadu! Kako li je čudesan polet religioznoga heroizma!

Budući da je Satyagrahima zabranjeno, da na protivnike uplivišu silom — jer treba uzeti, da je i protivnik iskren; to, što se čini jednomu kao istina, može se drugomu činiti, da je zabluda; a sila nikada ne može uvjeriti[74]), — zato oni moraju predobiti protivnike zrakama ljubavi, što izlaze iz njihovoga uvjerenja, te samozatajom i trpljenjem, što ga dragovoljno i rado na se preuzimlju[75]). To je propaganda, kojoj se nitko ne može oduprieti. Po njoj je Kristov križ sa svojim malim stadom osvojio Rimsko Carstvo.

[74]) *Sila zlo još i pogoršava. Ona ponizuje onoga, tko se njom služi. Gandhi veli: Poradi nasilja, što su ih saveznici počinili nad Njemačkom, oni su se izjednačili sa Niemcima, čija su nedjela na početku rata žigosali.* (9. lipnja 1920.).

[75]) »Pa bila jedna narav ne znam kako opora, u vatri ljubavi smekšat će se. Ne dogodi li se to, znači, da vatra nije dosta vruća«. (9. ožujka 1920.) Pristaše *Satyagrahe* obvezuju se, da će uzkratiti posluh zlim zakonima, koje im kao

Konačno da jače iztakne vjersku stranu oduševljenja naroda, koji se žrtvuje za vječna dobra: pravicu i slobodu, — Mahatma je započeo pokret[76]) tim, da dan 6. travnja 1919. bude dan posta i molitve, *Hartal*[77]) za čitavu Indiju. To bijaše prvi njegov čin.

I taj je čin najjače odjeknuo u sviesti njegovoga naroda. Uspjeh bijaše nečuven. Po prvi puta na tom su se djelu sjedinili svi staleži. Indija se je osviestila.

Mir je posvuda bio prilično sačuvan. Samo je u Delhima došlo do nekoliko nepromišljenih izpada[78]). Gandhi je odputovao onamo, da objasni narodu njegove dužnosti. Ali vlada dala ga je na putu uapsiti i odvesti natrag u Bombay. Viest o njegovom uapšenju izazvala je nemire medju narodom u Pendžab-u. U Amritsaru došlo je do pljačkanja i do nekoliko ubijstava. U noći 11. travnja godine 1919. stiže general Dyer sa svojim četama i zaposjedne grad. Red bi posvuda uzpostavljen. Dne 13. travnja bijaše veliki indijski blagdan. Množtvo naroda se bijaše skupilo na trgu, koji nosi ime Jallianwalla Bagh. Ono bijaše posve mirno, a bilo je tu mnogo žena i djece. Noć pred tim bijaše general Dyer zabranio svako sakupljanje; ali za tu zabranu još nije nitko znao. General je došao u Jallianwalla Bagh sa strojnim puškama. Opomene nije izdavao nikakove. Pola minute iza dolazka četa otvorena bi vatra na goloruki narod i trajaše deset minuta, dok nije sve strjeljivo bilo potrošeno. Mjesto bijaše okruženo visokim zidovima; bieg bijaše

zle označi odbor *Satyagraha;* da će vjerno slieditи put istine i da će se uzdržati svih nasilnih napadaja na život, osobu ili vlastničtvo.

[76]) 23. ožujka 1919.

[77]) Ta hindustanska rieč, hartal, muhamedanskoga poriekla znači: »bustava rada«.

[78]) Grad Delhi prevario se uostalom i u danu, te je svoj Hartal održao na 30. ožujka.

nemoguć. Pet do šest stotina Indijaca bilo je ubijeno, broj ranjenih bio je još veći. Nitko se nije pobrinuo za mrtve i ranjene. Nad zemljom proglašeno bi ratno stanje. U Pendžabu biesnila je strahovlada. *Sa aeroplana bacane su bombe na goloruki narod.* Najuglednije gradjane vukli su pred vojne sudove, bičevali, silili ih da pužu po zemlji i podvrgavali ih sramotnim poniženjima...

Englezke vlastodržce spopao je ludjački bies. Kao da je zakon ne-nasilja, što ga je proglasila Indija, evropske nasilnike natjerao na bjesnilo. Gandhija to nije iznenadilo. On ne bijaše svojemu narodu obećao, da će ga po gladkom putu voditi k pobjedi. On mu je prorekao trnoviti put. A dan u Jallianwalla-Bagh bio je dan krštenja...

»Moramo biti spremni — govorio je narodu — da hladnokrvno promatramo ne jednu tisuću umorstava muževa i nevinih žena, nego više tisuća, prije nego Indija zauzme u svietu onaj položaj, koji nikada ne će moći biti nadmašen... Neka svaki gleda vješanje kao najobičniju stvar u životu...[79])«.

Englezkoj je vojničkoj cenzuri uspjelo spriečiti, te su grozote u Pendžabu nekoliko mjeseci ostale nepoznate u Indiji[80]).

Čim se je glas o englezkim zvjerstvima razširio, val ogorčenja prošao je cielom Indijom. Sama Englezka se je uzbunila. Povedena bi iztraga, povjerena jednoj komisiji, kojoj je predsjedao lord Hunter. Istodobno imenovao je i indijski Narodni Kongres jednu pod-komisiju, da povede protu-iztragu. Očito bi bilo u interesu same vlade — toga su mišljenja bili svi Englezi —, da se najstrože kazne svi oni, koji su skrivili pokolj u Amritsaru kraj Delhia. Gandhi nije ni to

[79]) 7. travnja 1920.

[80]) Gandhi je sam obustavio svoj pokret, 18. travnja 1919., da stiša uzbudjenje, umjesto da ga izkoristi, kao što bi to bio učinio svaki drugi revolucionarac.

tražio. Upravo začudnom umjerenošću uztručavao se je, da zahtieva kaznu za generala Dyer-a i za druge krive častnike, čiji je postupak dakako oštro žigosao. Nije žedjao za osvetom. Nije osjećao ni srdžbe... »*Na ludjaka se ne možemo srditi. Ali ga treba učiniti neškodljivim*...« Zato je zahtievao, da se Dyer opozove. Ali quos vult perdere[81]). Indijska se je vlada požurila, te je izdala *Indemnity Act*, zakon za zaštitu činovnika, prije nego li je komisija završila iztragu. Krivi častnici ne samo da su bili zadržani u službi, nego su još dobili nagradu.

Usred toga meteža, u kom se je nalazila Indija, dogodio se još jedan drugi, mnogo teži slučaj: težka povreda svetčanih obveza sa strane prvaka englezke vlade uništila je još zadnji trunak povjerenja, što ga je Indija mogla imati u poštenje i pravednost Evropejaca i bukne velika buna.

Svjetski je rat stavio Muhamedance u Indiji u težku kušnju. Trebalo im je birati izmedju odanosti prema britanskomu Carstvu i vjernosti prema svomu vjerskomu poglavici, kalifu u Carigradu, koji je ujedno bio turski car. I nisu se odlučili za Englezku, dok nisu dobili obećanje, da će vrhovničtvo turskoga sultana i kalifa ostati netaknuto. Muslimansko javno mnijenje zahtievalo je, da Turci zadrže evropsku Tursku, da sultan zadrži nadzor nad svetim mjestima Islama, to jest nad Mekom i Medinom, i vrhovničtvo nad Arabijom, prema tumačenju muhamedanskih učenjaka, zajedno s Mezopotamijom, Sirijom i Palestinom. Lloyd George i podkralj Indije svetčano su se na to obvezali. Ali kad je rat bio svršen, nije se više marilo za te obveze. Muhamedanci bijahu vrlo uznemireni sbog pogubnoga mira, koji se je spremao, i ljeti g. 1919. započelo je medju njima vrienje. To je bio početak *Khilafat*-pokreta (kalifatskoga pokreta).

[81]) To je početak latinske poslovice, koja glasi: Koga Bog hoće da kazni, oduzme mu razum. (opazka prevodioca.)

Dne 17. listopada 1919. (Khilafat Day — kalifov dan) započeo je pokret golemom mirnom demonstracijom, a mjesec dana iza toga (24. studena 1919.) došlo je do Kalifatske Konferencije ciele Indije, u Delhima. Gandhi joj je predsjedao. Oštrim okom spoznao je on u tom muhamedanskom pitanju najuspješnije sredstvo za ostvarenje jedinstva Indije. To bijaše težko pitanje. Englezi su se od uviek koristili prirodnim neprijateljstvom medju Hindustancima i Muslimanima. Gandhi ih dapače okrivljuje, da su oni stvorili veći dio toga neprijateljstva. Svakako nisu ništa učinili, da ga umanje. Pripadnici dviju vjera izazivali su se upravo na djetinjski način. Hindustanci uviek bi pjevali, kad god bi prolazili pokraj džamija, gdje mora vladati tišina. A Muslimani su se zabavljali tim, što su izsmjehivali Hindustance prigodom njihovoga štovanja krave. Od tuda su nastajale neprestane svadje i sukobi, podržavajući trajno neprijateljstvo. Oba naroda nisu se medjusobno družila; bilo im je zabranjeno, da se medju sobom žene i da zajedno jedu. Sbog te vječite podvojenosti spavala je englezka indijska vlada u sigurnosti. Gandhijev glas, koji je na Kalifatskoj Konferenciji proglasio ujedinjenje Muslimana i Hinda, trgnuo je Engleze iz sna. Iskrenom velikodušnošću — i upravo tim uspješnije — izjavio je Gandhi ,da se Hindustanci moraju jednako boriti za muslimansku stvar kao i Muhamedanci.

»Želimo li mi, Hindustanci, Parsi, kršćani ili Židovi ili tko god mu drago, živjeti zajedno kao jedan narod s Muslimanima, tada mora interes svakoga pojedinca biti interes sviju. Paziti valja samo na to, da bude stvar pravedna.«

Krv Muhamedanaca bijaše se već pomiešala na mjestu krvoprolića u Amritsaru s krvlju Hindustanaca. Trebalo je još zapečatiti taj savez. Bezuvjetni savez. Muslimani su najsmioniji elemenat Indije. I oni su na toj Kalifatskoj konferenciji prvi odlučili, da će uzkratiti saradnju s Englezima, ne dobiju li pod-

punu zadovoljštinu. Gandhi je to odobrio. Još uviek dosljedan u svojoj umjerenosti kratio se je pristati na bojkot englezke robe, jer je u tom istodobno gledao i osvetu i znak slabosti. Druga Kalifatska Konferencija u Amritsaru pod konac prosinca 1919. zaključi, da se pošalje u Evropu jedno poslanstvo, a englezkomu podkralju bi dostavljen prieteći ultimatum za slučaj, bude li mir sklopljen protiv volje Indije. Treća Konferencija u Bombay-u u veljači g. 1920. izda muhamedanski proglas, u kom se žigoše englezka politika i naviešta ustanak.

Gandhi je vidio, da se ustanak približava; on nije imao namjere, da ga izazove; naprotiv učinio je sve, da ga zaustavi.

U Englezkoj, čini se, da su konačno shvatili pogibao. Obećavanjem ustupaka nastojahu ju zaustaviti. Jedan indijski reformni zakon, izdan na osnovu izvještaja Montagu — Helmsford-a, zajamčio je narodu Indije više prava i odgovornosti u centralnoj vladi za Indiju i u pokrajinskim upravama. Proglasom od 24. prosinca 1919. kralj je to odobrio, te je pozvao narod i indijske činovnike, da u njima saradjuju i zatražio je podkralja, da pomiluje političke osudjenike. Gandhi, koji je uviek znao cieniti velikodušnost, bio je ganut, i videći u tim ustupcima tihu obvezu Englezke, da u Indiji uzpostavi pravednost, savjetovao je, da se reforme prihvate. Smatrao ih je nepodpunima, ali je držao, da mogu služiti kao izhodište za daljnje zakonske uspjehe, pa da ih zato treba iskreno prihvatiti.

Nakon živahne razprave njegov je nazor prevladao na Nacionalnom Kongresu (Narodni Sabor) čitave Indije.

Ali i ta posljednja nada bila je izigrana poput svih ostalih... Podkralj nije nimalo vodio računa o pozivu upravljenom na njegovu blagost. I tamnice se otvoriše, ali da se izvrše smaknuća, a to je Indiju do skrajnosti uzbunilo. Sad postade očito, da će obećane reforme ostati puka meka.

U to (14. svibnja 1920.) saznalo se je u Indiji i za kobne po Tursku mirovne uvjete. U jednoj poslanici priznao je podkralj, da se to mora doduše bolno dojmiti Muhamedanaca, ali im je savjetovao, da se s tim pomire.

K svemu tomu objelodanjen bi u to vrieme zakašnjeli službeni izvještaj iztražne komisije o pokolju u Amritsaru — i to je do kraja podiglo sviest ciele Indije.

Čaša je bila puna. Sve su veze s Englezima bile prekinute.

Kalifatski odbor, koji se sastao u Bombay-u 28. svibnja 1920., prihvatio je ne-saradjivanje, kako je to predložio Gandhi. Hindo-muslimanska konferencija u Allahabad-u jednoglasno je to odobrila 30. lipnja 1920. Podkralju dala je rok od mjesec dana, da udovolji ultimatumu.

Gandhi je sam pisao podkralju. Saobćio mu je pokret ne-saradjivanja i razložio, što ih je na to sklonulo, a razlozi, koje on navodi, dosta su osebujni. Jer dapače i u tom posljednjem času zasvjedočava želju, da ne prekida s Englezkom, i nadu, da će ju legalnom zakonitom uzbunom sklonuti, da promieni svoje mišljenje.

»Preostaju mi samo još dvie mogućnosti — veli on, — da se sasvim odvojim od Englezke ili — u koliko još vjerujem u prvenstvo britanskoga ustava nad ostalim ustavima, — da obvežem vladu, da nam vrati pravicu. Dakle ja još vjerujem u prvenstvo britanskoga ustava. *I upravo zato savjetujem neposluh*«.

Sad se vidi, kako velikoga državljanina u svojoj sliepoj oholosti britansko Carstvo nije znalo sačuvati.

II.

Dne 28. srpnja objavio je Gandhi Indiji, da će ne-saradnja biti proglašena dne 1. kolovoza, te je u jedno naredio, da se u oči toga dana, dne 31. srpnja, obdržava svetčani Hartal, da se uzmognu za to pripraviti postom i molitvom. Ni malo se on nije bojao gnjeva vlade. Naprotiv, zastrašuje ga ogorčenje naroda, te poduzima sve mjere, da se uzdrži red i mir u redovima Indijaca.

»Posvemašnja ne-saradnja zahtieva savršenu organizaciju. Uzbudjenje dovodi do nereda. *Bezuvjetno se treba kloniti sile.* Svaka upotreba sile značila bi korak natrag za samu stvar i nepotrebno izvrgavanje opasnosti živote nevinih ljudi. *Prije svega treba uzdržati red«!*

Osnovu ne-saradnje izradio je za vrieme prošlih dvaju mjeseci Gandhi i odbor za ne-saradnju. Zaključeno bi:

1. odreći se svih naslova i ostaviti sve englezke počastne službe;
2. ne sudjelovati u nikakvim zajmovima vlade;
3. ne ići ni pred englezke sudce, ni pred englezke odvjetnike, nego izravnati sve sporove po privatnim sudovima dobrih ljudi;
4. bojkot javnih škola sa strane učenika i roditelja;
5. bojkot vieća za ustavne reforme;
6. ne-udioničtvovanje kod službenih primanja i kod svih ostalih službenih čina;
7. odklon svake gradjanske ili vojničke službe;

8. širenje *Swadeshi:*[1]) to će reći, da iza posve negativnoga diela programa dolazi konstruktivni (stvaralački) dio, novi poredak, na kom se ima osnovati nova Indija. Na to ćemo još nadoći.

To bijaše opet samo prvi korak. I po tom se razabire velika razboritost — neshvatljiva evropskim revolucionarcima — toga čovjeka, koji stavlja u gibanje golemi stroj indijskoga ustanka, ali ga pridržava odmah nakon prvoga zamaha. Ne radi se tu o ***gradjanskom neposluhu.*** On je Gandhiju dobro poznat. Upoznao ga je preko Thoreau-a, koga on navodi u svojim člancima, te brižno nastoji, da ga razlikuje od ne-saradnje. Gradjanski neposluh je više nego uzkraćivanje posluha, to je povreda zakona. To je prekršaj zakona, što ga samo pojedini visoko postavljeni ljudi mogu uspješno počiniti, a ne-saradnja može biti i treba da je pokret cieloga naroda. Gandhi ide za tim, da pripravi indijski narod na neposluh tudjoj državnoj vlasti, ali postepeno; zna on, da narod još nije dovoljno spreman i zato ne će popustiti uzde, dok nije posve siguran, da se narod umije svladavati. U tom prvom programu »ne-saradnje« nema još ni govora o uzkrati plaćanja poreza. Gandhi čeka, dok ne kucne pravi čas.

Dne 1. kolovoza 1920. daje Gandhi znak za početak pokreta poznatim svojim pismom na podkralja. On mu vraća svoja odlikovanja i naslove.

»Ne bez boli — veli on — vraćam svoju zlatnu kolajnu cara indijskoga, što sam ju dobio za svoj čovjekoljubivi rad u Južnoj Africi, kolajnu za rat protiv Zulu, za svoje zasluge kao častnik jednoga

[1]) Prema korjenu rieči: *Swa* = sam, *Deshi* = zemlja, dakle narodna nezavisnost. Pristaše »ne-saradnje« uzimlju tu rieč u užem značenju kao *gospodarsku nezavisnost.* Kasnije ćemo ipak vidjeti, kako su Gandhijevi učenici napravili od toga pravo »socijalno evandjelje« *(The Gospel of Swadeshi).*

indijskoga dobrovoljačkoga bolničkoga odjela godine 1906., kolajnu burskoga rata kao pobočnik indijskoga sanitetskoga odjela godine 1899-1900« ... A kad je podsjetio na dogadjaje u Pendžabu i na dogadjaje, koji su izazvani Kalifatskim pokretom, nastavlja, »ne mogu sačuvati poštovanje ni sklonost prema vladi, koja se je uprljala takovom nećudorednošću i takovim nepravdama ... Treba ju dovesti dotle, da požali te čine ... Potakao sam »ne-saradnju«, koja nam omogućuje, da se odielimo od vlade i da ju svladamo, bez upotrebe sile«. I Gandhi izražava nadu, da će podkralj popraviti nepravde, posavjetovavši se s priznatim vodjama indijskoga naroda.

Gandhijev primjer svi su bez oklievanja sliedili. Stotine činovnika zahvalilo se je na službi. Tisuće učenika uzeli su roditelji iz škola. Sudnice postaše prazne. Škole postajahu puste. Kongres čitave Indije, koji se bijaše sastao u Kalkuti na izvanredno zasiedanje početkom listopada godine 1920., potvrdio je ogromnom većinom Gandhijeve odredbe. Gandhi i njegov prijatelj Maulana Šaukat Ali proputovahu cielu zemlju i svuda bijahu pozdravljeni velikim slavljem.

Nikada se nije Gandhi pokazao više gospodar milijuna ljudi nego u toj prvoj godini pokreta. On je morao obuzdavati silu, koja je prietila, da će svaki čas provaliti. Najviše se je bojao neobuzdanoga nasilja puka. On nema dosta jakoga izraza, da žigoše»*mobokraciju*« (vladu biesne svjetine)[2]), u kojoj vidi najveću pogibao za Indiju. On zazire od rata, ali mu je i rat miliji od razuzdanosti *Kalibana* (svjetine). — »Ako se Indija ikada uteče sili, neka to bar bude disciplinirana sila, rat! Ni u kojem slučaju neka to ne bude bjesnilo mase«![3]) S nepovjerenjem gleda on i u od-

[2]) Tako Karlo Marx zove »vojukraciju« (t. j., kad ulica gospodari.)

[3]) 8. rujna 1920.

više bučne i nejasne demonstracije, jer nitko ne može znati, ne će li se izroditi u neobuzdanost i u nedjela. »Treba uvesti red u taj metež. Samovolju puka treba da zamieni zakon naroda«. I taj sanjar oštrih pogleda, čiji snažno razvijeni praktični smisao nimalo ne zaostaje za našim velikim evropskim mističarima (sanjarima), osnivačima samostanskih redova i vladaocima duša, propisuje u tančine, kako treba svesti u prave granice bujicu narodnoga oduševljenja.

»*Velika je naša pogrješka* — veli Gandhi — *što smo zanemarili glasbu.* Glasba znači ritam i red. Na nesreću ostala je ona u Indiji svojinom maloga broja ljudi. Nikada nije postala obće narodna... Trebalo bi narodne pjesme uvježbati u skupinama. Trebalo bi da naši veliki glasbenici sudjeluju na svim Kongresima, pa da široke slojeve naroda podučavaju u glasbi! Ništa nije laglje nego uvježbati puk, koji nema izražene volje«...

Za tim sliedi čitav niz propisa:

1. Kod velikih manifestacija neka se ne primaju novi redatelji. Najizkusnije treba staviti na čelo. 2. Svakomu redatelju treba dati knjižicu obćenitih naputaka. 3. Medju redateljima treba utanačiti znakove (razpoznavanja) zviždanjem. 4. Množtvu treba naložiti, da bezuvjetno sluša redatelje. 5. Treba odrediti narodne poklike i to, u kojim se prigodama imaju upotrebljavati; ne smije se trpjeti nikakva povreda toga propisa. 6. Množtvo treba sklonuti, da se stavi u redove, tako da se ne spriečava promet kolima; treba zabraniti pristup na željezničke stanice; ne smije se dopustiti, da ljudi dovode na skupštine malu djecu i t. d.

Ukratko, Gandhi postaje sborovodja toga ljudskoga oceana.

»Najteža je zadaća za narod, da uvede stegu kod manifestacija.[4])

[4]) 8. i 24. rujna, 20. listopada 1920.

Narod se samo izriedka želi poslužiti silom; što više, narod ni ne zna, što hoće, već se podaje iznenadnim izpadima protuslovnih zanosa. (Tu se naš Francez ljuto vara! Op. prev.) *Ali jedan dio indijske gospode odlučno je za silu;* ta gospoda ne razumiju Gandhijeve misli, a još manje njezine političke snage. Gandhi dobiva pisma bez podpisa, u kojima ga mole, da se ne protivi upotrebi sile ili se — (kolike li uvrede!) — izražava ciničko vjerovanje, da su njegove rieči samo varka, da zavaraju neprijatelja i da ga prisile, ne bi li on započeo bitku. Gandhi odgovara vatreno. Dolazi do žestokih razpra. U vanredno liepim člancima obara se Gandhi na »*nauku mača*«.[5]) On pobija mišljenje, da hindustanska Sveta Pisma i Koran propisuju silu. Nema vjere, čije bi vjerovanje bila sila. Isus je najuzvišeniji primjer pasivnoga odpora. Bhagavad-Gita ne nauča sile, nego izpunjavanje dužnosti do konca života.[6]) »*Čovjek nema te moći da stvara; dakle nema ni prava da uništuje*«... Treba ljubiti dapače i onoga, koji čini zlo: *ali to ne znači, da treba trpjeti zlo.* Gandhi ne bi oklievao, da njeguje generala Dyera, kad bi taj obolio. Ali kad bi njegov vlastiti sin provodio sramotni život, »moja bi ljubav zahtievala — veli Gandhi — da mu uzkratim svoju podporu, sve i onda, kad bi to značilo njegovu smrt«. Nitko nema prava suzbijati zlo silom. Ali dužnost je svakoga, da se zlu opire, da mu se ukloni, pa stajalo ga to, što mu drago. A ako se je neprijatelj pokajao, treba ga primiti razširenih ruku.[7])

Istodobno dok obuzdava nasilnike, Gandhi potiče neodlučne. On bodri one, koji se plaše neposredne akcije:

[5]) 11. i 25. kolovoza 1920.

[6]) Tako bar glasi Gandhijevo tumačenje. Bi li se koji Evropejac usudio uztvrditi, da je Bhagavad Gita posve ravnodušna prema počinjenomu i pretrpljenomu nasilju?

[7]) 25. kolovoza 1920.

»Ništa na zemlji nije učinjeno bez neposredne djelatnosti. Ja sam zabacio izraz: *pasivna rezistencija,* jer mi on nije bio dostatan... Upravo neposredna akcija u Južnoj Africi konačno je obratila generala Smutsa... *Isus i Buddha, obojica sjediniše u sebi snagu i blagost.* Buddha je nosio rat u neprijateljski tabor i prisilio jednu naduvenu svećenicu, da pade ničice preda nj. *Krist je protjerao iz hrama trgovce i žigosao licemjerce i farizeje.* To je najoštrija izravna akcija... Ali istodobno u pozadini tih čina, bezkrajna je blagost«...[8])

Gandhi se obraća također na srdce i razum Engleza.[9]) On ih zove svojim »dragim prijateljima« i podsjeća ih na to, da je kroz trideset godina bio njihov vjerni saradnik; moli ih, da osude vjerolomstvo vlade. »Njezina podmuklost slomila je moju vjeru u nju. Ali ja još vjerujem u hrabrost Engleza. Indija može vam staviti nasuprot samo svoju moralnu hrabrost. »Ne-saradnja« znači samo požrtvovnost. Nastojat ću, da vas predobijem svojim trpljenjem«...

Njegova četiri ili petmjesečna borba nije imala za cilj samo da skrši englezku vladu pomoću »neprihvaćanja« (uzkraćivanje prihvaćanja nepravde), nego i da organizira novu Indiju, koja će sama sebi dostajati i koja će si moći pribaviti materijalnu i moralnu slobodu djelovanja. Prva mu briga bijaše, da joj osigura gospodarsku nezavisnost. To je ono, što Gandhi razumieva pod *Swadeshi.* (Ili bolje: od različitih značenja te rieči ovo je najbliže i najpraktičnije).

Samo se po sebi razumije, da je Indija pri tom morala da se odreče mnogih materijalnih prednosti i da bez žaljenja preuzme na se mnoge neudobnosti. Spasonosne li stege! Potrebne li higijene! To je bilo koristno i za zdravlje rase i za ćudoredje. Prije svega

[8]) 12. svibnja 1920.

[9]) »*Svim Englezima u Indiji*«, 27. listopada 1920.

trebalo je izbaviti Indiju od »prokletstva pijanstva«, osnovati družtva umjerenosti, bojkotirati evropska vina i sklonuti prodavače, da se odreknu svojih dozvola.[10]) Indija je shvatila poziv Mahatme. Val umjerenosti prošao je zemljom. Bilo je dapače potrebno, da se Gandhi zauzme i sprieči, da množtvo silom ne zatvori i ne opljačka trgovine. Jer »nije dopušteno, da se ljudi oslobadjaju zla silom«.

Ali i ako je bilo razmjerno lahko osloboditi Indiju od pogubnoga pijanstva, mnogo je teže bilo osigurati joj potrebita sredstva za uzdržavanje. Čim da se hrani? Kako da se odieva, ako se odbiju svi evropski proizvodi? Gandhijev naputak začudno je jednostavan i tu se pokazuje sredovječna strana njegovoga duha: on zahtieva, da se u sve indijske porodice ponovno uvede stara domaća industrija — predenja na kolovratu *(charka).*

Takovo zastarjelo riešenje socijalnoga pitanja moglo je lahko biti izvrgnuto ruglu.[11]) Ali treba ići za tim, da razumijemo osobite prilike Indije i točno značenje, što ga Gandhi daje kolovratu. On nije nikada tvrdio, da bi se ljudi — izuzevši najsiromašnije — mogli uzdržavati samim tkanjem, nego da to bude nuzgredno zanimanje uz poljodjelstvo u vrieme, kad prestaju poljski poslovi. Taj problem nije samo teo-

[10]) 28. travnja 1920., 8. lipnja i 1. rujna 1921. U svom *Pismu Parsima,* velikim trgovcima, zaklinje ih Gandhi, da zatvore svoje trgovine pićem (23. ožujka 1921.). U svom *Pismu umjerenjacima* (8. lipnja 1921.) moli ih, da podupru njegovo nastojanje u tom pravcu, i ako nisu s njim sporazumni u ostalom dielu njegova programa. Uz alkohol obara se on i na *druga* omamljujuća sredstva i pušione opiuma.

[11]) Gandhi predvidja, da će mu se izsmjehivati. Ali on pita, je li je igla ustupila mjesto šivaćemu stroju, ili ruka pisaćemu stroju? Kolovrat nije ništa izgubio od svoje vriednosti. On je danas narodna potreba i jedina pomoć za milijune gladnih (21. srpnja 1920.).

retski, on je i te kako praktičan i prešan: 80 postotaka pučanstva Indije bavi se poljodjelstvom i kroz četiri mjeseca u godini bez posla su. Deseti dio pučanstva redovito gladuje. Srednji staleži prehranjuju se oskudno. Englezka nije ništa učinila, da poboljša to stanje u zemlji, još ga je znatno pogoršala. Englezka družtva uništila su domaću industriju, izkoristila privredne izvore Indije i crpu iz nje godišnje šestdeset milijuna rupija[12]). Indija, koja proizvodi sav pamuk, koji joj treba, izvozi milijune bala u Japan i Lancashire (u Englezku), odakle joj ga vraćaju u obliku sukna. Jasno je dakle, mora se priučiti na to, da se odreče štetnih usluga inozemstva i da čim prije uredi svoje vlastite radionice. Treba što prije naći sredstva, da svakomu osigura posao i uzdržavanje. A ništa se ne da tako brzo i s tako malo troška urediti, kao kućna industrija, stara hindustanska industrija: predenje i tkanje. Ne radi se o tom, da započnu tkati poljodjelci, koji su mnogo zaposleni i koji dobro zaradjuju, već se radi u jednu ruku o nezaposlenima i bezposličarima, a u drugu ruku o ženama i djeci, te konačno o svakom Indijcu za vrieme njegovih slobodnih sati. Gandhi propisuje dakle: 1. bojkotiranje stranoga sukna; 2. da se obnovi i razširi poduka u predenju, koja je vrlo lahka; 3. obvezu, da ne će nositi druga sukna, nego koja su ovako predena i tkana. Neumornim žarom posvećuje se Gandhi ovoj propagandi. On zahtieva, da ciela Indija učini predenje svojom dužnošću,[13]) da ga uče u školi, da se siromašnoj djeci omogući, da svoj odgoj naplaćuju predenjem, da svaki muškarac ili žena dnevno žrtvuju jedan sat rada uz kolovrat u dobrotvorne svrhe. Pri tom ulazi u najtočnije tančine, daje tehničke upute o pamuku, o niti, o različitim načinima tkanja, daje praktične savjete tkalcima, kupcima, očevima obitelji

[12]) Danas oko šest i pol milijarda naših kruna (op. prev.).

[13]) 2. veljače 1921.

i učenicima. Pokazuje u brojkama, kako se može s malenim kapitalom urediti *Swadeshi* radiona (radiona za indijski rad) i pri tom zaraditi 10 postotna dobit, i t. d. Upravo pjesnički opisuje »*glasbu kolovrata*«,[14]) te najstarije indijske glasbe, kojom se je nasladjivao pjesnik-tkalac Kabir i veliki car Aureng-Zeb, koji si je sam kovao novac... Gandhiju uspieva, da predobije javno mnienje. U Bombay-u sjedaju za kolovrat žene najuglednijih obitelji. Hindustanske i muslimanske se žene zavjeravaju, da će nositi samo narodno tkivo. Moda oduševljeno prihvaća *Khaddar* ili *Khadi* i sam Rabindranath Tagore priznaje mu dobar ukus. Naručbe stižu na veliko dapače iz Beludžistana i Adena.

Kad se je radilo o tom, da se bojkotiraju strane tkanine, oduševljenje je išlo gotovo predaleko. Činilo se je, da je i sam Gandhi, koji je inače uviek bio svoj gospodar, prevršio mjeru. Naložio je, da ih spale kao znak robstva. I kao za vrieme Savonarole, *Christo regnante*, na trgu Signoria, moglo se je u kolovozu g. 1921. vidjeti u Bombay-u, kako uz neobuzdano veselje plamen proždire lomače prekrasnoga sukna, koje je bilo vlastničtvo pojedinih obitelji. Jedan od najplemenitijih englezkih duhova u Indiji, C. F. Andrews prijatelj Tagorin, pisao je Gandhiju, — komu se on divi — uvjerljivo pismo, u kom žali, što je to sukno spaljeno, u mjesto da je razdieljeno siromasima, i što su se tim uzbudili zli nagoni rase. On ustaje protiv toga nacionalizma, koji je neka vrsta nasilja. Ne može podnieti ,da se iz uništavanja čini neka vrsta vjere: zločinstvo je uništavati plod rada. Andrews, koji bijaše u početku posve pristao uz Gandhijeve reforme, te je čak nosio i *Khaddar*, ne zna, bi li ga još i dalje nosio. Pogled na te lomače uzdrmao je njegovu vjeru u Mahatmu. Gandhi je to pismo obielodanio, te mu je ljubazno odgovorio, ganut izljevima njegova tjeskob-

[14]) 21. srpnja 1920.

noga srdca, ali kaže, da ne može ničesa požaliti. Ne osjeća nikakvoga neprijateljstva prema nijednoj rasi, pa ni ne traži, da se unište svi inozemni predmeti, već samo oni, koji su se pokazali kao pogubni. Milijuni Indijaca upropašteni su sbog englezke suknene industrije. Mnogi od njih dospjeli su u redove parija ili plaćenika (vojničkih), a njihove žene morale su prodati svoje poštenje. Ta zločinačka sukna ne mogu se nositi bez grieha. Indijci su vrlo skloni, da zamrze englezke izrabljivače. Gandhi odvraća njihov bies od ljudi i prenaša ga na stvari. Nisu krivi samo Englezi, koji su sukno prodavali, nego i Indijci, koji su ga kupovali. Spaljuju se ne iz mržnje, nego od kajanja. To je nuždna kirurška operacija. Bilo bi posve krivo dati ta zaprljana sukna siromasima, jer i oni imaju svoju čast.

Oslobodjenje materijalnoga života od tudjih podjarmitelja ne bi još ništa značilo. I duh treba osloboditi. Gandhi želi, da njegova zemlja strese jaram evropske kulture. Najveće njegovo nastojanje ide za tim, da postavi temelje pravomu indijskomu odgoju.

U to je vrieme već bilo nekoliko sveučilišta i srednjih škola, u kojima se je — pod englezkim tutorstvom — podržavala vatra stare azijske kulture. Aligarh bijaše već četrdeset i pet godina hidustansko-muhamedansko sveučilište i središte islamske kulture u Indiji. Škola u Khalsi bijaše središte kulture Sikha. Hindi imadjahu sveučilište u Benaresu. Ali ti donekle zastarjeli školski zavodi bili su podčinjeni vladi i ona ih je podupirala. Gandhi bi ih bio najradje uništio, da ih zamieni čišćim ognjištima. U studenomu g. 1920. otvorio je on narodno sveučilište Gudžarata u Ahmedabadu. Ovo se je oduševljavalo za ideale ujedinjene Indije. Dva temeljna njegova vjerska stupa bijahu hindustanska *Dharma* i muhamedanski Islam. Tu se je nastojalo spasiti od propasti indijska narječja i učiniti ih izvorima narodnoga preporoda. Gandhi opaža, i to s podpunim pravom — a mi možemo učiti iz

njegovih rieči — :da je sistematsko proučavanje azijske kulture baš tako važno za podpunu naobrazbu kao i proučavanje zapadnjačkih znanosti. Treba iztražiti ogromno blago sanskrita, arabskoga i perzijskoga jezika, palija i magadhija, da se uzmognu odkriti tajne narodne snage.« Ipak se ne radi samo o tom, da se jednostavno ponavlja ono, što je u prošla vremena bilo rečeno ili učinjeno. Na kulturama prošlosti treba podići novu kulturu obogaćenu izkustvom stoljeća. Ta treba da je sinteza različitih civilizacija, koje su djelovale na Indiju i utjecale na duh zemlje. Ta sinteza neka ne bude izvršena prema primjeru Amerike, *gdje jedna gospodujuća kultura guta i uništuje sve ostalo. Svaka kultura dobiti će mjesto, koje joj pripada. Cilj je skladnost, a ne prividno jedinstvo postignuto silom.* »Svi učenici treba da upoznaju sve indijske vjere.« Hindi će se upoznati s Koranom, a muslimani sa Šatrama. Narodno sveučilište izključuje samo duh isključivosti. Medju čitavim čovječanstvom ne dopušta nikakvih »parija« (t. j. ljudi, kojih se ne smije dotaći). Hindustanski jezik bit će obvezatan, jer je to pravo narodno narječje, mješavina sanskrita, hindustanskoga i perzijskoga urdu-a[15]).

Intelektualci dobit će strukovni odgoj, a ostali općenitu književnu naobrazbu. Na taj će način biti ublažene družtvene razlike. Duh samostalnosti podržavat će se ne samo naukom, nego i odgojem, koji Gandhi zove »pozivnim«[16]). U opreci s evropskim od-

[15]) Englezki se jezik ne izključuje (kao što i nijedan evropski jezik). Ali on se uči tek u najvišim razredima, na koncu naukovnoga vremena. Naprotiv primjenjuju se različita narječja u svim razredima. Gandhi si dočarava državu višega tipa i općenitoga značaja, *u kojoj će sve te razlike i dalje postojati u zajednici, ne svaka za se, »nego kao različite izbrušene plohe jednoga dragoga kamena«* (lipanj 1920.).

[16]) Ta se rieč ne smije prevesti sa »strukovni«, jer se radi baš o tom, da se duša oslobodi izvjestne struke.

gojem, koji zanemaruje tjelesni rad, te razvija samo mozak, zahtieva Gandhi, *da tjelesni rad bude uveden u obuku već počam od osnovnih škola.* Bilo bi dobro, kad bi diete naplaćivalo obuku vlastitim radom, i to predenjem, da za vremena nauči zaradjivati, što mu je potrebno za život i za neovisnost. Odgoj srdca, koji Evropa posvema zanemaruje, treba posve nanovo uvesti. A prije nego se tako odgajaju učenici, treba tu uzgojiti učitelje.

To je cilj viših zavoda, iz kojih Gandhi — kako se čini — kani napraviti najviši stepen novoga odgoja. Ti zavodi bili bi više nego škole, zapravo samostani, u kojima bi bila usredotočena sveta vatra Indije, da se od tuda dalje širi, — kao što su na Zapadu veliki samostani Benediktinaca vjerski pioniri zemlje i duše.

Postoje pravila, što ih je Gandhi izradio za zavod *Satyagrah Ashram*[17]) u Ahmedabadu, koji je njegovo najmilije djelo. Ta pravila odnose se mnogo više na učitelje nego li na učenike, te obvezuju učitelje samostanskim zavjetima. Ali dok ti zavjeti u običnim samostanima postaju tiekom vremena puke zabrane, ovdje su oni prožeti duhom požrtvovnosti i čiste ljubavi, koja nadahnjuje svetce. Ravnatelji zavoda vezani su ovim pravilima:

1. *Zavjet Istine.* — Nije dosta ne lagati. »Nikakva laž se ne smije upotriebiti, pa ni za dobro zemlje.« Istina može izazvati protivljenje kod roditelja i kod starijih.

2. *Zavjet »Ahimsa«* (ne-ubijati). — Nije dosta ne oduzeti života drugomu biću. Ne smijemo ranjavati ni one, za koje mislimo, da su nepravedni. Ne treba se nikada ljutiti na njih; treba ih ljubiti. Nasilju se treba oprieti, ali se nipošto ne smije učiniti zlo nasilniku. Treba ga pobiediti ljubavlju. Uzkratiti mu posluh do same smrti.

[17]) *Ashram* je mjesto vježbe u duhovnom životu, pustinjačtvo.

3. *Zavjet Neženstva,* bez kojega je gotovo nemoguće održavati prva dva zavjeta. — Nije dosta kloniti se požude. Treba uviek bdjeti nad svojim životinjskim strastima dapače i u mislima. Tko je oženjen, mora svoju ženu smatrati drugaricom života i sačuvati prema njoj odnošaje savršene čistoće.

4. *»Nadzor nad nebcem«.* — Treba urediti i pročistiti način života ,te postepeno odreći se jela, koja nisu nuždna.

5. *Zavjet »Ne-kradje«.* — Ne radi se samo o tudjem vlastničtvu. »Kradja je, i ako upotrebljavamo stvari, kojih doista ne trebamo.« Priroda stvara iz dana u dan upravo koliko treba za naše svakdašnje potrebe, ali ne više.

6. *Zavjet Ne-posjedovanja.* Nije dosta ne posjedovati ništa. Potrebno je, da se ne zadrži ništa, što nije bezuvjetno nuždno za naše tjelesne potrebe. Treba uviek izlučiti višak, život učiniti što jednostavnijim.

K tim bitnim zavjetima nadovezuju se još daljnje dvie obveze:

1. *Swadeshi.* — Ne upotrebljavati nikakvih predmeta, kod kojih bi bila moguća prevara. Posljedica toga propisa je zabrana inozemnih tkanina. Jer to je proizvod izrabljivanja biede i patnja radnoga naroda Evrope. Inozemna roba je dakle »tabu« za učenika *Ahimse.* Odatle proizlazi potreba jednostavnih odiela napravljenih u zemlji.

2. *Neustrašivost.* — Jer onaj, koji se boji, ne može se držati spomenutih propisa. Treba biti bez straha pred kraljevima, pred narodom, pred obitelju, pred divljim ljudima i životinjama, pred smrću. Čovjek, koji je bez straha, brani se »snagom istine« ili »snagom duše«.

Kad su tako sazdani osnovi ove željezne sgrade, Gandhi naglo prelazi na ostale propise odgoja. Najznačajnija su ova dva: Učitelji treba da prednjače

svojim primjerom u tjelesnom radu (naročito u poljodjelstvu). Treba takodjer da znadu glavne jezike Indije.

Što se tiče djece, ona su od časa, kad su primljena u *Ashram* — a mogu se primati već u dobi od četiri godine[18]) — pa sve do svoga izstupa (naukovno vrieme traje oko deset godina) takodjer vezana. Podpuno su odieljena od svoje obitelji. Roditelji se odriču svakoga nadzora. Djeca ne pohadjaju svojih roditelja. Imadu jednostavna odiela, dobivaju jednostavnu posve bezmesnu hranu, nemaju nikakvoga slobodnoga vremena u običnom značenju te rieči, ali imadu poldrug dana na tjedan prepušten osobnomu radu i mogu kroz tri mjeseca u godini putovati pješice Indijom. Hindustanski jezik i jedno dravidsko narječje obvezatni su za sve. Što više, moraju učiti englezki kao drugi jezik i pismena i od pet indijskih narječja (urdu, bengali, tamil, telugu i devanagari). U svom vlastitom narječju podučavaju se u poviesti, zemljopisu, matematici, narodnomu gospodarstvu i sanskritu. Uporedo vježbaju se u obradjivanju polja i u ručnom tkanju. Samo se po sebi razumije, da je ciela obuka prožeta vjerskim duhom. Poslie svršenih nauka mogu mladi ljudi birati: ili da polože zavjet kao i njihovi učitelji ili da izstupe. Čitava je obuka bezplatna.

Ja sam se nešto odulje pozabavio tom odgojnom osnovom, jer ona pokazuje veliku duhovnost Gandhijeva pokreta, i to, kako je on baš u tom glavni pokretač. — *Da uzmogne stvoriti novu Indiju, mora stvoriti nove duše, jake i čiste duše, duše, koje su doista indijske. A zato, da ih stvori, potrebna mu je sveta legija apostola, koji će, — poput Kristovih apostola — biti sol zemlje. Gandhi nije poput naših evropskih revolucionaraca tvorničar zakona i naredaba. On je tvorac novoga čovječanstva.*

* * *

[18]) Ali se primaju učenici u svakoj dobi.

Englezka vlada — takve su sve vlade u sličnim slučajevima — nije naravski ništa razumjela od svega toga, što se tu sbiva. Njezin prvi odgovor bio je porugljiv smiešak. Podkralj, lord Helmsford, rekao je u kolovozu g. 1920., da je »od svih gluposti to najveća glupost.« Ali doskora se morao udostojati, da sadje s priestolja udobnoga preziranja. Vlada je bila već dosta uznemirena i nesigurna, kad je 6. studena 1920. objelodanila otčinsko prieteće saobćenje, u kom kaže, da nije htjela zapodjeti kazneni progon, jer su vodje pokreta zajamčili, da će se uzdržati od nasilja, ali da je izdan nalog, da se postupa protiv svakoga, tko bi prekoračio postavljene granice i utekao se nasilju ili oružanomu neposluhu.

Granice bijahu doskora prekoračene— ali sa strane vlade. Pokret se bijaše tako proširio, te se je vlada pobojala. I u prosincu g. 1920. dogodio se izvanredno težak slučaj. »Ne-saradnja« bez nasilja bila je do sada tek taktični pokušaj privremenoga značaja. Vlada je živjela u nadi, da će sveobća indijska skupština za svoga zasiedanja koncem godine dokinuti »ne-saradnju«. Ali narodni Kongres čitave Indije, sakupljen u Nagpuru, stavio ju je naprotiv u Ustav kao prvi zakonski članak:

Članak I. »Svrha je Narodnoga Kongresa, da svim mirnim i zakonskim sredstvima postigne samostalnost (Home Rule) naroda Indije.«

Kongres je potvrdio zaključak o »ne-saradnji«, stvoren za izvanrednoga zasiedanja u rujnu 1920. i proširio ga tim, što je naročito iztaknuo načelo nenasilja i ukazujući na to, da je za pobjedu potrebna sloga medju raznim elementima zemlje. Dosljedno tomu zauzimaše se za hindo-muslimansko jedinstvo i još više za sbliženje izmedju privilegiranih i potlačenih staleža. Za tim su još u *Ustavu* provedene temeljne promjene, *kojima bi konačno uredjeno narodno za-*

stupstvo svih dielova Indije[19]). Kongres nije nipošto tajio, da »ne-saradnja« — kakva je sada — znači samo prvi korak u započetoj borbi. On je najavio, da će u času, koji bude kasnije odredjen, stupiti na snagu posvemašnji prekid svake veze s vladom i uzkraćivanje plaćanja poreza. Da se zemlja na to pripravi, širio se je bojkot, potaklo se je indijsko tkanje, izdan je proglas djacima, roditeljima i činovnicima, koji ih je pozvao, da s još više žara provode »ne-saradnju«. Koji bi se kratili slušati propise kongresa, bit će isključeni iz javnoga života.

To je bilo stvaranje države u državi, prave indijske države protiv britanske vlade. Vlada sad već

[19]) Na Kongresu u Nagpuru sudjelovalo je 4726 izaslanika. Od toga bijaše 469 muslimana, 65 sikha, 5 parsa, 2 parija, 4079 Hinda, *106 žena.*

Novi Ustav odredio je po jednoga zastupnika na svakih 50 tisuća stanovnika, u svem 6.173 zastupnika. *Narodni Kongres čitave Indije* sastaje se jedan put u godini (nešto prije Božića). *Odbor sveindijskoga Kongresa,* koji broji oko 350 članova, ima za zadaću da provodi u život politiku Kongresa tumačeći njegove zaključke. U medjuvremenu, dok Kongres ne zasieda, ima taj odbor isti ugled i prava kao i Kongres. *Izvršni Odbor* od 15 članova imade značenje ministarstva prema parlamentu. *Odbor Kongresa* može ga smieniti.

Kongres u Nagpuru sastavio je nacrt za pobliže uredjenje odbora: *narodnomu odboru* podčinjeni su *pokrajinski odbori,* koji zastupaju 21 pokrajinu i 12 jezika; ovima opet mjestni odbori za svako selo ili za više sela zajedno, a konačno tim mjestnim odborima pridieljeni su narodni radnici ili činovnici (Indijska Narodna Služba). Novčana sredstva daje sveindijski *Swaraj* fond, koji je osnovan u spomen Tilaku.

Svaki odrasao mužkarac ili žena imade pravo glasa, ako posjeduje imetak u vriednosti od četiri anne, i ako je prije toga podpisao, da pristaje na ovaj indijski Ustav. Doba izberivosti je navršena 21. godina. Uvjet je prihvaćanje I. članka Ustava, pravila i metoda Kongresa.

nije mogla ostati skrštenih ruku. Trebalo je povesti pregovore ili borbu. *S malo popustljivosti bio je sporazum još moguć. Kongres bijaše izjavio, da će on postići svoj cilj »u zajednici s Englezkom, u koliko je ona tomu sklona, a inače bez nje«. Kao što uviek biva u evropskoj politici prema drugim rasama, — prevladalo je nasilje.* Tražila se je samo izlika. A tih je bilo dosta.

Uzprkos očitovane volje Gandhijeve i Kongresa za »ne-nasilje« došlo je u različitim mjestima Indije do težkih izgreda, koji su medju tim imali vrlo malo veze s pokretom »ne-saradnje«. U Sjedinjenim Pokrajinama (Allahabad) došlo je do seljačkih nemira, do ustanka zakupnika protiv posjednika zemlje. Umiešala se je policija na vrlo krvoločan način. Za tim je akali-pokret Sikha — izprva čisto vjerski — upotrebio metodu »ne-saradnje«, a to je u veljači g. 1921. dovelo do pokolja 200 Sikha. Vlada nije bez zlobe mogla učiniti odgovornim za te žalostne događjaje Gandhija i njegove sljedbenike. Ali to je bila sgodna prilika. Prisilne mjere započele su početkom ožujka g. 1921. i sve većom žestinom biesnile su do konca godine. Da mogu s njima započeti, uzeli su za izliku manifestacije protiv prodavača pića. To nije bilo prvi put, da su alkoholizam i evropska civilizacija uzporedo koracali. Organizacije redatelja »ne-saradnje« bijahu zabranjene. Bio je izdan zakon protiv ustaških skupština. U različitim pokrajinama dane su mjestnoj policiji posve slobodne ruke, da slome pokret, koji su nazvali revolucionarnim i anarhističnim. Tisuće Indijaca bijaše stavljeno u zatvor, pa ni s uglednim gradjanima nije bilo nikakva obzira. Naravno — te su mjere izazvale pobunu, tu i tamo sukobe izmedju policije i svjetine, pa i ubijstva i paleže. Odbor sveindijskoga Kongresa, sakupljen u Bezwadi u posljednjem tjednu mjeseca ožujka, razpravljao je o tom, ima li da se proglasi gradjanski

neposluh. Riedkom mudrošću došao je do zaključka, da zemlja još nije dosta zrela i disciplinirana, da upotrebi to dvosjeklo oružje. Zato bi odlučeno, da se čeka, ali da se pristupi neke vrsti gradjanskoj i financijskoj mobilizaciji.

S još većim oduševljenjem započne Gandhi borbu za jedinstvo Indije, za sjedinjenje viera, naroda, stranaka i kasta. Upravio je poziv na Parse,[20]) bogataše, veletrgovce, veleindustrijalce, koji su bili — kako on kaže — manje više nalik Rockfelleru. — Hindo-muslimanski savez bijaše stalno ugrožen sbog starih predrasuda, bojazni i obostranoga sumnjičenja. Gandhi se je posvetio tomu svom dušom[21]) ne tražeći nipošto stapanja medju dvim narodima, koje je za sad još bilo nemoguće i koje on sam nije želio. On je htio čvrsti savez osnovan na prijateljstvu.[22])

Najuzvišenije njegovo nastojanje bijaše, da odbačenim staležima omogući povratak u hindustansko družtvo. Njegovo vatreno zauzimanje za prava Parija, njegovi uzklici ogorčenja i boli poradi te nakazne družtvene nepravde dostajali bi, da njegovo ime po-

[20]) 23. ožujka 1921.

[21]) 6. listopada 1920., 11. i 18. svibnja, 28. srpnja i 20. listopada 1921.

[22]) Kao primjer daje on srdačno prijateljstvo s muhamedancem Maulana Mahomet Ali i naglašuje, da svaki od njih ostaje vjeran svojoj vjeri. Gandhi ne bi htio dati svoje kćeri za ženu jednomu od sinova Alijevih, niti će zajedno sa svojim prijateljem jesti. Isto tako postupa i njegov prijatelj. Ali to ih ni malo ne sprječava, da se vole i da su medjusobno povjerljivi. Gandhi ne kani tim reći, da treba osudjivati brakove izmedju Hindustanaca i muslimana i zajedničke obroke, ali će ipak proći još desetljeća prije nego li dodje do takovoga stapljanja. Nije zadaća praktične politike, da se bavi takvim reformama. Gandhi im ne stavlja nikakve zapreke, ali ih smatra preuranjenima. Tu se očituje njegov smisao za realnost (20. listopada 1921.).

stane bezsmrtno. Muke, što mu ih je prouzročila ta — kako ju on zove — »najsramotnija ljaga Hinduizma«, imadu svoj izvor u doživljajima njegove mladosti. On pripovieda[23]), kako je za njegova djetinstva došao parija u njegovu kuću, da obavlja najniže poslove. Roditelji naložiše djetetu, da se podvrgne čišćenju (prema propisima vjere) svaki put, kad god bi se dotakao parije. On se nije s tim slagao i prepirao se je s roditeljima. U školi često bi se dotakao »onih, kojih se ne smije dotaći«. Majka mu je savjetovala, da uviek iza toga dotakne jednoga muslimana, da se tako očisti od nečistoće. Ali kad mu je bilo dvanaest godina, njegov je sud o toj stvari dozrio. Zavjerio se je, da će odstraniti taj grieh sa savjesti Indije. Stavio si je za zadaću, da pomogne svojoj prezrenoj braći. Nikada se njegov duh ne pokazuje slobodnijim, nego kada brani njihovu stvar. To se vidi iz činjenice, da je bio spreman napustiti i svoju vjeru, kad bi mu se bilo dokazalo, da medju dogme te vjere spada i to, da se ne smije dotaći parija. I sama ta nepravda opravdava u njegovim očima sve nepravde, što ih Indijci trpe na svietu.

»To, što su Indijci postali parije Carstva, izljev je vječne pravde. Neka Indijci najprije operu ruke uprljane krvlju!... Prezir parija ponizio je Indiju. U Južnoj Africi, u Iztočnoj Africi, u Kanadi — po svuda se sad s Indijcima postupa kao s parijama. *Swaraj (Home Rule)* ili samostalnost Indije nemoguća je, dokle god ima parija. Indija je kriva. Englezka nije počinila ništa gorega. *Prva je dužnost zaštititi slabe i ne povrieditи ni jednu ljudsku sviest.* Mi ne vriedimo više nego divlje životinje, dok god se ne očistimo od toga grieha. Samostalnost Indije *mora značiti vladavinu pravičnosti po svoj zemlji.*[24])

[23]) U govoru od 27. travnja 1921.

[24]) 27. listopada 1920., 27. travnja 1921.

Gandhi zahtievaše, da narodno zakonodavstvo što prije poboljša položaj braće parija, da im se odobri veliki broj škola i zdenaca — jer im je upotreba javnih zdenaca bila zabranjena. — Ali kad će to biti?... Tako je nestrpljiv, te ne može čekati skrštenih ruku, dok povlašteni staleži poprave nepravdu, *već sam ide medju parije:* stavlja im se na čelo i nastoji ih organizirati. Izpituje s njima različite mogućnosti postupka: što oni mogu? Da se pozovu na indijsku vladu? To bi značilo promjenu robstva... Odbaciti Hinduizam — (koli začudne velikodušne smionisti toga strogo vjernoga Hinda!) — i obratiti se na kršćanstvo ili na Islam? Gandhi bi to učinio bez oklievanja, ako se Hinduizam ne bi mogao odieliti od »nedodirnosti«. Ali on je uvjeren, da je to samo nezdrava izraslina, koja se može odstraniti. Parije moraju se dakle organizirati za obranu. Oni bi mogli upotrebiti oružje »nesaradnje« i primieniti ga protiv Hinduizma prekinuvši svaki odnošaj s ostalim Indijcima (— kako drzko zvuči takav poziv na socijalnu pobunu iz ustiju toga domoljuba!). Ipak — nastavlja Gandhi — parije nisu sposobni za nikakvu organizaciju; oni nemaju vodje. Neka se dakle priključe — to je jedina mogućnost, koja im preostaje — sveobćemu indijskomu pokretu »nesaradnje«, čiji je prvi uvjet ujedinjenje svih staleža! Istinska »nesaradnja« je čin vjerskoga čišćenja. *Nitko ne može u njoj sudjelovati, tko odbija od sebe parije;* taj težko griješi. Tako Gandhiju polazi za rukom, *da dovodi u saglasje vjeru, domovinu i čovječnost.*[25])

Taj prvi pokušaj prikupljanja doživio je svetčanu posvetu *s Konferencijom »potlačenih« razreda (Supressed Classes Conference),* kojoj je Gandhi predsjedao u Ahmedabadu 13. i 14. travnja g. 1921. Tu je održao jedan od svojih najljepših govora. Ne zadovoljava se on tim, da traži ukinuće družtvene

[25]) 27. listopada 1920.

nejednakosti; od parija očekuje on velikih stvari u družtvenom životu preporodjene Indije. On ulieva u njih pouzdanje; udahnjuje im žarku nadu, koja i njega oduševljava. On opaža u njima — kaže — goleme pritajene sposobnosti. Računa s tim, da će ti potlačeni staleži za pet mjeseci svojom valjanošću zadobiti mjesto, koje im pripada u velikoj indijskoj obitelji.

Gandhi je doživio tu radost, te je vidio, kako je Indija ganuta tim pozivom upravljenim na njezino srdce i kako se u mnogim krajevima ostvarilo oslobodjenje parija.[26]) Još u predvečer svoga uapšenja bavio se tim pitanjem i davao saobćenja o njegovom napredku. Brahmanci posvetiše se tomu. Povlašteni razredi davali su ganutljive primjere kajanja i bratske ljubavi. Gandhi spominje slučaj jednoga mladoga osamnaestgodišnjega Brahmanca, koji je postao pometač cesta, da može živjeti s parijama.[27])

S jednakom plemenitošću zauzeo se je Gandhi za drugu veliku stvar, za žene.

Spolno pitanje navlastito je težko u Indiji, koja je vrlo odana prekomjernoj i nesredjenoj ćutilnosti. Dječji brakovi prije reda izcrpljuju fizičku i ćudorednu snagu naroda. Putena požuda pritiskuje misao, a tim se ponizuje dostojanstvo žene. Gandhi objelodanjuje pritužbe hindustanskih žena protiv toga, što hindustanski nacionalisti gledaju na žene na način,

[26]) Prema koncu travnja 1921., smanjio se broj parija. U mnogim selima žive parije zajedno s ostalim Hindustancima i diele njihova prava (27. travnja 1921.). Naprotiv u drugim krajevima, naročito u Madrasu, njihov je položaj ostao sažalan (29. rujna 1921.). — Pitanje parija ostaje od sada na dnevnom redu Indijske Narodne Skupštine. Već Kongres u Nagpuru u prosincu 1920. izrazio je želju, da nestane »grieha nedodirnosti«.

[27]) 27. travnja 1921.

koji ih ponizuje.[28]) On opravdava te prekore. To je — veli on — rana Indije isto tako težka, kao i »nedodirnost«. Ali — dodaje Gandhi — od te rane trpi čitav sviet. To je sveobće pitanje. Kao i u pitanju parija očekuje on napredak mnogo više od potlačenih nego li od tlačitelja. On se obraća na žene, neka si iznude poštivanje na taj način, da se ne smatraju više predmetima mužkaračke požude. *Neka odrješito sudjeluju u javnom životu i neka se pri tom ne plaše opasnosti!* Neka se odreknu ne samo razkoši bacajući i spaljujući strana sukna, nego neka takodjer diele sve napore muževa! Neke ugledne žene bile su već zatvorene u Kalkuti. To je dobro. Ne samo da ne smiju za sebe tražiti obzirnijega postupka, nego treba da se takme s muževima u izdržljivosti i odricanju! Na tom polju može žena uviek preteći muža. *Neka se ničesa ne boje!* Najslabija od njih može braniti svoju čast. Dosta je, da zna umrieti[29]).

Gandhi nije zaboravio ni na »*naše pale sestre.*[30]) On pripovieda, što je s njima razgovarao na skupštinama, gdje ih je bilo više stotina u pokrajinama Andhra i Barisal. Kako s jednostavnom plemenitošću razgovara on s njima i one s njim! Povjeravaju mu se i mole ga za savjet! On im traži dostojno zanimanje, predlaže im preslicu, a one mu obećavaju, da će se već sutradan započeti tim baviti, bude li ih se pomagalo. — Obraćajući se muževima Indije podsjeća ih Gandhi na poštivanje prema ženi:

»Tomu poroku nema mjesta u našoj Revoluciji. *Swaraj* znači, da mi sve stanovnike Indije smatramo

---

[28]) 21. srpnja 1921.; 6. listopada 1920.

[29]) 21. srpnja, 11. kolovoza, 15. prosinca 1921.

[27]) Tako glasi naslov jednoga njegovoga članka: »*Our fallen sisters*« (15. rujna 1921.).

svojom braćom i sestrama... Sve treba poštivati!... Ženski spol nije slabi spol, to je plemenitiji spol, jer se umije žrtvovati, tiho trpjeti, poniziti se, vierovati i spoznati. Njezina moć spoznaje često je zastidila smioni zahtjev mužkarca, da bude smatran pametnijim«....

U ženama Indije — počevši od svoje žene — našao je on umne pomoćnice i svoje najbolje učenice.

III.

Godina 1921. znači vrhunac Gandhijeva uzpona. On razpolaže golemom moralnom snagom. Povjerena bi mu — a da on toga i nije tražio — gotovo neograničena politička moć. Narod ga smatra svetim. Slikaju ga kao Šri-Krišnu. I sveindijski Narodni Kongres u prosincu 1921. priznaje mu bezuvjetni ugled, ustupa mu sva svoja ovlaštenja zajedno s pravom da bira nasljednika. Gandhi je neosporivi vladar indijskoga naroda. O njem ovisi, hoće li razviti političku revoluciju ili — kad bi to bila njegova namjera — da provede vjersku reformaciju.

On toga nije učinio. Nije htio učiniti. Sbog moralne veličine? Ili sbog moralne plahosti? Možda poradi obojega. Težko je — naročito za čovjeka druge civilizacije — prodrieti nekomu u dušu, osobito, ako je tako duboka i tankoćutna, kao što je duša Gandhijeva. Težko je razabrati, da li je u metežu događaja, koji su u toj burnoj godini prohunjali Indijom u svim smjerovima, da li je ruka krmilara uviek bila sigurna i da li je upravljala golemim brodom, a da nije zadrhtala niti skrenula s puta. Ipak ću nastojati, da prikažem, što sam na toj živoj zagonetci mogao odgonetnuti, s onim pobožnim poštovanjem, što ga gojim prema tomu velikomu čovjeku i s onom iskrenošću, što ju dugujem njegovoj iskrenosti.

Premda je Gandhijeva moć bila velika, nisu bile manje ni opasnosti za slučaj, ako on tu moć upotrebi. Čim se pokret više širio i čim jače je njegova groza zahvatila stotine milijuna ljudi, tim teže je postajalo njim upravljati i sačuvati ravnotežu u tom uzburka-

nom moru. Bila je to nadčovječna zadaća dovesti u sklad umjerenost duha i dalekovidnost s neobuzdanim množtvom! Blag i pobožan kormilar moli se Bogu i uzda se u nj. Ali glas, koji on očekuje, dolazi pomiešan s glasovima oluje. Hoće li ga drugi moći čuti?...

Najmanje mu se je bojati oholosti. Nikakva ga slava ne može zasliepiti. Ona vriedja njegovu poniznost isto tako kao i njegov zdrav razum. On je možda jedini prorok i veliki mističar u poviesti, koji nema nikakvih vizija i nikakvih objava. Pa niti ne nastoji, da bilo sebe bilo koga drugoga tim obmanjuje. Neokaljana iskrenost! Duh mu ostaje bez opojnosti, srdce bez taštine. On jest i ostaje čovjek poput drugih ljudi... Nitko neka ga ne nazove svetim! Toga on ne će. (I upravo zato je svet...)

»Rieč *svet* — piše on — treba izbrisati iz svakdanjega života... Ja se molim poput svakoga dobroga Hindustanca i vjerujem, da mi svi možemo biti poslanici Božji. Ali ja nisam dobio nikakve naročite objave od Boga. *Moja je tvrda vjera, da se Bog objavljuje svakomu ljudskom biću;* ali mi zatvaramo svoje srdce tihomu unutarnjemu glasu... Ne želim da budem ništa drugo nego prosti radnik, obični sluga Indije i Čovječanstva (a humble servant of India and humanity...) Nemam nikakove želje, da osnujem novu vjeru. Za to sam doista odviše častohlepan. Ja ne zastupam nikakvih novih istina. Nastojim zastupati i slieditи Istinu takvu, kakvu sam spoznao. Ja bacam novo svjetlo na mnoge stare istine«.[1])

Prema samomu sebi uviek je čedan i vrlo strog, lično nesposoban, da nekoga izključi niti kao indijski domoljub niti kao zastupnik »ne-saradnje«. Ne dopušta nikakove tiranije, pače ni onda, kad se radi o dobroj stvari. »Vladino robstvo ne smije se nikada

[1]) 12. svibnja 1920. 25. svibnja, 13. srpnja, 25. kolovoza 1921.

zamieniti s robstvom onima, koji ne-saradnjom tu vladu ruše«.[2]) *Gandhi ne će, da njegova domovina dodje u opreku s drugim domovinama.* Njegovo domoljublje nije zatvoreno unutar granica Indije. «Moje se domoljublje pokriva s čovječnošću. Ja sam rodoljub, jer sam čovjek i jer sam čovječan. Nikoga ne izključujem. Ja ne ću učiniti zla Englezkoj ili Njemačkoj, da tim poslužim Indiji. U mom životu i radu nema mjesta imperijalizmu... *Čim je netko više mlak u svojoj čovječnosti, tim je manje vriedan kao rodoljub*«[3]).

A jesu li i njegovi učenici ostali uviek tako suzdržljivi? Što će biti iz njegove nauke kod tih pojedinaca? I u kom obliku će ju oni dalje predati množtvu?

*

Kad se je Rabindranath Tagore nakon višegodišnjega putovanja po Evropi povratio u Indiju u kolovozu g. 1921., bio je zapanjen sbog promjene, koju je opazio u indijskom duhu. Njegova se je zabrinutost još prije povratka u Indiju očitovala u čitavom nizu pisama, poslanih iz Evrope indijskim prijateljima. Mnoga od tih pisama bijahu objelodanjena u njegovom *Modern Review (Savremena smotra).*[4]) Potrebno je, da se zaustavimo kod te razlike mišljenja dvaju velikih duhova, koji se medjusobno poštuju i ciene,

[2]) 8. prosinca 1920.

[3]) 16. ožujka 1921.

[4]) *Letters from Abroad.* (Pisma iz tudjine). Tri pisma od 2., 5. i 13. ožujka 1921. bila su objelodanjena u *Modern Review* mjeseca svibnja 1921. — *Poziv Istine,* pisan poslie povratka Tagorina u Indiju, izašao je u *Modern Review* 1. listopada 1921.

Znamo, da se je Tagore osim ovih pismenih razprava poslie svoga povratka i sastao s Gandhijem. O tom razgovoru nije nitko izviestio javnost. Ali C. F. Andrews, koji je bio jedini svjedok razgovora, bio je tako dobar, da nam saobći sadržaj razgovora i protivna mnienja.

ali koji su tako sudbonosno razstavljeni, kao što je razstavljen mudrac od apostola, sv. Pavao od Platona. S jedne strane duh vjere i ljubavi, koji ima biti kvasac novoga čovječanstva. S druge strane duh širokoga, slobodnoga i prosvićenoga uma, koji obuhvaća zajednicu sviju bića.

Tagore je od uviek priznavao Gandhijevu svetost. I sam sam ga čuo, s kolikim je počitanjem o njem govorio. Kad sam u razgovoru o Mahatmi ukazao na Tolstojevu pojavu, naglasio je Tagore, koliko mu je Gandhi bliže i kako mu se čini mnogo bliži (danas, kada ga bolje poznam, sudim i sam tako), — jer kod Gandhija je sve naravno, jednostavno, čedno i čisto. Ni u borbi ne ostavlja ga veselost, dok na protiv kod Tolstoja sve je ohola pobuna protiv oholosti, srčba protiv srčbe, strast protiv strasti, sve je nasilno, pa i samo nenasilje... Tagore je pisao iz Londona 10. travnja 1921.: »Zahvalni smo Gandhiju, što je dao Indiji priliku da dokaže, da njezina vjera u božanski duh u čovjeku još živi«. I uzprkos pritajenih prigovora, što ih je izrazio o Gandhijevom pokretu, kad je putujući u domovinu ostavljao Francezku, ipak je bio spreman, da mu pruži svoju pomoć. Dapače i glasoviti proglas u listopadu g. 1921., koji ću kasnije navesti, njegov *Poziv na Istinu*, u kojem je prekinuo svoje prijateljstvo s Gandhijem, počinje s najveličanstvenijom pohvalom, koja je ikada bila o Gandhiju napisana.

Gandhi sa svoje strane izkazuje Tagori srdačno poštovanje. Dapače i u njihovoj nesuglasici nastoji on, da se nipošto ne razidju. Čovjek osjeća, kako mu je mučno, što mora s njim polemizirati. I dok dobri prijatelji pokušavaju podpiriti razpru iznašajući pojedine povjerljive izjave, Gandhi im nalaže da šute uvjeravajući, koliko toga on ima da zahvali Tagori.[5])

[5]) Tako u jednom od svojih posljednjih članaka, kojima je dao naslov: *Odviše svet, a da bude objelodanjen* (9. veljače

Ali sudbonosno je, što se je razlikost njihovih duhova sve više utvrdjivala. Već ljeti g. 1920. Tagore je požalio, što je preobilna snaga ljubavi i vjere Gandhijeve poslie Tilakove smrti bila stavljena u službu politike. Sigurno se Gandhi nije sam vesela srdca na to odlučio; ali Tilak je umro, a Indija je bila bez vodje. Trebalo ga je nadomjestiti.

»Ako se čini, da se sad bavim politikom — veli on izričito, kad se je na to odlučio, — tad je to samo zato, jer smo danas okruženi politikom kao zmijskom petljom; ne možemo se je osloboditi, pa makar što radili. Zato se hoću boriti sa zmijom... *Pokušat ću, da unesem u politiku duh vjere u čovječnost.*«[6])

Ali Tagore žali tu potrebu. Dne 7. rujna 1920. piše on:

»Nama je potreban sav moralni žar, što ga predstavlja život Mahatme Gandhija i što ga samo on od svih ljudi svieta može predstavljati. Velika je nesreća za našu zemlju, kojoj je zadaća, da žarom svoje duše ponovno udahne život mrtvima, što je tako dragocjeno blago stavljeno na krhki brod naše politike i bačeno u bezkrajne valove žestokih borba... Bolno je to razbacivanje naših duhovnih snaga u pustolovinama, koje su sa stanovišta moralne istine zle. Pravo je zločinstvo pretvarati moralnu snagu u sliepu silu.«[7])

1922.). Tagore i Gandhi poznavahu se već dugo vremena. Gandhi je više nego jedan put boravio kod Tagore u Santiniketanu. Bilo mu je — kako sam kaže — dopušteno, da smatra tu kuću svojih utočištem. I dok je on boravio u Englezkoj, njegova se djeca tamo odgajahu.

[6]) 12. svibnja 1920.

[7]) Tagore piše: »Svaka čast Mahatmi! Ali naši se političari ne mogu odreći misli, da ga na političkom polju izkoriste za potajni i lukavi manevar«. (1. listopada 1921.)

Ovi redci bijahu napisani, kada su odjeknuli početci borbe »ne-saradnje« i pod utjecajem agitacije, koja se je u Indiji razmahala sbog Kalifatskoga pitanja i sbog zločinstva u Pendžabu. Tagore se je silno bojao posljedica, koje bi odatle mogle nastati u svjetini, koja je slaba i podvrgnuta napadajima neobuzdanoga biesa. On bi volio, da se svjetina odvrati od misli na osvetu i na nemoguće odštete, da se zaboravi na ono, što se više ne može popraviti i da misli samo još na to, da sagradi dušu veće domovine. Koliko god se je divio žarkomu izljevu duha požrtvovnosti u mišljenju i djelovanju Gandhijevu (— on to veli u pismu od 2. ožujka 1921., što ću ga kasnije navesti), ipak mu bijaše nepoćudan elemenat negacije, što ga je sadržavala nova vjera — »nesaradnja«. On se je plašio svega i svakoga »*ne*«! I to mu daje priliku, da pozitivni ideal brahmanizma: čišćenje životnih radosti — stavi u opreku[8]) s negativnim idealom buddhizma, koji zahtievaše odstranjenje tih radosti. Gandhi mu je na to odgovorio[9]), da je čin odbacivanja isto tako važan kao i čin prihvaćanja. Ljudsko je nastojanje sastavljeno od obojega. Posliednja rieč Upanišada je niekanje. I definicija *brahmana*, kako su ju stvorili tvorci Upanišada, glasi: *Neti (Ne to)!* Indija je i prečesto izgubila sposobnost, da kaže »ne«! Gandhi joj je vratio tu sposobnost. »*Prije nego ćemo sijati, treba izčupati ... odstraniti korov.*«

Ali nema sumnje, da Tagore ne želi ništa izčupati. Njegova pjesnička ćud pomiruje se sa svim, što jest, i uživa u skladnosti. On to izriče riečima punim genijalne ljepote, ali u kojima podpuno manjka radnja. To je ples Nataraje, koji se igra iluzijama:

»Ja nastojim svom svojom snagom, da svoj način mišljenja dovedem u sklad s obsegom velikoga osiećaja oduševljenoga uzbudjenja, koji zahvaća moju domovinu. Ali zašto u meni ostaje taj duh odpornosti, uzprkos silne moje želje da ga odstranim? Ja ne nalazim jasnoga odgovora. Ali u tami moje potištenosti prodire smiešak i glas, koji veli: Tvoje je mjesto uz djecu, na žalu svjetova. Tamo je tvoj mir i tamo sam ja s tobom. — Eto, zašto sam se ovih dana bavio tim, da pronadjem nove ritme. To su sitnice, koje se raduju, što ih je tok vremena uzdigao u visinu, da plešu na suncu i da se smješkaju u nestajanju. I dok se ja tako sam sobom igram, raduju se sva stvorenja: nije li lišće i cvieće izraz ritama, koji nikada ne svršavaju? I nije li Bog vječni razsipnik vremena? On baca zviezde i planete u vrtlog promjena; na struju Pojava pušta on papirnate brodove Viekova, natovarene svojimi maštanjima. Kad ga ja mučim i usrdno molim, da mi dozvoli, da ostanem njegov mali učenik i da k tovaru svoje igraće ladjice primi neke sitnice, što sam ih sam stvorio, — on se smješka, a ja koracam iza njega simo tamo, hvatajući ga za rub njegove odjeće ... Ali kako sam se ja najedared našao posred svjetine, guran straga i potiskivan sa svih strana? I kakav je to žamor, koji me okružuje? Ako je to pjesma, tada može moja *citara* uhvatiti njezin napjev i ja ću se pridružiti sboru, jer i ja sam pjevač. Ali, ako je to buka, tad će moj glas zamrieti, a ja ću biti omaljen. Sve ove dane ja sam napeto prisluškivao, da odkrijem Gandhijev napjev. Ali misao *ne-saradnje* sa svojim snažnim glasom, sa svojom sgrčenom prietnjom, sa svojom vikom niekanja, ništa mi ne pjeva. I ja si velim: *Ne možeš li ići sa svojim zemljacima u toj velikoj krizi njihove poviesti, čuvaj se, da ne kažeš, da oni imaju krivo, a ti da imaš pravo; ali svuci vojničku odoru, vrati se u svoj pjesnički zakutak i budi spreman ,da primiš na se prezir i nemilost naroda«!*[10])

Tako bi govorio Goethe, Goethe Indije. I čini se,

[8]) 5. ožujka 1921.

[9]) 1. lipnja 1921.

[10]) 5. ožujka 1921.

da je tim sve rečeno za budućnost. Pjesnik kao da se povlači iz javnoga djelovanja, jer je negativno. I zapreda se u stvaralački čar. — Ali Tagore se ne drži toga. »Sudbina ga bijaše odabrala — kako on piše — da upravlja svoju barku baš protiv struje«. On ne bijaše samo pjesnik. U tom času svoga života bio je on duhovni poslanik Azije u Evropi. I upravo je pozvao Evropu, da saradjuje na svjetskom sveučilištu, koje je htio osnovati u Santiniketanu.

»Koje li ironije sudbine! Ja s ovu stranu mora radim za saradnju kultura Iztoka i Zapada, upravo u času, kad se s onu stranu proglašuje nesaradnja«![11])

Ne-saradnja morala ga je neposredno povrieditи u njegovom djelovanju i u njegovoj razumnoj vjeri: »Ja vjerujem u istinsku zajednicu Iztoka i Zapada«.[12])

Povriedila ga je u njegovoj velikoj učenosti, koja je crpila hranu u svim kulturama svieta.

»Sva slava čovječanstva i moja je... *Bezkonačna Osobnost čovjekova* (kako vele Upanišade) može se postići samo u velebnom skladu svih ljudskih rasa... Moja je molba, da Indija predstavlja saradnju svih naroda svieta. Za nju je jedinstvo Istina, a osamljenost je stranputica. Jedinstvo je ono, što sve obuhvata, pa se prema tomu ne može postići putem negacije... Sadašnje nastojanje, da se i naš duh odieli od duha Zapada, je pokušaj duhovnoga samoubojstva. Današnji viek znači pretežno gospodstvo Zapada. To ne bi bilo moguće, da Zapad nije dobio veliku misiju medju čovječanstvom. Mi, sa Iztoka, moramo da učimo odatle... Bez sumnje je zlo, što tako dugo već nismo imali veze s našom vlastitom kulturom, pa da poradi toga kultura Zapada nije zadobila mjesto, koje joj pripada.... Ali reći, da je zlo ostati s njom u

[11]) 5. ožujka 1921.

[12]) Na istom mjestu.

vezi, znači podpirivati najgori oblik provincijalizma, koji dovodi do duševnoga osiromašenja... To je pitanje danas svjetsko pitanje. *Ni jedan narod ne može osnovati svoj spas na tom, da se odieli od drugoga.* Ili će se zajedno spasti, ili zajedno propasti.[13])

Kao što Goethe godine 1813. nije htio da zamrzi francezku civilizaciju, tako danas ni Tagore ne može dopustiti, da se izključi zapadna civilizacija. I premda to ni iz daleka nije temelj Gandhijeve misli, ipak on zna, da će joj takav smisao dati uzbudjene strasti indijskoga nacionalizma. On se silno boji pred dolazkom takvoga duševnoga barbarstva:

»Učenici pridonašaju žrtvu — komu? Ne podpunijemu odgoju, nego »ne-odgoju«... Sjećam se, kako je za trajanja prvoga *Swadeshi*-pokreta[14]) došlo k meni množtvo mladih djaka, da me vidi; rekoše mi, da će me bezodvlačno poslušati, ako im zapoviedim, da ostave svoje škole i zavode. Ja sam to odlučno odbio, a oni odoše ogorčeni sumnjajući u iskrenost moje ljubavi prema majci domovini.[15])

Upravo u proljeće 1921., kad je Tagore s negodovanjem saznao, da je u Indiji započeo bojkot englezkih nauka, sam je u Londonu doživio primjer žestokoga intelektualnoga nacionalizma. Za vrieme predavanja englezkoga profesora Pearsona, koji bijaše prijatelj Tagorin, započeše indijski studenti s neumjestnim manifestacijama. Tagore se sgražaše. U pismu ravnatelju u Santiniketanu žigoše on taj duh tjesnogrudne nesnošljivosti. Za to čini on odgovornim pokret »ne-saradnje«. — Gandhi odgovora na ta pre-

[13]) 13. ožujka 1921. — Ponovno obradjeno u članku: *Jedinstvo kultura (Modern Review,* studeni 1921.).

[14]) Prvi indijski pokret za samostalnost, izazvan u godinama 1907.—1908. po bengalskog diviziji.

[15]) 5. ožujka 1921.

koravanja.[16]) Sustežući se, da govori o moralnoj vriednosti evropskoga književnoga odgoja, koji nema ništa zajedničkoga s odgojem značaja, a koji on obtužuje, da čini indijsku mladež mekoputnom, — osudjuje počinjene surovosti zasvjedočavajući slobodu svoga duha:

»Nije mi nimalo do toga stalo, hoće li moja kuća biti sa svih strana zatvorena i prozori zazidani. Ali mi je stalo do toga, da u mojem stanu slobodno provejava dah kultura svih zemalja, no ja se suzdržavam, te ne dopuštam ,da me ponese sa sobom. Moja vjera nije uznička vjera. U njoj ima mjesta i naimanji stvor Božji. Ali ona je zatvorena za bezstidnu oholost rase, vjere i puti«.

Plemenitih li rieči! Ali one ne smanjuju Tagorinu bojazan. On nipošto ne sumnja o Gandhiju. Ali se boji Gandhista. I već na prvim koracima u Indiji, nakon izkrcanja u kolovozu g. 1921. guši ga njihovo sliepo povjerenje u rieči učiteljeve. Vidi, kako prieti duševni despotizam. I on objelodanjuje u svojoj *Modern Review* od 1. listopada proglas: *Poziv Istine*, koji ustaje protiv toga robskoga naziranja. Prosvjed je tim porazniji, što počinje s velebnim slavljenjem Gandhijeve ličnosti. Tagore podsjeća na početke indijskoga pokreta za oslobodjenjem u godinama 1907. do 1908. i tvrdi, da su predočbe tadanjih političkih vodja Indije ostale vezane na znanje crpljeno iz knjiga i da su se oduševljavale sjenama Burke-a, Gladstone-a, Mazzini-a i Garibaldi-a, te su se pokazale nesposobne, da predju onaj mali krug ljudi, koji je govorio englezki.

»U taj čas pojavio se je Mahatma Gandhi. Prekoračio je prag potleušica tisuća razbaštinjenih, odjeven poput njih. Razgovarao je s njima njihovim jezikom. To bijaše konačno sbilja, a ne na izust naučena knjiga. I zato je ime Mahatma, kojim ga prozvaše, njegovo pravo ime. Tko je osim njega osjetio, da su svi ljudi Indije njegovo meso i njegova krv? U dodiru s istinom podigoše se potlačene duševne snage. Čim je prava ljubav zakucala na vrata Indije, vrata su se širom otvorila. Nestalo je oklievanja. Istina je probudila istinu... Čast Mahatmi, jer je učinio, te se opet vidi moć istine!... Kao što tada, kad je Buddha navieštao istinu sućuti sa svim živim bićima, što ju bijaše stekao kao plod vlastitoga uzgoja, — Indija se bijaše probudila u cvatu svoje muževnosti. Njezina snaga proširila se je u znanostima, u umjetnostima i u sjaju, te je odavle preplavila oceane i pustinje... Nijedno trgovačko ni vojničko izkorišćivanje nije nikada ništa slična postiglo... Jedina je ljubav istinita. *Kada daje slobodu, usadjuje ju u sredinu našega bića*«.

Ali ovo veličanje on nenadano prekida. Dolazi razočaranje.

»Nekoliko zvukova glasbe o tom čudotvornom probudjenju Indije u ljubavi doplovilo je do mene preko mora... Željan da udišem blagu struju nove slobode vratih se kući pun radosti. Ali ono, što sam tu zatekao vrativši se, poništilo me je. Težak zrak pritiskivaše zemlju. Ne znam, zašto mi se je činilo, da neki vanjski pritisak sili svakoga da govori jednakim glasom; da se upregne u ista kola. Sa svih strana čuo sam samo to, da razbor i kulturu treba staviti pod ključ; najveća je potreba, da se predamo sliepoj poslušnosti. Tako je lahko u ime spoljašnje slobode ugušiti unutrašnju slobodu čovjeka«.

Mi poznajemo tu tjeskobu i taj prosvjed. To je uviek bilo tako. Posljednji slobodni duhovi staroga vieka, kad je taj propadao, isto su se tako ponieli prema kršćanstvu, koje je dolazilo. Jednako protivljenje osjećamo u sebi i mi naprama ljudskomu valu, što ga zanaša struja sliepe vjere nacionalne ili socijalne. To je ona vječna pobuna slobodne duše protiv

[16]) *The Poet's Anxiety* (Pjesnikova tjeskoba), 1. lipnja 1921.

viekova vjerovanja, što ga je ona sama pobudila. Jer vjerovanje, koje za nekolicinu izabranika znači neograničenu slobodu, — za narode, koji mu oduševljeno kliču, ono znači novo robstvo.

Ali Tagorin prekor uzdiže se nad fanatizam svjetine. Mimoilazeći množtvo ljudi, koji su opojeni pokornošću, pogadja on Mahatmu. Bio Mahatma ne znam kako velik, ne nadilazi li ugled, što ga je on stekao, snagu pojedinoga čovjeka? Sudbina Indije ne može biti predana u ruke jednoga čovjeka. Mahatma je učitelj Istine i Ljubavi. I doista »zlatni štapić«, koji je kadar da našu zemlju probudi k istini i ljubavi, nije predmet, koji bi mogao proizvesti kakav god neznatni zlatar... Ali ostvarenje *indijske samostalnosti* (Home Rule) zahtieva mnogostrano znanje i umieće. Putevi su k tomu naporni i zahtievaju mnogo vremena. Za takovu zadaću potrebno je oduševljenje i ganuće, ali isto toliko i proučavanje i mišljenje. O njoj mora razmišljati gospodar, zanatlija mora za nju raditi, učitelj poučavati, državnik razmišljati. Jednom riečju: moralna snaga zemlje treba da se razvije u svim smjerovima. I stvaralački duh treba po svuda sačuvati netaknut i bez zapreka. Razbor se ne smije zastrašiti ni otvorenim ni prikrivenim pritiskom«.

Tagore poziva na saradnju sve slobodne snage Indije.

»Guri (mudraci) u našim prastarim šumama izdali su u množtvu svojih prividjenja poziv svim iztraživaocima istine... Zašto ne izdaje poziva i naš *Guru,* koji nas hoće povesti k djelu?«

»Ali Guru Gandhi izdao je samo taj jedini poziv: Predite i tkite!«

»Zar to ima biti poziv novoga doba novomu stvaranju? Ako su veliki strojevi opasni po duh Zapada, nisu li *mali strojevi* još veća opasnost po nas?«

U ostalom tim još nije dosta učinjeno, ako saradjuju sve snage naroda, one treba da saradjuju sa svim snagama svieta. »Probudjenje Indije ovisi o probudjenju svieta... Od sada će svaki narod, koji se bude sam u sebe zatvarao, ići protiv duha novoga doba«. I Tagore, koji je upravo proboravio nekoliko godina u Evropi, podsjeća na muževe, koje je tamo sreo, na dobre Evropejce, koji su oslobodili svoje srdce spona nacionalizma, da ga posvete službi svega čovječanstva, — na onu progonjenu manjinu svjetskih državljana — *cives totius orbis,* — koje on ubraja medju *Sannyasine,*[17]) »medju one, koji su u svojoj duši ostvarili jedinstvo ljudi...«

»A mi, mi ćemo ostati sami i zadovoljiti se tim, da molimo krunice niekanja i da neprestano ukazujemo na tudje pogrješke i da postignemo *svoju samostalnost* na temeljima mržnje!... Kad ptica u praskozorje na novo oživi, njezino probudjenje nije zaokupljeno traženjem hrane. Njena krila neumorno odgovaraju pozivu neba. Njezino grlašce odzvanja pjesmom radostnicom novomu svietlu. Novo čovječanstvo nam je upravilo poziv. Neka naš duh odgovori u svom vlastitom jeziku!... Naša je prva dužnost, kad se probudimo, da se spomenemo *Onoga, koji je Jedan, koji ne poznaje razlike ni staleža ni plemena i koji se svojim raznovrstnim snagama brine za svaki stalež i za sve narode prema njihovoj potrebi. Molimo Onoga, koji daje mudrost, da nas sve ujedini u jednoj pravednoj stvaralačkoj snazi!*«[18])

Ta veličanstvena rieč, najuzvišenija od sviju, što ju je ikada čuo jedan narod, ta sjajna pjesan uzvišena je nad ljudsku vrevu. A jedina ocjena, koja bi se mogla o njoj reći, jest ta, da je odviše uzvišena. Ona je u pravu nad stoljećima. Pjesnik-ptica, *ševa u veličini orla* (kako je običavao reći Heine o jednom našem velikom glasbeniku) pjeva na razvalinama vremena. On živi u vječnosti. Ali sadašnjost je hitna.

[17]) To znači medju one, koji su obračunali sa svojim ličnim životom, da pripomognu ujedinjenju svih ljudi.

[18]) Parafraza prve kitice Upanishada.

Čas, koji prolazi, treba za svoje težke patnje neposredno olakšanje, makar i nepodpuno, — pa stajalo to što mu drago! I s toga stanovišta lahko je igrajući se odgovoriti Gandhiju, u koga nema pjesničkoga zanosa Tagorina (ili koji se možda hotice odrekao toga, da živi s razbaštinjenima).

On to čini ovaj puta s više vatrenosti, nego li je do sada pokazao u tom plemenitom natjecanju. Njegov odgovor nije nipošto zakasnio. On izlazi 13. listopada u *Young India* i pun je zanosa. Gandhi zahvaljuje *velikoj straži,* koja pazi, da Indija ne dodje u neke opasnosti[19]). Podpuno se slaže s Tagorom, da treba sačuvati slobodu duha.

»*Ne treba nikomu dati svoj razum u pohranu. Sliepa pokornost često je štetnija, nego prisilno pokoravanje pod bičem tirana.* Za roba surovosti ima još nade, ali je nema za roba ljubavi«.

Tagore je dobar stražar, koji upozorava na približavanje neprijatelja, koji se zovu: bogomoljstvo, ukočenost, nesnošljivost, neznanje, tromost. Ali Gandhi nipošto ne dopušta, da su Tagorina spočitavanja opravdana. Mahatma se uviek obraća na razum. I nije nipošto istina, da se je Indija podala sliepomu posluhu. Ako se je zemlja odlučila, da upotrebi kolovrat, tad je to bilo učinjeno poslie dugoga i zreloga promišljanja. Tagore govori o strpljivosti i zadovoljava se liepim pjesmama. Ali to je rat! Neka odloži pjesnik svoju liru! I poslie neka pjeva. »Kad je kuća u plamenu, svatko grabi vjedro, da gasi požar...«

»Ako oni, koji su oko mene, umiru sbog nestašice hrane, tada mi je dopušten jedini posao, da hranim gladne... Indija je kuća u plamenu... Indija umire od gladi, jer nema posla, koji bi joj omogućio, da zaradi hljeba. Khulna umire od gladi... Novo stečeni krajevi proživljavaju po četvrti puta gladovanje. U

[19]) *The great Sentinel* — to je naslov članka od 13. listopada 1921.

Orisi gladovanje u obće ne prestaje... Indiju svakim danom sve više izcrpljuju. U njenim udovima gotove će... Izgladnjelomu i nezaposlenomu narodu smije će... Izgladnjelomu i nezaposlenomu narodu, smije se Bog pojaviti samo u jednom obliku: u obliku posla i zarade, koja znači hranu. Bog je stvorio čovjeka, da svojim radom zaslužuje hranu, i rekao za one, koji jedu, a ne rade, da su tatovi... Spomenimo se onih milijuna ljudskih bića, koji su danas izpod životinje, koji gotovo umiru! Kolovrat je život za milijune umirućih. Glad tjera Indiju k kolovratu... Pjesnik živi za budućnost, te bi htio, da mi isto tako činimo. Našim uzhićenim pogledima pokazuje on liepu sliku ptica, koje ranom zorom pjevaju svoje pjesme zahvalnice ili se u lietu dižu. Te su ptice site. One imadu svoju svakdanju hranu i one se uzdižu s odmorenim krilima, čija se je krv obnovila u noći. Ali ja sam doživio tu bol, te sam vidio ptice, koje već nisu imale snage, pa ni želje, da miču svojim krilima. Pod indijskim se nebom čovječja ptica nikada ne uzdiže teže, nego kad se čini, da se je odmorila. Za milijune bića život je vječito bdienje, ili vječito zamiranje... Uvjerio sam se, da je nemoguće pjesmom iz Kabira ublažiti patnje izgladnjelih... Dajte im posla, da bar mogu jesti!... Ali — zapitat će tkogod — čemu da predem ja, koji ne moram raditi, da uzmognem jesti? Zato, jer ja jedem, što mi ne pripada. Ja živim pljačkajući svoje zemljake. Sliedite trag svakoga komada novca, koji dolazi u vaš žep i vidjet ćete, da je istina, što sam rekao... Treba presti. Svatko neka prede! I Tagore neka prede kao svi drugi! I neka i on spali svoja tudjinska odiela!... To je za danas dužnost. Bog će se baviti onim, što će biti sutra. Kao što *Gita kaže: Izpuni pravedno djelo!*«

Mračne i žalostne rieči! To je bieda svieta, što se ukočeno podiže pred snom umjetnosti, i dovikuje joj: »Usudi me se zaniekati«! Tko da ne razumije žarko uzbudjenje Gandhijevo i tko da ga ne dieli!

Pa ipak u tom odgovoru, tako ponosnom i uvjerljivom, ima nešto, što opravdava neke bojazni Tagorine: to je ona *rieč* »neka zamukne pjesnik« — ono zapovjedničko podsjećanje na bojnu stegu. Treba se bez prigovora pokoriti zakonu *Swadeshi*, čija je prva svakdanja dužnost upotreba kolovrata za sve.

U ljudskoj borbi stega je, bez sumnje, dužnost. Ali nesreća je u tom, što su ljudi, kojima je povjereno, da ju propisuju — zamjenici učitelja — ponajčešće ograničeni duhom: za se i za druge oni naprave ideal od onoga, što je samo sredstvo, da se taj ideal postigne. Propis ih zasljepljuje, baš svojom ograničenošću, jer se oni samo na ograničenom putu dobro snalaze. Za njih postaje *Swadeshi* neopozivi nalog. On dobiva značaj nečesa posvećenoga. Jedan od glavnih učenika Gandhijevih, D. B. Kalelkar, učitelj na školi, koja mu je naročito srdcu prirasla — Satyagrahasram Sabarmati u Ahmedabadu — objelodanio je *Swadeshi Evandjelje*[20]), kojemu je Gandhi dao svoje odobrenje. Ta se knjižica obraća na široku javnost. Pogledajmo dakle to *Vjerovanje*, kojemu poučava narod jedan od onih, koji su na izvoru čiste nauke:

»Bog se utjelovljuje od vremena do vremena, da izbavi sviet... Ali nije nepromjenljivo pravilo, da se pojavi u obliku čovječjega bića... On se može pojaviti i u obliku abstraktnoga načela ili jedne velike misli, koja zahvaća sviet... Novi avatar (utjelovljenje), to je evandjelje Swadeshi«.

Evandjelista dopušta, da se ta tvrdnja može činiti smiešna, ako se pod Swadeshi razumieva samo bojkot inozemnoga sukna. Ali ovo pitanje je samo mala praktična primjena obsežnoga »vjerskoga načela, kojemu je svrha, da oslobodi čitav sviet od žučljivih razpra i da izbavi čovječanstvo«. Njegova je bit sadržana u hindustanskom Svetom Pismu, gdje glasi:

[20]) The Gospel of Swadeshi, 1922. Madras.

»Tvoja vlastita Dharma,[21]) *premda nema nikakovih zasluga, najbolja je. Izpunjenje Dharme, koja ne bi bila tvoja, uviek je skopčano s opasnostima. Samo onaj postizava sreću, koji se usredotočuje na svojoj vlastitoj dužnosti«.*

Taj temeljni zakon *Swadeshi* upire se na vjerovanje u »jednoga Boga, koji se je za vječna vremena pobrinuo za sreću vasione. Taj Bog postavio je svako ljudsko biće na mjesto, koje mu odgovara, da izpuni svoju posebnu zadaću. Sva čovječja djelovanja moraju se podudarati s tim posebnim životnim položajem... Mi ne možemo odabrati svoje kulture, baš kao što ne možemo odabrati svoje rodjenje ili svoju zemlju; mi ne možemo primiti drugo, nego što nam je Bog dao. Dužni smo primiti svoju predaju kao da dolazi od Boga i naša je stroga dužnost, da joj se prilagodimo. Bio bi grieh odkloniti ju«.

Iz tih vjerskih članaka proizlazi, da se čovjek jedne zemlje nema baviti s drugim zemljama.

»Vjernik *Swadeshi-a* ne će nikada na se preuzeti izpraznu zadaću, da pokuša obnoviti sviet, jer vjeruje, da se sviet kretao i da će se uviek kretati samo prema Božjemu odredjenju... Ne smije se očekivati, da se narod jedne zemlje brine za potrebe druge zemlje, makar to bilo iz čovjekoljubivih razloga; pa i kad bi to bilo moguće, ne bi bilo poželjno... Pravi vjernik Swadeshi-a ne zaboravlja, da je svako čovječje biće njegov brat, ali je obvezan, da izpunja onu zadaću, koja mu je po rodjenju pripala... Kao što moramo služiti vieku, u kom smo rodjeni, tako moramo pod svaku cienu služiti rodnoj grudi... Oslobodjenje naše duše treba tražiti pomoću svoje vlastite vjere i svoje vlastite kulture.«

Je li bar jednom narodu dopušteno, da upotrebi sva sredstva, koja mu stoje na razpolaganje, za razvoj njegove trgovine i industrije? Nipošto! »Nedostojna je

[21]) Vjersko odredjenje, sudbina.

želja, htjeti Indiju snabdjeti velikim tvornicama! To bi značilo iznuditi Dharmu drugih ljudi. Isto je tako zločinački izvoziti svoje proizvode, kao što i uvoziti tudje. Jer žar obraćanja protivi se načelu *Swadeshi.*« Logička je posljedica ovoga zakona (posve neočekivana za jednoga Evropejca), da se ni misli ne smiju izvažati baš kao ni proizvodi. Ako je Indija u poviesti bila težko ponižena, to je bila kazna za zločinstvo davnih predja, jer su trgovali s Egiptom i s Rimom, za zločinstvo, koje se je ponovilo kod svih naraštaja, koji su se nepopravljivo ogriešili o iste zablude. *Neka se svaka zemlja, svaki razred drži svoje zadaće, neka živi vlastitom snagom i od vlastite predaje!*

»Izbjegavajmo biti blizki s onima, čiji su družtveni običaji različiti od naših. *Ne smijemo svezati svoj život sa životom ljudi ili naroda, čiji se ideal ne slaže s našim...* Svaki je čovjek kao jedan potok. Svaki je narod kao rieka. One moraju sliediti svoj tok, nepomućene i bistre, dok ne stignu u more Spasa, gdje će se sve medjusobno smiešati«.

To je slavlje najčišćega i najužega nacionalizma. Ostati sam za se. Zatvoriti sva vrata. Ništa ne mienjati. Sve sačuvati. Ništa napolje ne prodavati. Ništa kupovati. Čistiti se. To je Evandjelje sredovječnih samostanaca.[22]) I Gandhi u svojoj širokogrudnosti daje tomu svoje ime!

Razumljivo je Tagorino uzbudjenje protiv tih duhova obuzetih natražnjačkim nacionalizmom, koji bi htjeli zaustaviti tok viekova, zatvoriti polet duha

[22]) U ostalom tu i tamo ima vanrednih moralnih propisa: *Ne osvećuj se! Što je prošlo, prošlo je. Prošlost je neopoziva, ona je postala dio vječnosti i čovjek nema više protiv nje nikakvoga priziva. Nemoj ni sanjati o odmazdi za prošle uvrede i nepravde!* Mrtva prošlost neka pokopa svoje mrtve! Radimo u živoj sadašnjosti i uzmimo Boga u naše srdce za vodju!« — Od početka do kraja knjige čistoća je poput leda.

u kavez i porušiti sve mostove sa Zapadom.[23]) Istini za volju treba priznati, da to ni iz daleka nije prava misao Gandhijeva. On izričito piše Tagori: »*Swadeshi je poslanstvo svietu*«. (On dakle vodi računa o svietu i ne plaši se proselitizma [žara obraćanja.]) »Ne — saradnja nije uperena protiv Zapada. *Ona je protiv materijalističke civilizacije i protiv izrabljivanja slabih, što ga sa sobom donosi Zapad.*« (Ona dakle pobija samo pogrješke Zapada i radi za njegovo dobro.) »*To je naš uzmak*«, (ali samo privremeni uzmak, da prikupimo sile prije nego ih stavimo u službu čovječanstva). »*Indija mora naučiti živjeti, prije nego nauči umrieti za čovječanstvo...*« Gandhi nipošto ne odbija saradnju s Evropejcima, predpostavivši, da će se oni prilagoditi spasonosnomu idealu, što ga on daje svim ljudima.

Ta prava Gandhijeva misao je bezkrajno šira, čovječnija, obćenitija[24]) nego misao *Evandjelja,* koje

[23]) Tagore je tim jače morao osjetiti ta pisma, jer je izmedju Gandhijeva Ashrama (odakle je proizašlo to Evandjelje) i Tagorina Santiniketana nastalo takmičenje, kojemu bi oba vodje rado bili izbjegli. To se vidi iz članka od 9. veljače 1922. u Young India: Gandhi se tuži na rieči, što mu ih je pripisao neki novinar obzirom na Ashram, a koje znače nesklonost prema Santiniketanu. On prosvjeduje iz poštivanja, što ga gaji prema Tagorinoj kući — s pritajenom veselošću: »Kad bi se morao odlučiti za jednu od njih — veli on — ja glasujem za Santiniketan, bez obzira na strogu stegu i rano ustajanje u Ashramu. To je stariji brat, mnogo stariji po dobi i mudrosti.« Ali, dodaje on malko zlobno: »Stanovnici Santiniketana neka se čuvaju razvitka maloga Ashrama!«

[24]) Po mom je mišljenju Gandhi isto tako univerzalan kao i Tagore, ali na drugi način. On je univerzalan po svom ćudorednom osjećaju, a Tagore po svom razumu. Gandhi ne isključuje nikoga iz zajednice molitve i svakdanjega rada. Isto tako apostoli prvih vremena nisu pravili razlike izmedju židova i pogana; ali svima su nalagali istu ćudorednu stegu.

je objelodanjeno njegovim odobrenjem. Zašto je on dao tomu svoje ime? Zašto dopušta, da se njegov velebni ideal, koji se obraća cieloj zemlji, zatvara u uzke granice indijskoga vjerskoga naziranja? Strašnih li učenika! Čim su čišći, tim su pogubniji. Bog neka poštedi svakoga velikoga čovjeka takovih prijatelja, koji su kadri shvatiti samo jedan dio njegove misli! Praveći iz toga diela zakon oni razaraju skladnost, koja je glavno dobročinstvo njegove žive duše!

Ali to još nije sve. Oni bar, koji žive u učiteljevoj blizini, njegovi neposredni učenici, pod utjecajem su njegove ćudoredne plemenitosti. Ali što će oni, koji su učenici učenika i narodi, do kojih dopire samo iznakažena jeka, što će oni zadržati od njegove nauke unutrašnjega čišćenja i stvaralačkoga odricanja? Tek ono najpovršnije, najmaterijalnije: mesijansko očekivanje, da će se samostalnost Indije (Home Rule) ostvariti kolovratom. Niekanjem napredka Tagore se opravdano buni poradi žestine, koju su pokazali apostoli »nenasilja« (ne izuzimajući ni samoga Gandhija) ne prema ljudima, ali prema stvarima Zapada. Gandhi nastoji uvjeriti, »da bi se on povukao iz borbe, čim bi u njoj primietio i malo mržnje protiv Engleza«, da treba ljubiti one, protiv kojih se borimo, te da treba mrziti samo njihove nepravde, »*mrziti sotonstvo, ali ljubiti sotonu*«. Ali to je odviše fino razlikovanje za duh naroda. Ako vodje pokreta na svakom Kongresu vatrenim govorom podsjećaju na zločinstva Engleza i njihovu nevjeru, na pokolj u Pandžabu i na Kalifat, — iza nasipa se skuplja bies i jao si ga onda, kad se nasip provali! Dok Gandhi u kolovozu g. 1921. rukovodi u Bombay-u ono spaljivanje skupocjenoga sukna i na plačna zaklinjanja Andrewsa, prijatelja Tagorina, odgovara svojom *Etikom Razaranja*,[25]) — on vjeruje, da »prenosi bies puka od ljudi na stvari«. Ali on ne opaža, da puk u svojem biesu grči piesti i misli: »Najprije stvari, a onda ljudi!« I ne predvidja, da će puk, za nepuna tri mjeseca, u tom istom Bombay-u ubijati ljude. On je odviše svet, odviše čist, odviše slobodan od životinjskih strasti, koje su u čovjeku pritajene. On ni ne sluti, da one postoje kod drugih, koji slušaju i požudno hvataju njegove rieči. Tagore, koji je dalekovidniji, opaža nerazboritost pristaša ne-saradnje, koji podsjećajući prigodom proglašenja ne-nasilja neprestano na nepravde počinjene od Evropejaca, u svojoj bezazlenosti ucieplju narodu otrov groznice, koji će dovesti do nasilja. Ali na to ne pomišljaju oni, apostoli, koji ne osjećaju nikakva nasilja u svom srdcu! Ali tko se prihvaća akcije, mora prisluškivati srdcima drugih, a ne svomu. Čuvajte se puka! *Cave canem!* (Čuvaj se psa!)[26]) Niti ćudoredne izričite zapovjedi jednoga Gandhija ne će biti dosta jake, da puk zadrže na uzdi. Samo bi jedna mogućnost bila, da ga se prisili, da bez mrmljanja sluša strogi nalog učiteljev, a to je, da taj učitelj pristane na to, da bude Bog, za što ga potajno mole oni, koji ga već prikazuju kao Šri-Krišnu. Ali Gandhijevo poštenje i skromnost to odbija.

Dakle, sad ne preostaje ništa drugo, nego osamljeni glas najčišćega medju ljudim koji lebdi nad burom ljudskoga oceana. Koliko će još vremena izdržati, da ga se čuje? Veličajno i sudbonosno očekivanje!

To je ono, što hoće Gandhi. Ali baš tu se pokazuje njegova ograničenost: ne u srdcu, koje je isto tako široko kao i srdce Kristovo, nego u duhu intelektualnoga asketstva i odricanja. (Ali i to mu je zajedničko s Kristom!) Gandhi je sredovječni univerzalist. Kolikogod ga poštujem, ja sam ipak na strani Tagore.

[25]) 1. rujna 1921.

[26]) Tu francezki pisac pokazuje, da je kao umjetnik i pjesnik pravi aristokrat, koji puk i svjetinu prezire. On je čedo francezke gradjanske ili gospodske revolucije, koja je seljaku dala zemlju, ali se nije nimalo brinula za njegovu teško izkušenu dušu. Opazka prevodioca.

IV.

Čitava godina 1921., tiekom koje se indijski pokret silno razvija, puna je nesigurnosti i žestokih potresa. Gandhi nije mogao izbjeći tomu kolebanju.

Ustanak je dozrievao i surovo potlačivanje vlade uskorilo je, da je buknuo. U Malegaonu, u okrugu Nasik izbile su krvave pobune, u Girithu (u Beharu) došlo je do nemira. Početkom svibnja god. 1921. odigrali su se teži dogadjaji u Assamu: dvanaest tisuća kulija (težaka), koji obustaviše posao na čajnim nasadama, bude napadnuto od Gurka ,koji su stajali u službi vlade. Željeznički i brodarski namještenici iztočnoga Bengala započeše prosvjedni štrajk, koji je trajao puna dva mjeseca. Gandhi još nastoji igrati ulogu posrednika. U mjesecu svibnju 1921. imao je podulji razgovor s podkraljem, lordom Readingom. Nudja mu svoje posredovanje kod braće Ali, koji su obtuženi, da su govorima poticali na silu. Njegovi muslimanski prijatelji dadoše mu formalnu izjavu, da ne će nikada pozivati na silu.

Ali snaga pokreta nije tim smanjena. I muslimani Indije stvaraju najsmionije odluke. Dne 8. srpnja iste godine ponavlja sveindijska Kalifatska Konferencija u Karachi-u zahtjeve Islama, proglašuje »protuzakonitim za muslimana, da služi u britanskoj vojsci ili da sudjeluje kod novačenja«, te prieti englezkoj vladi, da će kod sliedećega zasiedanja sveindijskoga Kongresa koncem godine proglasiti gradjanski neposluh i *Indijsku Republiku,* ne odustane li englezka vlada da i dalje napada tursku Angorsku

vladu. — Dne 28. srpnja izjavljuje Odbor sveindijskoga Kongresa, koji se bijaše sastao u Bombay-u (to je prvi odbor, koji je biran po novom ustavu), — *da je dužnost svih Indijaca, da bojkotiraju princa od Walesa,*[1]) koji je imao doskora doći u Indiju. Nadalje je odbor zaključio podpuni bojkot svih inozemnih tkanina pred 30. rujna, bodri i uredjuje narodno predenje i tkanje i oživljuje borbu protiv žestokih pića, premda je vlada zaštićivala prodavače tih pića. Ali — i u tom je odbor oprezniji od muslimana kalifata — on osudjuje nemire i za sad još odvraća narod od Gradjanskoga neposluha, dok istodobno proširuje propagandu ne-nasilja.

U kolovozu 1921. dolazi do snažne i krvave pobune Moplahsa, koja traje više mjeseci. Gandhi namjerava s Maulana Mohamed Ali-jem poći iz Kalkute (glavnoga grada Indije) u Malabar, da tu bunu stiša. Vlada mu toga ne dopušta, već dade u rujnu 1921. uapsiti Maulana Mohameda, njegovoga brata Maulana Šaukat Ali-ja i više muslimanskih odličnika poradi predloga o gradjanskom neposluhu, koji je prihvaćen na Kalifatskoj Konferenciji. Središnji Odbor Kalifata u Delhima smjesta ponavlja zaključak Kalifata, koji stotine skupština najodlučnije potvrdjuje. Dne 4. listopada izjavljuje Gandhi ,da je solidaran sa svojom muslimanskom braćom. Zajedno s petdeset uglednih članova Kongresa objelodanjuje proglas, koji traži, da se svakomu gradjaninu prizna pravo, da slobodno izjavi vladi svoje mišljenje o ne-sudjelovanju u javnim poslovima (non-participation); tvrdi, *da je nedolično za svakoga Indijca, da bilo kao činovnik, bilo kao vojnik, služi vladi, koja je skrivila moralnu, gospodarsku i političku propast Indije* i objavljuje, da je dužnost svakoga Indijca, da s njom prekine svaku vezu. — Sudbena razprava protiv braće Ali

[1]) Princ od Walesa je najstariji sin englezkoga kralja i nasljednik priestolja. (Op. prev.)

bila je u gradu Karachi. Oni bijahu sa svojim sukrivcima osudjeni na dvie godine strogoga zatvora. Indija odgovara s pojačanim odporom. Odbor sveindijskoga Kongresa u Delhima dne 4. studena 1921. potvrdio je Gandhijev proglas. Odbor je poduzeo odlučne korake. On ovlašćuje svaku pokrajinu, da na svoju vlastitu odgovornost provede gradjanski neposluh i *da započne s neplaćanjem poreza.* Kao uvjete postavlja, da »odpornici« moraju bez ograničenja prihvatiti program Swadeshi-a i ne-saradnje uključivši i predenje rukom i bitnu obvezu ne-nasilja. — Na taj način nastoji odbor, *da pod Gandhijevim vodstvom sjedini ustanak s miroljubivošću i požrtvovnošću.* Da to što jače naglasi, on upozorava pristaše odpora i njihove obitelji, *da ne mogu računati na nikakvu novčanu podporu Kongresa.*

Posvemašnji neposluh upravo je imao da započne, kad se je na 17. studena 1921. princ od Walesa izkrcao u Bombay-u. Bojkot su vršili *srednji i niži staleži.* Ali *bogataši,* Parsi i službene ličnosti nisu o tom vodili računa. Svjetina ih je napala, pa ni gospodje nisu bile poštedjene. Ogorčenje se je naglo širilo. Kuće su bile opljačkane, ljudi ranjeni i ubijani. To bijaše jedini nasilni izpad u čitavoj Indiji, inače je svagdje bio propisani *Hartal* (svetčani štrajk) proveden u vjerskom duhu i bez upadica. Gandhi se osjećaše — kako sam reče — »proboden strjelicom.« Na prvu viest o nemirima požurio se je na lice mjesta, gdje su ga pobunjenici burno pozdravili. On se je osjećao još više postidjen. Oštro je prigovorio množtvu i naložio mu, da se razidje. Rekao je, *da Parsi imaju pravo, da slave princa, ako hoće, a da se nedostojno nasilje ne da ničim opravdati.* Svjetina se je stišala. Ali malo podalje nemiri na novo buknuše. Najgori elementi bijahu izbili na površinu. Dvadeset tisuća pobunjenih ljudi nije moguće za čas privesti k pameti. Uza sve to bila je pobuna ograničena. Najmanja evropska revolucija ostavlja za sobom mnogo

veća opustošenja. Gandhi bijaše upravio na stanovnike Bombay-a i na pristaše ne-saradnje očajne pozive, koje je štampa preštampavala. Izjavio je, da slični dogadjaji za sad onemogućuju gradjanski neposluh širokih slojeva naroda, te je opozvao nalog o neposluhu. A da se sam kazni poradi nasilja drugih, nametnuo si je jednodnevni vjerski post u tjednu.

Evropejci u Indiji bijahu manje uznemireni pobunom u Bombay-u, nego li odlučnom jednodušnošću tihoga Hartala, koji se bijaše proširio čitavom Indijom. Zato prinudiše podkralja, da započne s progonima. Pokrajinske vlade poduzeše čitav niz nasilnih mjera, koje nisu poštivale zakonitosti. *Iznešen bi jedan stari zakon iz g. 1908. protiv anarhista i tajnih družtva.* Taj su zakon primienili protiv dobrovoljačkih udruženja Kalifatskoga Kongresa. Tisuće uapšenja bi provedeno. Kao odgovor na to upisaše se tisuće novih dobrovoljaca u javne listine. Pokrajinski Odbori dobiše nalog, da organiziraju čete dobrovoljaca i da ih podrede jedinstvenoj stegi. Za dne 24. prosinca 1921. na dan pohoda princeva u Kalkutu, odredjen bi *Hartal. I spomenutoga dana provezao se je princ pustim glavnim gradom.*

U to vrieme, kada se je činilo, da se radja revolucija, otvoren bi u Ahmedabadu sveindijski Narodni Kongres. Bijaše isto tako dirljivo svetčan kao i Etats généraux godine 1789.[2]) Predsjednik bio je nedavno utamničen. Razprave bijahu veoma kratke. Kongres je ponovno potvrdío nauku »ne-saradnje«, pozvao je sve državljane da se prijave kao »dobrovoljci«, da uzmognu biti uapšeni; pozvao je narod Indije, da po svuda održi skupštine, izrazio je svoju vjeru u gradjanski neposluh, koji je po svojoj snazi jednak, a po svojoj čovječnosti nadmoćniji od oružane pobune, te je konačno savjetovao, da se neposluh organizira, čim budu široki slojevi naroda dovoljno upućeni u metode ne-nasilja. Predvidjajući, da će većina članova po svršetku zasiedanja biti uapšena, prenio je Kongres na Gandhi-a svu svoju moć, pravu diktatorsku vlast, s pravom da si odabere nasljednika. Učinio ga je jedinim vodjom indijske politike uz jedinu obvezu, da ne mienja nacionalni program i *da ne sklapa nikakva mira s englezkom vladom bez privole Odbora Kongresa.* Jedan dio Kongresa bijaše podnio predlog, da se povede nasilna akcija, da se što prije ostvari podpuna nezavisnost Indije. Većina je zabacila predlog, držeći se načela Gandhijevih. Naredni tjedni bijahu dokazom vjerskoga oduševljenja, koje je prevladalo Indijom. Dvadeset i pet tisuća mužkaraca i žena radostno se je dalo zatvoriti.

Iza njih digoše se tisuće i tisuće drugih i čekahu, dok i na njih dodje red, da dokažu svoje uvjerenje. Gandhi se i opet spremaše, da izda nalog za gradjanski neposluh širokih slojeva naroda. Znak za to imao je doći iz uzor-zemlje, gdje je Gandhijeva misao uviek našla plodno tlo, iz Bardoli u bombayskom okrugu.[3]) Gandhi to najavljuje podkralju javnim pismom od 9. veljače 1922. To bijaše učtivo ali jasno navještenje rata. Ja sam — piše Gandhi — odgovorni vodja cieloga pokreta. Bardoli je prva jedinica pučkoga ustanka Indije protiv vlade, koja je na surovi način povriedila slobodu govora, sastajanja i štampe. *Gandhi daje lordu Reading-u rok od sedam dana, da promieni svoju politiku. Ne učini li toga, izdan je nalog i revolucija će započeti.*[4])

[2]) États généraux (čitaj eta ženero) je francezki staležki ili gospodski sabor sazvan 1787., u kojem je treći stalež ili gradjanstvo 1879. srušio kraljevski absolutizam, proglasio parlamentarnu monarhiju, iz koje je g. 1782. nikla prva francezka republika. (Op. prevodioca.)

[3]) 140 sela sa 87 tisuća žitelja.

[4]) Jedna bilježka u listu *Young India* od istoga dana navieŝta Indiji taj ultimatum s još većom odlučnošću. Ne odgovori li pod-kralj, nalog je neopoziv. Gradjanski neposluh mora

Pismo podkralju jedva bijaše odaslano, kad se je u Chauri-Chaura, u okrugu Gorakhpur dogodio slučaj ,koji bijaše krvaviji od svih predjašnjih. Za vrieme jednoga obhoda napali su policaji narod. A kad je narod na njih navalio, otvoriše vatru i sklonuše se u Thanu.[5]) Narod ju je zapalio. Uzalud su obsiedani molili milost; oni bijahu poubijani i spaljeni. Izazov je pao s njihove strane, a kod njihovoga ubijstva nije sudjelovao ni jedan dobrovoljac ne-saradnje. Gandhi bi imao dakle pravo, da odkloni svaku odgovornost. No on je sada doista postao Savjest Indije. Zločinstvo svakoga pojedinoga Indijca poprskalo ga je krvlju. Na se je preuzeo sve griehe svoga naroda. — Njegova bol bijaše tolika, te je smjesta i po drugi put zaustavio pokret, koji je netom proglasio. Položaj je ovaj puta bio mnogo gori nego li poslie pobune u Bombay-u. Nekoliko dana prije toga poslao je svoj ultimatum podkralju. Kako da ga sad povuče, a da se ne pokaže smiešan? Ponos, »satan« — kako on kaže — zabranjivaše mu to. To bijaše jedan razlog više, da se na to odluči.

Dne 16. veljače 1922. osvane u *Young India* jedan od najneobičnijih dokumenata Gandhijeva života[6]), njegovo Mea Culpa, njegova javna pokora. Iz dubine svoje kušnje prvi glas, što ga uzdiše, glas je radostne hvale Bogu, što ga je ponizio:

»Bog je bio sa mnom nada sve milostiv. *(God has been abundantly kind to me).* Već me je treći put opomenuo, da Indija još nema onoga duha ne-nasilja i istine, koji jedino može opravdati gradjanski neposluh čitavoga naroda, — neposluh, koji je dostojan, da se nazove gradjanski, to jest blag, ponizan, razborit, dobrovoljan, a ipak pun ljubavi, nikada zlo-

biti proveden pod svaku cienu, pa i onda, ako bi se sada većina izjavila protiv njega.

[5]) Redarstvena sgrada.

[6]) *The Crime of Chauri-Chaura* (zločin u Chauri-Chaura).

činački i uviek bez najmanje mržnje. Prvi puta najavio mi je to godine 1919., kad je započela agitacija protiv Rowlatt zakona. Ahmedabad, Viramgam i Kheda pogriešili su. Pogriešili su Amritsar i Kasur. Vratio sam se na pravi put, svoju bludnju nazvao sam računskom pogrješkom velikom poput Himalaje, ponizio sam se pred Bogom i pred ljudima, zaustavio sam ne samo gradjanski neposluh naroda, nego i svoj. Drugi puta bilo je to poradi dogadjaja u Bombay-u, što sam ih po Božjoj volji na svoje oči vidio... Zaustavio sam neposluh naroda, koji je trebao da započne u Bardoli. Poniženje bijaše veće, ali mi je bilo od koristi. Siguran sam, da je narodu korisilo to otezanje. Tako je Indija postala zastupnicom Istine i ne-nasilja. No najvećma je gorko današnje poniženje... Bog je u Chauri-Chaura jasno progovorio... U času, kad Indija hoće da stupi na priestolje slobode pomoću ne-nasilja, nasilje puka žalostan je predznak... Pristaše ne-saradnje treba da bdiju, da ne dodje do nasilja u zemlji. To će biti tek tada moguće, budu li ukroćeni *hooligans* (huškači i vikači) po svoj Indiji«.

Dne 11. veljače 1922. sakupio je dakle Gandhi Izvršni Odbor Kongresa u Bardoli-u i razložio mu svoju bojazan. Više njegovih drugova nije se s njim slagalo. »Ali nebo ga je blagoslovilo« — veli on — što je naišao kod njih na toliku strpljivost i uvidjavnost. Oni su shvatili boli njegove duše i na njegov zahtjev pristali su, da se gradjanski neposluh opozove i da se ujedno pozovu sve organizacije, da stvore duh ne-nasilja.

»Dobro znam« — nastavlja Gandhi — »da se to ne čini politički mudro, ali je u duhu vjere. Moje poniženje i priznanje moje bludnje koristiti će Indiji. Jedine su krieposti, za kojima težim, Istina i Ne-nasilje. Ja si ne prisvajam nipošto nadljudskih sposobnosti. Nije mi do njih stalo. Imam istu griešnu put kao i svaki najslabiji čovjek i jednako sam izvrgnut bludnji. Moje sposobnosti ograničene su; ali Bog ih je

do sada blagoslovio bez obzira na njihove nesavršenosti... Priznanje bludnje čišćenje je... Osjećam se jači, jer sam priznao svoju pogriešku i naša stvar mora pobiediti upravo sbog uzmaka. Još nikada nije čovjek postigao cilja tim, što je uztrajao na stranputici od pravoga puta. Uvjeravaju me, da zločinstvo u Chauri-Chaura nema ništa zajedničkoga s akcijom, koja je bila navieštena za Bardoli. Ja o tom ne sumnjam. Narod u Bardoli-u je po mom mišljenju najmiroljubiviji u čitavoj Indiji. Ali Bardoli samo je jedna točka. Njegovi napori mogu biti samo onda uspješni, ako vlada podpuno suglasje izmedju njega i ostalih dielova Indije... *Dovoljno je jedno zrnce arsenika da otruje čitavu posudu mlieka*... Chauri-Chaura je smrtonosni otrov... Ona nije sama i nije jedina. Ona je jedan od onih težkih znakova nasilne ćudi naroda, koji se tu i tamo pojavljuju... *Pravi Gradjanski Neposluh ne podnaša ni najmanje razdraženosti. On je priprava tihomu trpljeniu.* Njegovo je djelovanje čudesno, premda je nezamjetno i blago... Žalostni dogadjaji u Chauri-Chaura putokaz su na našem putu. Ne ćemo li, da iz ne-nasilja proizadje nasilje, tad se moramo brzo vratiti natrag, stvoriti duh mira, i ne smijemo ni pomišljati na to, da započnemo s neposluhom naroda, dok nismo posve sigurni, da će mir u svim prilikama biti uzčuvan... Neka nas protivnik okrivljuje s kukavštine! Bolje je biti krivo prosudjivan, nego li izdati Boga«...

I taj apostol hoće da okaje krv, što su ju drugi prolili.

»Moram se podvrći ličnomu čišćenju. *Moram postati sposoban, da zamietim najmanja kolebanja u moralnoj atmosferi oko sebe.*[7]) Moje molitve moraju biti još iskrenije i poniznije. Nema većega čišćenja,

[7]) Treba naročito uočiti to svjetlo, što iz tih rieči pada na tajanstvenu sposobnost ove duše, koja primjećuje sve trzaje svoga naroda!

nego li je pravi post, da naše umutrašnje biće dodje podpuno do izražaja i da steče gospodstvo duha nad tielom«...

Sam si je naložio, javno, neprekidni petdnevni post. Neka ga nitko u tom ne sliedi! On smije samo sebe kazniti. On bijaše loš liečnik. Ili se mora odreći svoga zvanja, ili mora steći još pouzdanije izkustvo. Njegov je post istodobno pokajanje i kazna, za njega i za one u Chauri-Chaura, koji su sagriešili možda s njegovim imenom u ustima. Gandhi bi želio biti jedini krivac, da može za njih trpjeti, no on im savjetuje, da se predaju vladi i da priznaju svoj čin. Jer su počinili najstrašnije zlo stvari, kojoj su htjeli služiti.

»Htio bih pretrpjeti sva poniženja, sve muke, posvemašnje progonstvo ,pa i samu smrt, kad bih mogao tim spriečiti, da se naš pokret ne izvrgne u nasilje ili da ne bude predteča nasilja«...

*
* *

U poviesti ljudske savjesti malo je tako uzvišenih stranica. Vanredna je moralna vriednost takvoga čina. Ali kao politički čin unio je smutnju. Gandhi je sam priznavao, da bi se taj čin mogao smatrati »politički nezrelim i bezsmislenim«. Opasno je povećati napetost naroda, sve dok mu ne ponestane daha u očekivanju dogadjaja, opasno je podići ruku na zapovjed i opet ju spustiti, te po treći puta zaustaviti ogromni stroj, koji je već stavljen u pogon. Tim se čovjek izlaže opasnosti, da se kotači iztroše i zamah slomi.

Kad se je dne 24. veljače sastao u Delhima Odbor Kongresa, samo uz živo prosvjedovanje uspjelo je Gandhiju provesti zaključke stvorene dne 11. veljače u Bardoli-u. Medju pristašama ne-saradnje došlo je do razcjepa. Gandhi je htio, da se provede još čvršća organizacija prije nego li se pristupi

k djelu. Iznio je i svoj nacrt rada. Ali mnogi su se bunili protiv te sporosti, prosvjedovali su protiv opoziva zapovjedi na ustanak i naglašivahu, da će se tim ugušiti oduševljenje zemlje. Jedna je stranka stavila predlog, da se Izvršnom Odboru odglasa nepovjerenje, te je zahtievala, da se sve njegove odredbe proglase ništetnima. Ipak je pobiedio Gandhi. Ali je strahovito trpio. Nije se zavarao niti većinom, koja ga je sliedila. Osjećao je, da nije iskrena. I mnogi, koji bijahu za nj glasovali, nazivahu ga iza ledja »diktatorom«. Uvidio je, da se zapravo nalazi u protivštini sa svojom zemljom. On to sam priznaje u svojoj neustrašivoj iskrenosti dne 2. ožujka 1922.:

»I kod većine ima toliko pritajene sklonosti k nasilju — sviestne ili nesviestne — te bi mi bio draži uništujući poraz. Uviek sam u svom javnom djelovanju bio u manjini. U Južnoj Africi mogao sam u početku računati na jednodušnost, malo po malo spadoh na manjinu od 64, a kasnije dapače na 16 glasova, onda sam se opet uzdigao do ogromne većine. Najbolji i najtrajniji rad bio je u osami manjine... Bojim se većine. Odvratno mi je sliepo obožavanje množtva. Osjećao bih se na svom putu mnogo sigurniji, kad bi narod pljuvao na me... Jedan me je prijatelj opomenuo, neka ne zloupotrebljavam odviše svoje diktatorske vlasti... Ne samo da je nisam zlorabio, nego se moram pitati, ne dajem li se ja odviše izrabljivati«! Moram priznati, da se bojim toga kao nikad prije. Ja se mogu spasiti jedino tako, da budem drzak. Upozorio sam svoje prijatelje na kongresu, da sam nepopravljiv. Kadgod narod načini kakvu glupost, ja ću to javno žigosati. Jedini gospodar na svietu, kojega priznajem, je »tihi unutarnji glas« (to jest moja savjest), koji je u nama. I sve kad bi bio uza me jedan jedini čovjek, imao bih odvažnosti, da budem uz tu očajnu manjinu. Manjina je za me jedina iskrena stranka. Žalostniji sam danas nego ikada prije, ali i pametniji. Vidim, da je naše ne-nasilje poput mje-

hurića sapuna. U nama sve kipi od ogorčenja. Vlada nas izazivlje svojim bezsmislenim odredbama. *Gotovo se čini, kao da Englezi žele vidjeti, da je Indija puna ubijstva, paleža i grabeža, da onda uzmogne utvrditi, da su ih samo oni kadri spriečiti.* Čini mi se, da je naše ne-nasilje posljedica naše nemoći: kao da gojimo u našim srdcima želju, da se osvetimo, čim se pruži prilika. Mogu li pravi nenasilni odpor poduzeti slabići i kukavice? Nije li to, što ja poduzimam, uzaludan pokušaj?... A šta, ako onda, kad provali bies, nitko ne ostane bez krivnje, ako svatko podigne ruku protiv svoga bližnjega, — koja li korist od toga, ako ja na smrt postim poslie tako velike nesreće?... *Ako niste sposobni za snažni ne-nasilni odpor, izjavite se otvoreno za silu! Samo nikakvoga licemjerstva!*[8])

Većina je zato, da se prihvati ne-nasilje... Neka dakle bude sviestna svoje odgovornosti! Ona je sad dužna, da zaustavi gradjanski neposluh i da najprije izgradjuje... Ne učini li toga, utopit ćemo se u vodama, čijih dubina ni ne naslućujemo...

A obraćajući se manjini veli:

»Vi ne ćete ne-nasilja? Izstupite iz Kongresa! Stvorite novu stranku! Proglasite javno svoj revolucionarni program! I neka Indija bira izmedju nenasilnoga odpora i revolucije... Ali nikakove dvoličnosti! Budite iskreni!...«

U tim snažnim riečima ima gorke ,ali i muževne žalosti. To bijaše kao Isusova noć na Maslinovoj gori.

---

[8]) Gandhiju postade jasno, da je jedan dio njegove većine, koja je glasovala za ne-nasilje, vidio u tom samo politički plašt, koji je imao prikriti tajno pripremanje revolucije. Oni govorahu blago o tom — veli Gandhi — da će »*dieliti nenasilne udarce!*« Gandhi je konačno uvidio opasnu dvoličnost, koju bijaše Tagore već odavna opazio. Ona ga je strašno gušila. On ju sad crta mnogo oštrije, nego je to učinio Tagore, i skida joj krinku s lica.

Gandhi bijaše pred uapšenjem... Tko zna, nije li on u dubini svoje duše smatrao taj događaj svojim izbavljenjem?...

Već je dugo vremena na to čekao. Počam od 10. studena 1920. bijahu poduzete sve mjere proti njegovom pokretu. On je napisao svoje upute narodu za vrieme, kad ne će biti više u njegovoj sredini, to jest, kad ga Englezi zatvore.

On se vraća na to u novom članku od 9. ožujka 1922., kad se je počeo širiti glas o njegovom uapšenju. Ne boji se nimalo — kako sam kaže — nasilja vlade. Samo se jednoga boji: nasilja naroda. Sbog toga nasilja smatrao bi se obezčašćenim. »Neka narod smatra dan moga uapšenja danom radosti!«[9]) Vlada misli, da je s Indijom svršila, bude li Gandhi zatvoren. Dokažite joj protivno! Neka upozna snagu naroda!« Najljepši dokaz poštovanja, što mu ga narod može pružiti, sastoji u očuvanju podpunoga mira. Gandhi bio bi ponižen pomišlju, da vlada oklieva s njegovim uapšenjem poradi straha pred krvavim ustankom. Narod dakle neka ostane miran, neka nipošto ne prekida posla i neka ne priredjuje nikakovih skupština! *Ali neka ne ide pred englezke sudove,* neka ostavi sve javne službe, neka ostavi sve englezke službene škole, program ne-saradnje neka se izpuni u svoj podpunosti čuvajući red i stegu! Bude li narod tako radio, pobiedit će. Ne bude li, propast će.

Na sve spreman vratio se je Gandhi u svoje najmilije boravište, u Ashram, Sabarmati kod Ahmedabada, da tamo u krugu svojih ljubljenih učenika sabrano dočeka dolazak onih, koji će ga uapsiti. On je s veseljem mislio na zatvor. Za njegove nenazočnosti

[9]) Tako se može pisati u Indiji pod englezkom vladom, ali ne na Balkanu, gdje ni jedan uapšenik nije siguran za svoj život. (Op. prev.)

još će se odlučnije očitovati vjera Indije. »A on, on će naći odmor, koji je — možda — zaslužio...«[10])

U veče dne 10. ožujka 1922., malo poslie molitve, dodjoše po njega redarstvenici. Ashram bijaše obaviešten o njihovom dolazku. Mahatma im se je predao. Na putu u tamnicu susreo je Maulanu Hasrat Mohanija, svoga muhamedanskoga prijatelja, koji se bio iz daleka požurio, te je stigao još u pravi čas, da ga zagrli. Gandhi je bio dopraćen u zatvor zajedno s Bankerom, *izdavačem časopisa Young India.* Gandhijeva žena dobila je dozvolu, da ga doprati do praga (tamnice).

U subotu, dne 18. ožujka, oko podne, započe »velika parnica«,[11]) pred sudbenim stolom u Ahmedabadu. Razprava je bila neobično otmjena. Sudac i obtuženi takmili su se medju sobom u viteškoj učtivosti. Nikada se za vrieme ciele borbe nije Englezka uzdigla do velikodušnije nepristranosti. Sudac C. N. Broomsfield popravio je u ove dane mnogu pogrješku britanske indijske vlade. Izvještaj o toj parnici, što ga objelodanjivahu Gandhijevi prijatelji, djelomično je bio otisnut u evropskoj štampi, te je naišao na naročito veliki odjek u Francezkoj. Zato ću ja o tom samo u kratko izviestiti.

Zašto se je vlada odlučila, da uapsi Gandhija? Kako je mogla nakon dvogodišnjega oklievanja, da izda nalog upravo u času, kad je Gandhi zaustavio revoluciju svoga naroda i kad je — kako se činilo — bio još jedina zapreka protiv revolucije? Jeli to bila zabluda? Ili je vlada htjela, da se obistine Gandhijeve rieči: »Čini se, kao da vlada želi vidjeti, da je ta zemlja puna ubijstava, paleža i grabeža, ne bi li imala izliku, da ih potlačuje!« — U istinu bijaše položaj vlade tegotan. Ona je cienila Gandhija i *bojala ga se* ujedno. *Rado bi ga bila poštedila, ali Gandhi nije nje*

[10]) 9. ožujka 1922.

[11]) *The Great Trial,* 23. ožujka 1922. *Young India.*

ni najmanje štedio. Gandhi osudjivaše nasilje, ali njegovo ne-nasilje bijaše mnogo revolucionarnije nego li sva nasilja. Onih dana, kada se je suprotstavljao gradjanskomu neposluhu naroda, dne 23. veljače, u predvečer Kongresa u Delhima, bijaše objelodanio članak, kojim se je zaprietio britanskoj sili kao nikada do onda. Upravo bijaše stigao onaj bezstidni brzojav lorda Birkenheada i M. Montagu-a, koji je bio za Indiju prava pljuska.[12]) Gandhi je u navali ogorčenja prihvatio uvredljivi izazov:

»Ne može biti nikakova kompromisa s Carstvom, dokle god britanski lav maše svojim krvavim pandžama pred našim licem!... Britansko Carstvo, koje je osnovano na organiziranoj pljački onih rasa, koje su fizički slabije i na glupom hvastanju surovom silom, ne može dalje postojati, ako ima jedan pravedni Bog, koji upravlja svietom. Skrajnje je vrieme, da si britanski narod bude sviestan, da će se borba, započeta godine 1920., voditi do kraja, pa trajala ona jedan mjesec ili jednu godinu, više mjeseci ili više godina. Molim Boga, da dade Indiji dovoljno poniznosti i snage, da ostane ne-nasilna do kraja. Ali nemoguće je, da se podvrgne tim bezstidnim izazivanjima...«

Na tom se je članku i na još dva druga novijega datuma[13]) osnivala obtužba. Gandhi bijaše okrivljen, »da je izazvao nesklonost svoga naroda prema vladi, pobudio u njem mržnju i prezir prema zakonitoj vladi

[12]) Taj brzojav glasi:

»Kad bi bio stavljen na kocku obstanak našega Carstva, kada bi se sprječavalo britansku vladu, da vrši svoju dužnost prema Indiji, kad bi se držalo, da pomišljamo na to, da se povučemo iz Indije, — tada bi Indija bez izgleda u uspjeh izazvala protiv sebe najodrješitiji narod na svietu i taj bi narod odgovorio sa svom potrebnom strogošću.«

[13]) To su članci od 19. rujna i od 15. prosinca 1921. Prvi o obtužnici, koja je podignuta protiv braće Ali, a drugi kao odgovor na razdražujući govor lorda Readinga. U obima je ista

Njegova Veličanstva«. Nije imao nikakvoga branitelja. Priznao je svoju krivnju u svim točkama obtužbe.

Državni odvjetnik, sir J. T. Strangman iz Bombay-a, naglasio je, da ona tri, u obtužnici sadržana članka, nisu osamljena, nego da čine dio borbe, koja se već pune dvie godine vodi protiv vlade, i dokazao je to navodeći odnosna mjesta. On priznavaše velike vrline Gandhijeve. Ali baš poradi toga još se uvećava zlo, koje je takovo pisanje moglo prouzročiti. Okrivio je Gandhija sbog krvavih dogodjaja u Bombay-u i Chauri-Chaura. Gandhi je, bez sumnje, zastupao ne-nasilje, ali je istodobno širio i nerazpoloženje prema vladi. Dakle je on odgovoran za nasilje naroda.

Gandhi zatraži rieč. Duševne muke, unutarnje borbe, bojazan, sumnja u valjanost odredaba, što ih je morao izdati i u odjek, što će ga naći u duši naroda, sve, što ga je tjednima mučilo, bijaše iščezlo. Opet je našao svoj duševni mir. Sve, što se je dogodilo i što će se još dogoditi, sve je to shvatio kao nuždu, koju je doduše požalio, ali koju je morao podnieti. — Izjavio je, da se slaže s državnim odvjetnikom. Da, on bijaše odgovoran! Podpuno odgovoran! Širio je nerazpoloženje prema vladi i to još mnogo dulje, nego li tvrdi obtužba. Bijaše to njegova strast. Preuzeo je na se svu krivnju poradi nemira u Madras-u, poradi »djavolskih zločinstava« u Chauri-Chaura i poradi »bezsmislenih pustošenja« u Bombay-u...

»Državni odvjetnik ima pravo, kad kaže, da sam ja kao čovjek, koji je odgovoran za svoje čine, budući dobro odgojen i stekavši veliko izkustvo u svietu, morao predvidjeti posljedice svoga javnoga djelovanja. ***Znao sam, da se igram s vatrom. Izvrgao sam se toj opasnosti i budem li pušten na slobodu, iznova ću***

izjava o »borbi do kraja«. — »***Mi ćemo oboriti vladu, mi ćemo ju prisiliti, da se podvrgne volji naroda.*** Mi ne tražimo, da nas štede, mi to ni ne očekujemo...«

započeti. Za posljednjih sam noći to zrelo promislio. I jutros sam osjetio, da ne bih izpunio svoje dužnosti, kad ne bih rekao, što sada kažem. Bio sam, a i sada sam za to, da se izbjegne nasilju. Ne-nasilje je prvi i posljednji članak moga vjerovanja. Ali morao sam birati: — ili da se podvrgnem političkomu sistemu, za koji držim, da nanosi nepopravljivo zlo mojoj domovini, — ili da se izvrgnem opasnosti, da narod provali nepromišljenim biesom, kad sazna istinu iz mojih ustiju. Znam, da je narod Indije kadikad nerazuman. Poradi toga duboko sam ozlojedjen. I upravo za to spreman sam podnieti ne lahku, nego najtežu kaznu. *Ne tražim milosrdja i ne pozivam se ni na jednu olakotnu okolnost.* Tu stojim, da tražim i primim veselo najveću kaznu, koja može stići onoga, koji je učinio nešto, što je *po zakonu* promišljeno zločinstvo, a što je *po mojoj savjesti* glavna dužnost svakoga državljanina Indije. Sudci, vi nemate izbora: ili odstupite ili me kaznite!...«

Poslie tih jednostavnih ali snažnih rieči, u kojima vlada veličanstvena ravnoteža izmedju tankoćutne vjerske unutrašnjosti i herojske odlučnosti političkoga vodje, pročitao je Gandhi izjavu, kojom se obraća indijskoj i englezkoj javnosti. Dužan im je obrazložiti — veli on — »zašto je od odanoga i revnoga saradnika britanske vlade« postao njezin protivnik, *koji nepomirljivo odklanja svaku saradnju s Englezkom*«. Još jedan puta on ukratko ocrtava svoje javno djelovanje od g. 1893. Podsjeća, što je sve morao kao Indijac pretrpjeti od englezke vladavine, svoje dvadeset i pet godišnje nastojanje, da tu vladavinu poboljša, u svom krivom mišljenju, da je to moguće, a da se Indija ne odciepi od britanskoga carstva. Do godine 1919. zagovarao je saradnju uzprkos svih razočaranja. Ali uvrede i nasilja predjoše svaku mjeru. A vlada, ne samo da ih nije popravila, nego je krivce još nagradila, umirovila i odlikovala, a to je za indijsku sviest bio najveći izazov. Vlada je sama prekinula sve veze sa

svojim podanicima. Danas je Gandhi došao do uvjerenja, da bi dapače i reforme, što ih je Englezka predložila, bile za Indiju smrtonosne. *Čitava se englezka vladavina temelji na pljačkanju naroda.* I sam zakon pogoduje tomu pljačkanju. Izvršivanje zakona izopačilo se je u službi pljačkaša. Prepredeni i uspješni sistem strahovlade ponizio je narod i prisilio ga je, da se pretvara. — Indija je uništena, izgladnjela, ponižena; neki su ljudi mogli uztvrditi, da će trebati pokoljenja, dok bude Indija sposobna, da sama sobom upravlja poput dominiona. *Ni jedna vladavina, koja je u prošlosti tlačila Indiju, nije joj naniela toliko zla kao Englezka. Dužnost je ne saradjivati sa zločincima.* Gandhi je izpunjao tu dužnost. Ali u mjesto da se — kao što je to do sada bivalo — uteče nasilju, dao je svomu narodu nesavladivo oružje ne-nasilja.

Sada nastaje vitežka prepirka izmedju sudca Broomsfielda i Gandhija:

— »Gospodine Gandhi, priznavši svoju krivnju vi ste u neku ruku olakšali moju zadaću. Ipak utvrdjenje pravednoga suda spada medju najteže zadaće sudca... Nemoguće je pričinjati se kao da čovjek ne zna, da ste vi u očima milijuna ljudi veliki vodja i veliki rodoljub. Dapače i oni, koji se ne slažu s vama u politici, gledaju u vama čovjeka visokih ideala, plemenita, dapače svetačkoga života... Ali moja je dužnost, da vam sudim samo kao čovjeku, koji je podvrgnut zakonu... Vjerojatno ima malo ljudi u Indiji, koji iskreno ne žale, što ste onemogućili vladi, da vas ostavi na slobodi. Ali to je već tako... Nastojat ću, da dovedem u ravnotežu vaše zasluge s javnim interesom...«

Susretljivo se savjetuje s obtuženim o kazni, koja bi mu se morala dosuditi. Za primjer mu daje osudu, izrečenu prije dvanaest godina protiv Tilaka: šest godina zatvora... »Smatrate li to neopravdanim?... Kad bi se kasnije pokazalo, da je moguće skratiti to vrieme, nitko ne će biti sretniji od mene...«

Gandhi ne zaostaje za sudcem u učtivosti. On vidi u tom najveću počast, što se njegovo ime veže s Tilakovim. To je najblaža osuda, kojom ga je sudac mogao osuditi. Tiekom čitave parnice nije mogao očekivati više obzira.[14])

Parnica bijaše dovršena. Prijatelji Gandhijevi padoše mu jecajući pred noge. Mahatma se je smiešeći oprostio s njima. I vrata sabarmatskoga zatvora zatvoriše se za njim.[15])

---

[14]) Izdavač Banker, koji je za vrieme čitave parnice religioznom odanošću sliedio primjer Mahatmin i odobrio sve njegove izjave, bijaše osudjen na godinu dana zatvora i na novčanu globu.

[15]) Njegova žena Kasturibai Gandhi objavila je tu osudu muževima i ženama Indije u poslanici punoj dostojanstva, kojom ih poziva, da u miru prionu k provedenju Gandhijeva programa.

Gandhi nije bio ostavljen u sabarmatskom zatvoru, gdje su s njim liepo postupali. Najprije bi odveden na neko nepoznato mjesto, a zatim u Jeravadi kod Poona. Jedan izvještaj N. S. Hardikera: *Gandhi u zatvoru (Unity* 18. svibnja 1922.), tvrdio je, da se je s njim postupalo kao s običnim kažnjenikom, bez ikakovih posebnih obzira i da je poradi toga njegovo krhko zdravlje mnogo trpjelo. Ali doznao sam, da je sada postupak postao čovječniji. Gandhiju je dopušteno čitati i pisati.

Prema onomu, što mi je pripoviedao C. F. Andrews, Mahatma je u zatvoru sretan. Zamolio je svoje prijatelje, da ga ne pohadjaju i da poštuju njegovu samoću. Održaje duhovne vježbe, moli i uvjeren je, da je to najuspješniji način za pobjedu indijske stvari. — I doista C. F. Andrews uvjerava, da je Gandhijeva stranka mnogo dobila tim zatvorom. Indija vjeruje u Gandhija s više žara nego li ikada prije. Ona i nadalje gleda u njem utjelovljenje Šri-Krišne, koji je — kako se priča — takodjer pobjedonosno podnio kušnju zatvora. A zatvoreni Gandhi još sigurnije nego li da je slobodan sprječava provalu nasilja, čiju je opasnost osjećao.

V.

Od toga časa veliki glas apostola zamuknuo je. Njegovo je tielo uzidano kao u grobu. Ali nikada grobovi nisu zatvorili misli. I njegova nevidljiva duša i dalje oživljava golemo tielo Indije. *Mir, ne-nasilje i trpljenje* jedina je poslanica, koja je stigla iz zatvora.[1]) I čuli su ju. Ta je lozinka išla s kraja na kraj Indije. Pred tri godine bila bi Indjia protekla krvlju sbog uapšenja Gandhijeva. Kad se je u ožujku g. 1920. pronio glas o tom, narod se je digao. Ahmedabadska osuda primljena je u Indiji religioznim mirom. Tisuće Indijaca dalo se je utamničiti mirnom radošću. *Nenasilje i trpljenje* ... Jedan neobični primjer pokazat će, kako je duboko božanska rieč prodrla u dušu naroda:

Kako je poznato, Sikhi su od uviek bili najratoborniji narod Indije. Za vrieme svjetskoga rata u velikom su broju služili u englezkoj vojsci. Tiekom posljednje godine došlo je medju njima do velikih nesuglasica. Uzrok bijaše (prema evropskomu shvaćanju) neznatan. Jedna vjerska novotarija dovela je medju Sikhima do osnivanja sekte Akali-ja, koji su si uzeli za zadaću, da očiste svetišta. Ali ta svetišta smatrali su ozlogašeni čuvari svojim vlastničtvom i kratili su se, da ih napuste. Vlada ih, iz zakonskih razloga, uzme

---

[1]) Časopis *Unity* (Jedinstvo) objelodanio je (dne 3. kolovoza 1922.) *Pismo iz zatvora,* upereno protiv savremene civilizacije, ali mi se čini, da ne potječe od Gandhija. Bit će, da je to sbirka izvadaka iz ranijih članaka prema *Hind Swaraju.*

u zaštitu. Tada — prema koncu kolovoza g. 1922. — započne svakdanje mučeničtvo u Guru-Ka-Bagh-u.[2]) Akali prihvatili su nauku ne-odpora. Tisuću njih smjestilo se je kod svetišta, četiri tisuće u Zlatnom Hramu u Amritsaru. Svakim danom stotina dobrovoljaca (većina njih u dobi vojne obvezanosti, a mnogi od njih sudjelovahu u posljednjem ratu) ostavljala je Zlatni Hram, položivši zavjet, da ne će upotriebiti sile ni činom, ni riečju i da će zadobiti Guru-Ka-Bagh ili će bez sviesti biti natrag donešeni. U drugoj skupini od tisuće dvadeset i pet Akalija položilo je isti zavjet. Na jednom mostu, ne daleko svetišta, čekala ih je britanska policija s dugim šibama, čiji su krajevi bili okovani željezom. I dnevno odigravao se je tu nevjerojatan dogadjaj, što nam ga opisuje nezaboravni izvještaj Andrewsa,[3]) prijatelja Tagorina i profesora u Santinikeanu: Akali u crnom turbanu, ukrašenom vienčićem bieloga cvieća dolazili su pred njima u udaljenosti od jednoga metra šuteći, nepomično i moleći. Redarstvenici ih žestoko udarahu svojim dugim batinama. Sikhi padaju na zemlju, ustaju opet, ako mogu, počinju se opet moliti, iz nova ih batinaju, kadkada i nogama udaraju, dok ne izgube sviesti. Andrews nije čuo ni jednoga krika i nije opazio ni jednoga izazovnoga pogleda. Na okolo u nevelikoj udaljenosti stoji koja stotina gledalaca, lice im je iznakaženo od tjeskobe ,oni tiho mole, s izrazom poštovanja i boli. »Oni me podsjećaju — veli — Andrews — na sjenu Križa«. Englezi, koji priobćuju te dogadjaje u svojim novinama,[4]) čude se, ne razumiju ništa, sa žalošću bilježe, da ta bezsmislena žrtva znači

[2]) Guru - Ka - Bagh je svetište *(Gurdwara)* udaljeno 10 milja od Amritsara.

[3]) *The Akali Struggle*, objelodanjeno u Swaraj-u u Madrasu i posebno otisnuto, dne 12. rujna 1922.

[4]) Vidi Manchester Guardian Weekly od 13. listopada 1922

sjajnu pobjedu za vojsku ne-saradnje i da je stanovničtvo Pandžaba tim zanešeno. Ali plemeniti Andrews, čiji čisti idealizam mu omogućuje, da odgonetne dušu Indije, prepoznao je ovdje — poput Goethea u Valmy[5]) — početak novoga doba: »novi heroizam stečen trpljenjem pojavio se je na toj zemlji; nova borba duha« . . .

Čini se, da je narod bolje sačuvao misao Mahatminu, nego oni, kojima je bilo povjereno vodstvo naroda. Vidjeli smo, kako se je u Odboru Kongresa u Delhima, dvadeset dana prije uapšenja učitelja, pojavila opozicija. Kada se je Odbor Kongresa dne 7. lipnja g. 1922. ponovno sastao u Luknovu, opozicija se je ponovila. Zavladalo je veliko nezadovoljstvo prema programu strpljivoga izgradjivanja i čekanja, kako je to naložio Gandhi. Sve glasnija postajaše želja, da se konačno započne s gradjanskim neposluhom. Imenovan je odbor sa zadaćom, da izpita, je li Indija dovoljno spremna za gradjanski neposluh. Odbor prodje Indijom. Njegov izvještaj podastrt u jesen bijaše nepovoljan. Ne samo da su došli do zaključka, da je gradjanski neposluh za sada nemoguć, nego je polovica članova — sami prokušani ljudi — zahtievala, da se ostavi gandhistička metoda ne-saradnje i bojkot javnih službi, pa da se u krilu vladinoga državnoga vieća osnuje stranka *Swaraj* (indijske samouprave — Home Rule), u kratko, da iz ne-saradnje postane parlamentarna opozicija. I tako su Gandhijevu nauku počeli ciepati s jedne strane pristaše sile, s druge strane umjerenjaci.

Ali Indija je prosvjedovala. Indijski Narodni Kongres u svom godišnjem zasiedanju koncem prosinca g. 1922. u Gay-i najodlučnije je potvrdio svoju vjernost prema progonjenomu učitelju i svoje povje-

[5]) Valmy je mali gradić u Belgiji, gdje je francezka revolucionarna vojska prvi put porazila udružene carevce i kraljevce (g. 1792.), neprijatelje revolucije. (Op. prev.)

renje u nauku ne-saradnje. S 1740 glasova protiv 890 zabačen bi predlog o sudjelovanju u zakonodavnom Vieću.[6]) Konačno bi jednodušno zaključeno, da se nastavi politički štrajk s neznatnim promjenama u potankostima provodjenja. Zabačen bi samo predlog o bojkotu sve englezke robe sbog mudre zabrinutosti, da se tim ne izazove neprijateljstvo evropskih radnika. Muslimanska Kalifatska Konferencija, koja je bila smionija, velikom je većinom glasovala za taj bojkot.

Tu moramo prekinuti naš prikaz o velikom gandhističkom pokretu. Uz prkos nekih popuštanja, koja su bila neizbježiva poradi nenazočnosti učitelja i njegovih najboljih učenika — njegovih zamjenika (napose braće Ali-ja), koji su poput njega bili zatvoreni, — pokret je pobjednosno podnio strahovite kušnje prve godine, u kojoj je ostao bez vodstva. I veliko razočaranje, koje se je pokazalo u englezkoj štampi poslie Kongresa u Gayi, dokazuje veliko znamenovanje stečene pobjede.[7])

[6]) Revolucionarni pristaše sile bijahu u Gay-i vrlo malobrojni i njihova je uloga bila tek sporedna.

[7]) Jedan članak Blanche Watson (Unity od 16. studena 1922.) nabraja »*prednosti, što ih je Indija postigla svojom borbom ne-nasilnoga odpora.*« Ona uvjerava, da su se unutrašnji dohodci Indije smanjili od prilike za 75 milijuna dolara i da je Englezka poradi bojkota englezkih tkanina pretrpila u jednoj godini gubitak od 20 milijuna dolara. *Broj Indijaca, koji u to vrieme bijahu zatvoreni, cieni ona na 30 tisuća,* te prikazuje, kako je čitava vladina uprava postala podpuno nesredjena. Ali Blanche Watson, vatrena obožavateljica Gandhisma, bez sumnje je nesviestno nastojala, da uveća uspjeh pokreta. Druga su svjedočanstva manje povoljna. Ona kazuju, kako se je požrtvovnost sukobila sa sebičnošću imućnijih, naročito trgovačkih slojeva i da su mnoge ostavke podastrte za vrieme prvoga oduševljenja bile kasnije povučene. Ne bi bilo ljudski predpostavljati protivno. U svakoj revoluciji mnogi ostaju u

Što će odatle nastati? Ne će li se Englezka podučena pogrješkama prošlosti pokazati sposobnija, da taj zanos jednoga naroda okrene u svoju korist? Ne će li malaksati izdržljivost toga naroda? Narodi imadu slabo pamćenje i ja vrlo sumnjam, da bi indijski narod dugo sačuvao nauk Mahatme, kad mu taj ne bi bio već od starine upisan u dušu. Jer iako je jedan genij velik svojom vlastitom veličinom — slagala se ona s njegovom okolinom ili ne — genij rada samo

pozadini ili odpadaju. Pitanje je, da li se je pokret održao u dubljim slojevima. Za to, evo važnoga i nepristranoga svjedočanstva, o kom se ne može sumnjati:

Manchester Guardian, koji je poznat sa svoga pametnoga slobodoumlja, ali koji zastupa moćne interese, koji su izravno ugroženi usljed ne-saradnje Gandhista, nedavno je preduzeo obširnu anketu (iztragu) u Indiji. Dobiveni podatci objelodanjeni su u nizu članaka. Uzprkos razumljivomu pomanjkanju simpatija za indijski pokret i uzprkos nastojanju, da ga se omalovaži, osjeća se po nemiru, koji raste od članka do članka, kako je sada težak položaj Englezke u Indiji. Ja ću ovdje u kratko sabrati najbitnije stvari iz zaključnoga članka od 16. veljače 1923. *(Manchester Guardian Weekly).* Vodič ankete htio bi sam sebe uvjeriti, da je Gandhistička taktika pretrpjela jak poraz i da se ne-saradnja mora nanovo organizirati na novoj podlozi. »Ali — dodaje on — duh nesaradnje ostaje. Posvuda postoji, i ako ne čisti Gandhizam, ono ipak nepovjerenje prema tudjinskoj vladi i vruća želja, da se od nje oslobodi. Pa i školana gospoda i gradjani prožeti su tim duhom. *Ryot,* seljak, tek je površno njim zaokupljen, ali su prilike po selima takove, te će i sela do skora biti posve predobivena. *Vojska — čini se — da je još nezaražena, ali ona se novači iz sela, i prije ili kasnije ona će se priključiti pokretu.* Upravo medju ponajboljima — pa i medju umjerenima — često je duh ne-saradnje najjači. Samo što su umjerenjaci neskloni svim revolucionarnim metodama. Ali Indija ne dieli njihovu nesklonost. Indiji je milija smionost pristaša nesaradnje nego li razboritost umjerenjaka.« Englezki posmatrač misli, da je za organizaciju in-

će onda uspješno djelovati, ako odgovara nagonu njegove rase, potrebama njegova vremena i očekivanju svieta.

Takav je Mahatma Gandhi. Njegovo načelo *Ahimsa* (nenasilje) bijaše utisnuto u srdce Indije već pred dvie tisuće godina. Mahavira, Buddha i poštivanje Višne učinili su to životnom potrebom milijuna duša. Gandhi je u nj pretočio samo svoju junačku krv. On zaklinje divovske sjene, snage prošlosti, što ukočeno i umorno počivaju u samrtnoj klonulosti. I na njegov poziv one se podigoše. Jer one se u njem opet prepoznaju. On ih je utjelovio. Srećna li čovjeka, koji je čitav jedan narod — *svoj* narod — položen u grob ponovno uzkrisio!

Ali takva se uskrsnuća nikada ne dogadjaju slučajno. I pojavi li se opet duh Indije iz svojih hramova i svojih šuma, tad će to značiti, da on donosi svietu u napred odredjeni odgovor, odgovor, koji je sviet očekivao.

*

Da, taj odgovor prelazi daleko granice Indije. Samo ga je Indija mogla dati. Ali ona daje za to i

---

dijskih seljaka potrebno još vrieme od kakvih desetak godina, da ga se privede k neplaćanju poreza i do ustanka. Ali do onda položaj će se neprestano pogoršavati. *Nemoguće je suzdržavati Indijce strahom pred zatvorima. Toga straha kod njih više nema.* Trebali bi poduzeti strože prisilne mjere, a te bi opet samo još povećale mržnju. »Samo je jedno miroljubivo rješenje moguće, *ako ga u obće još ima*«: Treba da Englezka preuzme vodstvo indijskoga reformnoga pokreta. Ne više polureforme, kao one, koje su zaključene g. 1919., ali koje se je tek pred godinu dana pokušalo provesti. Te ne dostaju više, a vrieme sili. Neka Englezka sazove indijski narodni sabor, u kom će biti zastupani svi interesi i sve razlike u mišljenju Indije: Gandhi i njegovi učenici kao i indijski knezovi i evropski kapitalisti, muslimani, Hindustanci, Parsi, Eurazijci, kršćani i parije... Neka taj sabor pripravi ustav za autonomnu Indiju

svoju veličinu i svoje žrtve. On joj prieti, da postane njezin križ.

Čini se, da se obnova svieta uviek plaća žrtvom jednoga naroda. Židovi su bili žrtvovani za svoga Mesiju i nakon što su ga stoljećima u sebi nosili i svojim ga nadama hranili, nisu ga prepoznali, kad se konačno objavio na krvavom križu. *Indijci su sretniji, oni su prepoznali svoga Mesiju.* I oni se rado predaju žrtvi, koja ih ima osloboditi.

Ali kao što je to bilo i kod prvih kršćana, ne razumiju svi pristaše Gandhijevi istinski smisao toga oslobodjenja. Kršćani dugo su očekivali na zemlji *adveniat regnum tuum* (neka dodje vladanje tvoje). Nade velikoga diela Indijaca ne prelaze indijskoga *Swaraja* (samostalnosti). U ostalom držim, da će taj politički ideal doskora biti postignut. Evropa izkrvarena ratovima i revolucijama, osiromašena i umorena, *lišena svakoga ugledala u očima Azije, koju je potlačivala,* — ne će više moći da se na tlu Azije dugo otimlje probudjenim narodima Islama, Indije, Kitaja i Japana.

---

unutar granica britanskoga carstva i neka odredi rok, u kom bi se imala provesti podpuna unutrašnja samostalnost (Home Rule). Tako i samo tako može se spriečiti razpad Carstva.

Ne znam, u kojoj bi mjeri indijska vlada i englezka birokracija prihvatila predlog, koji tako odrješito zastupa *Manchester Guardian* po svom dopisniku. Težko mi je vjerovati, da bi Gandhi i pristaše nesaradnje sudjelovali u istom saboru, u kojem sjede evropski i indijski kapitalisti. Ali jedno čini se da je sigurno, — da indijski *Home Rule* nije više u pitanju. Na jedan ili na drugi način on je neizbježiv. I ništa nije tako napadno, kao mienjanje ponašanja Englezke prema Indijcima. Evropejci nastoje, da s poštivanjem govore o njima, i složni su u osudjivanju nespretnih prisilnih mjera, koje su do nedavno bile posljednje utočište sile, a kadkada dapače i prvo. Indija je moralno pobiedila.

Ali bi to bilo sporednoga značenja — nekoliko naroda više, pa bila ne znam kako bogata skladnost, kojom bi oni obogatili čovječansku skladnu zajednicu, — kad te snage Azije ne bi postale nosiocem novoga smisla života i smrti i (— a to je najvažnije —) djelovanja za čitavo čovječanstvo i kad ne bi izscrpljenoj Evropi donieli novu životnu snagu.

Bura nasilja drma svietom. Oluja, koja uništuje žetve naše civilizacije, nije neočekivana. Stoljeća surove nacionalne oholosti podraživana pretjeranim obožavanjem revolucije, širena sliepom požudom za oponašanjem demokracije — i konačno stoljeće nečovječnoga industrijalizma i proždrljive vlade plutokracije (bogataša), podjarmljujući mašinizam, gospodarski materijalizam, u kom umire zagušeni duh — morali su neizbježivo dovesti do toga izprepletenoga meteža, u kom nestaje bogatstva Zapada. Nije dosta reći, da drugčije ne može biti. To je odmazda pravičnosti. Jedan narod davi drugi u ime istih načela, kojima se prikrivaju isti interesi i isti Kainovi nagoni. Svi — nacionalisti, fašisti, boljševici. narodi i potlačeni staleži, narodi i staleži tlačitelja — prisvajaju sebi, a poriču drugima pravo na silu, koja im se čini pravom. *Još pred pol stoljeća sila je potlačivala pravo. Danas je još mnogo gore: sila je postala pravo, ona ga je progutala.*

U tom starom svietu, koji propada, nema nikakvoga utočišta i nikakve nade. Ni jedne svjetle zrake. Crkva dieli ublažujuće savjete krepostno i umjereno, u kojima se mudro pazi, da se samo ne zamjere vlastima. U ostalom ona samo daje savjete, ali nipošto ne prednjači primjerom. Preživjeli gospodski mirotvorci bulje tupo i osjeća se, kako su neodlučni: Govore o vjeri, za koju sami nisu sigurni, da ju imaju. Tko će im tu vjeru dokazati? I čim će tu vjeru dokazati u sred svieta, koji tu vjeru nieče? — Tako, kako se vjera dokazuje: Činom!

To je ono *Poslanstvo svietu*, kako ga naziva Gandhi, poslanstvo Indije: »*Žrtvujmo se.*«

I Tagore ponovio je to čarobnim riečima[8]): jer u tom se ponosnom načelu Tagore i Gandhi slažu::

»... Nadam se, da će taj duh požrtvovnosti, ta spremnost trpjeti, snažno porasti .... To je prava sloboda ... Ni jedna vriednost nije veća, pa ni narodna nezavisnost ... *Zapad nepokolebivo vjeruje u silu i u materijalno bogatstvo*, zato će još dugo vapiti za mirom i za razoružanjem, *vlastito će ga divljačtvo uviek nadvikati.* To je riba, kojoj je tlak vode postao nepoćudan, pa bi zato htjela letjeti: sjajna misao! ali je za ribu posve neostvariva. Mi u Indiji, mi treba da pokažemo svietu, koja je to istina, što ne samo omogućuje razoružanje, nego ga i pretvara u snagu. *Činjenicu, da je moralna snaga jača od surove sile, dokazat će narod, koji je bez oružja.* Razvoj života pokazuje, da je život malo po malo odbacio težki teret oružanja i golemu množinu mesa do časa, dok nije čovjek postao gospodar surovoga svieta. *Doći će dan, kada će dobroćudan čovjek bez svakoga oružja dokazati, da vlast nad zemljom pripada krotkima.* Zato je podpuno razumljivo, da Mahatma Gandhi, koji je slabunjava tiela i lišen svih materijalnih sredstava, doziva neizmjernu moć krotkih i poniznih, moć, koja sakrivena čeka u srdcima uvriedjenoga i opljačkanoga ljudstva Indije. Sudbina Indije izabrala je za saveznika *Narajanu*, a ne *Narajani - senu*, — *snagu duše, a ne snagu mišica.* Indija treba da podigne ljudsku poviest iz kaljuže materijalne borbe na slobodni vrhunac duševne borbe ... *Swaraj* (samostalnost, Home Rule) nije naš cilj, premda bismo mogli o tom bajati frazama naučenim od Zapada. *Naša je borba duhovna borba. To je borba za čovječnost i za čovječanstvo.* Mi moramo čovjeka izbaviti iz mreža, u ko-

[8]) Pismo od 2. ožujka 1921., objelodanjeno u *Modern Review* u svibnju 1921.

jima se je zapleo, iz tih organizacija nacionalne sebičnosti. Moramo uvjeriti leptira, da je sloboda neba više vriedna nego li skrovište čahure... Mi nemamo u svom jeziku izraza za pojam naroda. Ta rieč nam i ne pristaje, ako ju uzmemo iz drugih jezika. Jer mi se moramo svezati s Narajanom, s najvišim bićem. I naša pobjeda ne će nam dati ništa drugo, nego samo pobjedu za božji sviet... *Uzmognemo li prkositi bogatima, mogućima, naoružanima odkrivajući svietu moć bezsmrtnoga duha, tada će se čitava gradina divovskoga mesa strovaliti u ništa.* I tada će čovjek naći pravi *Swaraj, pravu samostalnost. Mi odrpani prosjaci Iztoka, mi moramo steći slobodu za čitavo čovječanstvo...*«

Tagoro! Gandhi! Vi rieke Indije, koje poput Inda i Gangesa u svom dvostrukom zagrljaju obuhvaćate Iztok i Zapad, — jedan tragedija herojskoga čina, drugi bezkonačni san svjetla — obojica proiztičući od Boga, sijte božansko sjeme zemljom, koja je izrovana brazdama nasilja!

*
* *

»*Cilj naše borbe* — objašnjava Gandhi — *je prijateljstvo s čitavim svietom... Ne-nasilje je došlo medju ljude i ostat će medju njima. Ono je viestnik svjetskoga mira...*«

Svjetski je mir daleko. Ja se ne zanosim izpraznim nadama. Kroz pol vieka dosta sam doživio laži, kukavština i okrutnosti ljudskoga roda. Ali me to ne sprječava, da ga ljubim. Jer i medju najgorima od njih ima iskra božanskoga duha. Ja nipošto ne predvidjam materijalni usud, koji tereti Evropu dvadesetoga stoljeća, onaj pogubni determinizam gospodarskih uvjeta, koji ju okružuju, stoljeća strasti i okamenjenih zabluda, koje stvaraju oko duša našega vremena tvrdu koru, koje svjetlo ne može prodrieti.

Ali ja poznam i čudesnu moć duha. Iz poviesti vidio sam, kako bljesak jakoga duha prodire još crnije nebo nego li je naše. Kao čovjek kratkoga vieka čujem u Indiji bubanj Sive: »*Božanskoga Plesača, koji zastire svoj vatreni pogled i svladava svoje korake, da spasi svemir, da se ne strovali u ponor...*«[9]).

Realni političari sile (revolucionarci i reakcionarci) rugaju se toj vjeri, a tim pokazuju samo svoje nepoznavanje dublje sbilje. Neka se rugaju! Ja vjerujem. Vidim, da tu vjeru izsmjehivaju i progone po Evropi. U mojoj vlastitoj zemlji (u Francezkoj) samo nas je šačica, koji vjerujemo u snagu duha. (Ima li nas doista šačica?...) Ali ništa zato, pa makar bih bio i sam sa svojom vjerom! Bitna je oznaka vjere ne možda niekanje neprijateljstva u svietu, nego vidjeti ga, pa ipak vjerovati — uz prkos tomu neprijateljstvu. To je još bolje! *Jer vjera je borba. I naš ne-nasilni odpor je najžešća borba. Put mira nije put slaboće.* Mi smo manji neprijatelji nasilja, nego li neprijatelji kukavštine. Ništa ne vrijedi, što je bez snage: ni zlo, ni dobro. I više vriedi podpuno zlo, nego li osakaćeno dobro. Plačljiva miroljubivost je pogubna za mir: to je kukavština i pomanjkanje vjere. Nek idu u kut oni, koji ne vjeruju i koji se boje! Put mira je samopožrtvovnost.

To je nauka Gandhijeva[10]). Njemu fali samo još Križ. Poznato je, da nije bilo židova, da bi Rim uzkratio bio Kristu Križ. Britansko Carstvo jednako važi kao Rimsko. Ali zamah je dan. Dušu iztočnih naroda uzbibala je Britanija do njezinih dubina. A njezini drhtaji proširuju se po cieloj zemlji.

---

[9]) Uzeto iz najstarijega zazivanja Sive, u odlomku *Mudra-Rakšasa* od Višakhadatta.

[10]) To je takodjer nauka pokreta *Consciencious Objectors* (neustrašivih boraca), koja se iz Englezke po malo proširuje po svim zemljama Evrope.

Velike vjerske pojave Iztoka imaju svoj ritam. Dvoje je moguće: ili će Gandhijeva misao pobiediti ili će se ona ponavljati — kao što su se stoljeća prije toga ponavljali Mesija i Budha, — do posvemašnjega utjelovljenja životnoga načela u smrtnom polubogu, koji će novo čovječanstvo povesti put novoga doba.

U veljači 1923.

KONAC.

GANDHI POSLIE SVOGA OSLOBODJENJA.

Završno slovo k XXXI. francezkomu izdanju.

Prvo izdanje ove knjige izašlo je pred tri mjeseca.

Od toga vremena dogodile su se tri nove stvari, koje doduše ne mienjaju, ali bitno upodpunjuju tu sliku.

Stranka indijskih *Swarajista* (samostalaca), što ju je osnovao ponajglavniji politički vodja Indije i prijatelj Gandhijev, C. R. Das, — stranka, koja je usvojila metode ne-nasilja uz sudjelovanje u zakonodavnom vijeću, — izniela je kod izbora koncem prosinca g. 1923. golemu pobjedu.

Braća Ali, priznati vodje Muhamedanaca u Indiji i prijatelji Gandhijevi, pošto su pretrpjeli kaznu dvogodišnjega zatvora, ponovno su zauzeli svoje mjesto na čelu indiskoga narodnoga pokreta, a jedan od njih, Maulana Mohamed Ali, postao je predsjednik Sveindijskoga Kongresa.

Konačno i sam je Gandhi pušten na slobodu (pod radničkom vladom Macdonalda op. prev.).

* * *

Evropa je saznala za oslobodjenje Mahatme. Ali nije imala ni pojma, u kako sudbonosni čas je to oslobodjenje došlo. Zatajili su joj, kako je samo malo falilo, te bi englezka vlada gledala, kako joj u rukama umire njezin zarobljenik.

On bijaše zatvoren u Jeravadi, kraj Poona, pokrajina Bombay. Već pred dulje vremena počeo je pobolievati. Neobično je omršavio. U prosincu spopali su ga nutrašnji bolovi, ali se na to nije obraćalo pažnje; ostala je groznica. Obitelj, koja ga nije smjela pohadjati, nije o tom ništa znala.

Početkom siečnja 1924. bio je taj službeni nemar naglo prekinut. Vlast se je tako zabrinula, te je hitno pozvala na savjetovanie pukovnika Maddocka »*Civil surgeon*« (gradjanskoga liečnika), i taj je ustanovio težku upalu sliepoga crieva u punoj krizi. Bez brze pomoći kirurga Gandhi bio bi izgubljen. Maddock nije čekao, da dobije potrebito ovlaštenje. Na vlastitu odgovornost povede on Gandhija smjesta u svom automobilu u bolnicu Sassoon u Poonu. Položio ga je na nosiljku, koju je nosio sam uz pomoć nekolicine djaka. Na večer (u subotu 12. siečnja) operirao ga je. O tom nije nitko ništa znao, pa ni obitelj, koja je tek naknadno bila obavieštena. Ali u samoj bolnici i u službenim krugovima vladala je najveća tjeskoba. Golema bijaše odgovornost, koja je padala na englezku vladu. Umre li Gandhi, čitava će se Indija pobuniti.

Jedini je Mahatma sačuvao blagost i ljubežljivost. Konačno su vlasti — da olakšaju svoj pogibeljni položaj za slučaj sudbonosnoga svršetka — jedan sat prije operacije dale dozvati za svjedoka vodju indijske slobodoumne stranke Sastrija, koji je doduše bio politički protivnik Gandhiiev, ali ga je vrlo cienio.

I Sastri je opisao dogadjaje toga tjeskobnoga časa.[1])

Gandhi bi zamoljen, da podpiše izjavu, da pristaje na operaciju. Stavivši naočale pažljivo je to pročitao i zatraživši dopuštenje, da promieni sastavak, kazivao je u pero pismo upravljeno pukovniku Maddocku: Tu on učtivo zahvaljuje liečnicima i vlastima

[1]) Swaraya, Madras, u utorak dne 15 siečnja.

za izkazanu brižljivost ,izjavljuje podpuno povjerenje prema svomu kirurgu i zahtieva bezodvlačno operaciju. Zatim je ustao i drhtavom rukom stavio je olovkom svoj podpis na papir. Za tim ga ostaviše nekoliko časaka na samu sa Sastrijem, da učine nuždne priprave u dvorani za operaciju. Mahatma počeo je mirno razgovarati. Evo njegovih doslovnih rieči:

»... *Moj sukob s britanskom vladom nastavlja se i nastavit će se tako dugo, dok budu trajali razlozi, koji su ga izazvali. U tom ne može biti popuštanja. Ako vlada misli, da su moji razlozi opravdani i da sam ja nevin, ako misli, da me je dosta dugo držala u zatvoru, — ona me može pustiti na slobodu, to će biti za nju častno... Mogu me pustiti na slobodu, ali to ne smije biti pod lažnim izlikama...*«

(To znači, kao što će to on sam izričito reći, da ne prima oslobodjenja s razloga bolesti).

Ali Gandhi dodaje »*premda postoji nesklad izmedju njega i vlade, ipak on voli Engleze kao pojedince*« i bude li narod Indije poslie njegova oslobodjenja poveo borbu — »*čega on ne želi*« — on moli, da to bude samo u duhu ne-nasilja.

Sastri ga upita, ne će li možda upraviti poruku svomu narodu. Gandhiju je to moglo biti tim više poželjno, što je njegov glas poslie utamničenja posve zamuknuo. Poslie svoje osude poslao je predsjedniku indijskoga narodnoga Kongresa pismo za svoje sunarodnjake. Ali vlada je to pismo uhvatila i zahtievala od Gandhija, da ga ublaži. Gandhi je to odbio. Svaki bi se dakle drugi na njegovom mjestu poslužio tom prilikom ,da obznani narodu svoje posljednje želje. Ali Gandhi je to odbio s onim zadivljujućim osjećajem vitežke časti, koji je jedna od najjačih značajnih crta Mahatminih i koji se danas čini gotovo nesavremenim. Držao je, da je obvezan na šutnju.

Odgovorio je Sastriju, da je vladin utamničenik i da se mora držati zakona. On nema ništa da poruči...

U taj čas — bilo je deset sati na večer — otvoriše se vrata. Došli su, da ga odnesu na operacioni stol.

Operacija je trajala dvadeset minuta. Desio se je slučaj, koji za malo te nije bio sudbonosan. Bolestnik je upravo bio uspavan kloroformom, kad se je ugasilo električno svjetlo. Brže bolje potražiše uljene i plinske svjetiljke. Zahvat je odkrio sakriveni gnojni i vrlo duboki čir. Trebalo je zarezati ranu od šest palaca, da se očisti zaraženo mjesto. Gandhi je lahko podnio operaciju, ali noć iza toga bila je nemirna.

Obaviešten o tom došao je sutradan Gandhijev sin, a zatim i Gandhijeva žena. I sva je zemlja kroz nekoliko dana bila obuzeta grozničavom tjeskobom. Predsjednik Sveindijskoga Kongresa Mohamed Ali, odredio je, da se dne 18. siečnja održe narodne molitve po cieloj zemlji. Sa svih strana zahtievalo se je Gandhijevo oslobodjenje, pa i u vladinim novinama. Trebalo je što prije izaći iz opasnoga položaja, u koji je Gandhijev ugroženi život stavljao one, koji, su ga držali zatvorena. Dne 17. siečnja bude upravitelj Bombay-a iznenada pozvan u Delhi k podkralju lordu Readingu. Pod konac mjeseca imalo je započeti zasiedanje novoga indijskoga zakonodavnoga sbora. Trebalo je ukloniti taj povod za agitaciju. Dne 4. veljače izdan bi nalog da Gandhija puste na slobodu.

Budući opet slobodan u svom govorenju i u mišljenju, Mahatma je smjesta bez spočitavanja poslao poruku predsjedniku Sveindijskoga Kongresa (7. veljače).[2])

Počinje tim, što žali, da ne može čin vlade smatrati kao milost.

»*Žalim, što me je vlada prije vremena oslobodila uzevši kao razlog moju bolest. Taj način oslobodjenja ne može mi pribaviti nikakve radosti, jer smatram, da bolest uznikova ne može biti razlog, da ga se pusti na slobodu*«.

[2]) Hindu, Madras, 8. veljače.

Vrlo učtivo zahvaljuje svima ne zaboravljajući nikoga, koji su s njim pažljivo postupali u bolnici i u zatvoru.

Za sebe veli, da je još za neko vrieme nesposoban, da aktivno radi. Potreban mu je odmor od nekoliko tjedana. I onako mu je potrebno neko vrieme, da se ponovno uživi u novi položaj Indije, koji mu je ostao nepoznat za dvogodišnjega zatvora. On ipak daje nekoliko sigurnih savjeta, koji pokazuju, da od svojih prvobitnih odluka i od programa svoga rada nije ništa izmienio.

Prije svega treba uzpostaviti jedinstvo svih sila Indije. Za njegove nenazočnosti ono je bilo uzdrmano.

»*Kako god malo poznajem sadašnji položaj domovine, ipak znam dosta, da vidim, da su narodna pitanja danas mnogo jače zamršena, nego li za vrieme Bardoli-ja. Bez jedinstva različitih naroda i vjera čitava je ideja nezavisnosti Swaraj-a (Home Rule) bezsmislena. To jedinstvo, za koje sam već godine 1922. držao, da je postignuto, — jako je oslabilo medju Hindustancima i Muslimanima. Hoćemo li zadobiti svoju slobodu, tada treba da još čvršće stegnemo vezu medju različitim vjerskim zajednicima. Ne tražim od vas, da zahvaljujete (Bogu) za moje ozdravljenje. Vaše jedinstvo vratit će mi zdravlje prije, nego sva liečnička njega. Moje srdce bijaše potišteno, kad sam doznao za vaše nesuglasice. Ja se ne ću moći odmoriti, doklegod me bude tištio taj teret. Pozivam sve, koji me vole: Ujedinite se! Znam, da je to težka zadaća. Ali ništa nije težko, ako imamo živu vjeru u Boga. Hindustanci, muhamedanci, učinite kraj svomu medjusobnomu nepovjerenju! Slaboća dovodi do straha, a strah do nepovjerenja. Odbacimo jedni i drugi svoje bojazni! Što više: ako se jedan jedini od nas prestane bojati, mi ćemo se prestati prepirati. Znam, da se mi u dubini svoje duše volimo, kao braća. A ja vas molim, da dielite sa mnom tjeskobnu želju za ujedinjenjem*« . . .

Što se tiče njegove borbene taktike, ona je ostala ista. Dvie godine razmišljanja u samoći još su ga više uvjerile o uspješnosti te taktike. U prvom redu kolovrat kao jedini liek protiv obćenitoga siromaštva. Ujedinjenje naroda. Ravnopravnost kaste »nedodirnih« (parija). Sustavni ne-nasilni odpor u mislima, riečima i u činima...

»Ako budemo vjerno provodili taj program, ne ćemo biti prisiljeni, da se utečemo gradjanskomu neposluhu. Ali moram dodati, da moja razmišljanja nisu oslabila moje vjere u uspješnost i pravednost gradjanskoga neposluha. Tvrdim, da je to oružje, da se dobije pravo i da je to dužnost svakoga naroda, kada mu je život u pogibli. Uvjeren sam, da gradjanski neposluh donosi manje opasnosti, nego li rat. *I dok gradjanski neposluh, kada uspije, čini dobro obim stranama, dotle rat nanosi zlo i pobjedniku i pobiedjenomu*«.

O taktici nove stranke Swaraj (koja je išla za samostalnošću Indije, ali je saradjivala u saboru s englezkom vladom op. prev.), on još nije rekao svoga mišljenja. Sada je Gandhi došao u novu političku situaciju, a tu je htio najprije proučiti, a onda prosudjivati. Na zakonodavnim izborima koncem prosinca 1923. pristaše Swaraj-a (indijski nacionalisti ljevičari, pristaše ne-nasilja, ali u granicama parlamentarnih sredstava ,koja im pruža reformirani Ustav) dobili su oko polovice od 103 izbornih mjesta u skupštini čitave Indije; a u pokrajinskim viećima njihova je stranka postala gotovo svagdje najjača[3]). To su izkoristili, te su iznesli odmah (počam od konca prosinca) čitav niz zahtjeva i zaključaka: zahtjev, da se povuku zakoni,

[3]) C. F. Andrews u jednom članku Manchester Weekly (1. veljače) dodaje, da je taj uspjeh bio tim značajniji, što je stranka dobila dozvolu da sudjeluje kod izbora od Nacionalnoga Kongresa tek nekoliko dana prije glasovanja. Vrlo ve-

koji su ih tlačili, da se uzpostavi odmah autonomna vlada za Indiju, da se sazove vieće, koje bi izradilo načela indijskoga Ustava ,što bi ga konačno sastavio novi indijski parlamenat; te na posljedku federaciju azijskih naroda za oslobodjenje Azije. Gandhi je morao uvažiti te nove činjenice. Ali osobito štovanje i sklonost, što ju je imao prema vodjama toga pokreta, primjerice prema C. R. Das-u, čiju je iskrenost i prokušano poštenje poznavao, nametnuše mu dužnost, da bez osobito brižnoga izpitivanja ne osudi ove stranputice od njegovoga načela, da se nema posla s britanskom vladom.

I zato je Gandhi o tom izjavio ovo: »Ne čekajte od mene ,da se izjavim o težkom pitanju, ima li se ili se nema birati u indijski zakonodavni sbor prema britanskoj odredbi. Vi znate, da ja nisam promienio svoga mišljenja o tom, da moramo bojkotirati i englezke zakonodavne sborove i sudove i škole, a ja osim toga ne vidim nikakvih novih razloga ,da mienjam svoje mišljenje u toj stvari. Mogu vam reći samo toliko, da se ne ću izjaviti ni za izbore ni proti njima, dok se ne posavjetujem s nekojim našim slavnim zemljacima, koji drže, da interes naše domovine traži, da dalje ne bojkotiramo englezkih zakonodavnih sborova, nego da sudjelujemo i kod izbora i u radu«.

Tu svoju izjavu svršava uvjeravajući ponovno, da se on ne bori protiv Engleza, nego protiv njihove vlade i englezkoga sistema potlačivanja.

Gandhi je poslie napisao još dvie poslanice narodu. Obadvie dokazuju, da ga ni bolest nije mogla shrvati, a i liečnici su mu uzalud savjetovali, da se

lik broj pristaša ne-saradnje, koji su se strogo držali načela Gandhijevih, nisu sudjelovali kod izbora. Da su se svi pristaše ne-saradnje sporazumjeli za sudjelovanje kod izbora, njihova bi pobjeda bila za vladu porazna.

štedi. Kao vodja naroda on je držao, da ni tih savjeta ne smije poslušati.[4])

Dne 16. ožujka 1924. objelodanio je jednu izjavu tim povodom, što je parlament britanske i južne Afrike prihvatio jedan takav zakon, kojim su Indijci bili stisnuti na jedan vrlo mali dio boravišta.[5]) Gandhi prosvjeduje proti toj povredi ugovora podpisanih god. 1914. i tu pripominje svu poviest južno-afričkoga pokreta za ravnopravnost. Dne 26. veljače iste godine upravlja jednu poslanicu Sikhima, i to njihovoj vjersko-političkoj sljedbi Akalima, koji su došli u oštar sukob s britanskim redarstvom, koje ih je krvoločno dalo postreljati na zapovjed jednoga englezkoga upravnoga činovnika[6]). I njih Gandhi strogo opominje, da se čuvaju nasilja.

Hoćemo li sada spominjati sve ono oduševljenje u Indiji, koje je nastalo oslobodjenjem Gandhija iz tamnice? Tu je najprije Gandhijev prijatelj Mohamed Ali dne 10. veljače 1924. izdao poziv, da sva Indija najsvetčanijim načinom hvali Boga za to oslobodjenje. I u istinu, sva je Indija tako učinila. Tu je bilo javnih skupština, na koje je znalo doći i 30 tisuća ljudi, kao na primjer u Bombay-u. Tu su se po čitavoj Indiji držali najsvetčaniji obhodi, i to naročito kod Muslimana. Gandhija poplavi prava bujica narodne ljubavi. I liečnici su imali svu silu posla, da ga bar donekle sačuvaju od posjeta premnogih štovatelja.

Gandhija zavolješe i bolničari, koji su ga njegovali, pače i sami Englezi. Tako primjerice jedan umirovljeni vojnik, star 82 godine, o kom govori jedan englezki dnevnik, koji je dolazio svaki drugi dan u

[4]) Gandhi ni sada nije izvan opasnosti (pisano u ožujku 1924.) (Op. pisca.) To isto vriedi na žalost i sada koncem listopada 1924., kad si je uz ostalo narušio zdravlje i 20 dnevnim postom. (Op. prev.)

[5]) Bengalija, Kalkuta, 16. veljače 1924.

[6]) Indian Daily News, Kalkuta, 26. veljače 1924.

bolnicu s kitom cvieća i unišavši, a da ga nisu mogli zaustaviti, stiskaše toplo ruku Mahatmi, odlazio je govoreći: »Samo se ništa ne bojmo, moj dragi«!

Gandhi uviek miroljubiv, svoj gospodar, govori dugo sa svojim posjetnicima. On je vrlo mršav, sama kost i koža: »Čini se, da je spao na polovicu. Čovjeku se oči napune suzama, kad ga vidi«. Ali tko ga čuje govoriti mehkim i blagim glasom i uljudnošću, punom osjećaja, mora ga do dna duše dirnuti njegova vedra spokojnost. A onaj, koji ga je poznao prije njegovoga uapšenja, videći ga opet (kao onaj mladi Pars, koji mi nedavno pripoviedaše o svom posjetu u bolnici), silno je iznenadjen promjenom Gandhijeva izgleda. Prije tamnice jasno se osjećalo, da Gandhija mori i zabrinutost i sjeta uza svu jakost njegova duha. Sada vidiš, da je sav kao u nekom sjaju. »To ti je duša, za koju se može reći, da zaista živi u miru s cielim svietom«.[7])

*

* *

Sada treba završiti razlaganje o Gandhiju baš u času, kada je on u najživljoj političkoj djelatnosti. Ali u daljnjim izdanjima ove knjige nastavit će se poviest Gandhijeva života. U ovaj čas, kad se naša knjiga završava, borci za indijsku samostalnost, kojima je na čelu Gandhi, zabacili su u t. zv. indij-

[7]) Ovako piše indijski glasbenik Dilip Kumar Roy, a francezki književnik i pisac ovog djela Rolland dodaje k tomu ovu opazku: Kako bih sada volio, da ovdje izpripoviedim sav razgovor, što ga je s Gandhijem imao indijski glasbenik D. K. Roy dne 2. veljače u bolnici Pooma o glasbi. Roy kaže, da je tu osjetio, kako Gandhi ima duboko shvaćanje za umjetnost i kako je zanešen za glasbu, te upravo ne pojmi, da se indijski vejrski život može razviti bez glasbe. U tom Gandhi — veli Roy — jednak je starim grčkim mudracima i njemačkomu velikanu Goetheu držeći, da je život najljepši onda, kad je pun umjetnosti. (The Bombay Chronicle, 5. veljače).

skom parlamentu, što ga je Indiji dozvolila englezka vlada, zabacili su, velim, državni proračun, koji im je predložio indijski podkralj. To su učinili zato, da i tim načinom pokažu svoju nepomirljivost proti britanskomu gospodstvu i da upozore englezku vladu, da u buduće mora računati s indijskim pokretom za samostalnost. I sad ti indijski borci čekaju na nove englezke predloge.

Hoće li ovi predlozi doći? A naročito hoće li doći u vrieme? Čini se, da je englezka radnička vlada nješto sklonija, nego što su bile druge englezke vlade, priznati Indiji njezinu podpunu unutrašnju samostalnost. Medjutim Makdonaldova poruka Indiji sve nas je razočarala. Nije toliko razočarala mene, pisca ove knjige, koji ništa ne držim do evropske diplomacije, ali je razočarala i kod nas u Francezkoj mnoge indijske i englezke prijatelje.

Mi Francezi priznajemo, da je indijsko pitanje vrlo težko i upravo tragično i za Indiju i za Englezku. Ali Englezka je Indiju gospodarski upropastila i to u svoju korist. No kad bi sad Englezka vratila Indiji njezinu političku i gospodarsku samostalnost, ona bi tim upropastila primjerice svoju industriju u Manchesteru a tim i tamošnje radničtvo.

Gandhi spada medju preriedke ljude, koji su sposobni, da se uzdignu iznad interesa jedne jedine stranke, koja se bori s drugom strankom i da drži na umu dobrobit obadviju stranaka. Sad bi samo još trebalo, da se u Englezkoj nadju takvi državnici, koji bi stajali tako visoko i koji bi stvar tako duboko shvaćali kao Gandhi. Da li će se to dogoditi? Dao Bog, da tako bude!

Medjutim jedno je stalno, naime to, da Englezka više ne prezire svojih protivnika u Indiji i da sve više uvidja, kako je jako njihovo oružje nenasilnoga odpora.

Ali na žalost ima još uviek previše evropskih političara, koji su i previše skloni, da omalovaže, pače

i prezru, borbenu vriednost svakoga nenasilnoga odpora, svakoga mirotvornoga pokreta. Da te političare dovedem malo k pameti, ja ću na svršetku svoje knjige donieti njekoliko izvadaka iz englezkoga lista »Manchester Guardian Weekly« od 15. veljače 1924. Ovo je englezki liberalni list, a urednici su mu sve sami vrlo naobraženi i vrlo razboriti ljudi, koji — to treba iztaknuti — nemaju ni malo simpatija za Gandhija i za njegov pokret. Pa ipak taj list piše ovako:

»Valja nam dobro prosuditi i ocieniti izvanrednu snagu onoga političkoga oružja, koje se u posliednjim godinama stalo upotrebljavati u obliku posve nenasilnoga odpora. Ovo strašno oružje upotrebile su u većoj mjeri najprije one englezke žene, koje su u borbi za žensko pravo glasa, kad su bile pritvorene, počele štrajkovati gladom. To isto oružje nenasilnoga odpora upotrebljavali su izprvice i borci za irsku samostalnost. Oni su iz početka naučali, da se nijedan njihov pristaša ne smije nipošto silom uzprotiviti englezkomu gospodstvu. Ali zato ti irski borci nisu priznavali ni englezkoga kralja, ni englezkoga parlamenta, ni englezkih zakona, ni englezkih oblasti, jednom riečju: ništa englezkoga u Irskoj. Borci za irsku samostalnost nisu čak išli pred englezke sudove, nisu se služili englezkom poštom, nisu plaćali poreza, niti su se pritužívali englezkomu redarstvu.

Sad tu istu pojavu imamo u sjevernoj Indiji, naročito u Petoriečju rieke Inda. Tu je sad pravi laboratorij nove, čudne i neobične praskave tvari, koja se zove nenasilni odpor ili pacifizam i koja ne eksplodira, ali uza sve to može svoje protivnike učiniti nesposobnima za svaku nasilnu borbu.

Mi smo svi pristaše slobodarskoga načela, da se svaka vlada mora oslanjati na volju i privolu onih, kojima vlada i upravlja. U današnje doba ne može se ni u Indiji više vladati bez te narodne volje i privole. Sve se više čini, da znatan broj državljana, koji odluče, da se organiziraju zato, da vlade ne prizna-

vaju i da s njom nemaju nikakvoga posla, da takva organizacija nenasilnoga odpora, pa recimo samo i štrajka gladom političkih uhapšenika, može oslabiti i srušiti svaku vladu.

Naše englezko ministarstvo unutrašnjih posala nije već znalo, što da uradi sa zatvorenim ženama, ženama, koje su štrajkovale gladom. U to je nastao svjetski rat, te su žene prestale štrajkovati iz rodoljublja, da vladi ne prave potežkoća i to je vladu spasilo. Sad je u sličnom položaju naša englezka vlada u Indiji. Da li ta vlada i u obće naše englezke oblasti u Indiji shvaćaju svu važnost i svu ozbiljnost nenasilnoga odpora?

Mi smo Englezi bili do sada privikli, da svaki nenasilni odpor omalovažujemo i preziremo. Mi smo o tom govorili i pisali, da to zavedena masa uzkraćuje svoje najprimitivnije državljanske dužnosti i mi smo bili duboko uvjereni, da je naša oružana sila tako strahovita, te ju samo treba odlučno upotriebiti i eto mi smo skršili svaki odpor zavedene mase. Istina, da ova stvar još nije svestrano izpitana, ali jedno je ipak jasno, da mi Englezi moramo temeljito promieniti svoje mišljenje o tom, što sve može biti politička snaga. Mi se moramo duboko zamisliti nad evangjeoskom naukom, koja veli, ako te tko udari po jednom licu, ti mu pruži i drugo.[8]) Kad ta nauka postane programom velike jedne političke akcije, onda znajmo, da to nije samo pustinjačka strpljivost i poniznost, nego da je to velika i nesavladiva politička snaga.«

Svršeno koncem ožujka 1924.

Romain Rolland.

[8]) *Opazka prevodioca.* K ovomu izvadku englezkoga lista treba samo još to dodati, da ni indijski, ni hrvatski pacifisti nisu u svoj program metnuli evangjeoski nauk, da treba napadaču pružiti drugo lice, nego su uzeli kao temelj svomu javnomu radu Isusove rieči: Tko se mača laća, od mača će i poginuti, te Isusov nauk: Ne bojte se onih, koji mogu ubiti tielo. Naš je pacifizam dakle neustrašiv i već je zato nesavladiv.

BIBLIOGRAFIJA

(Književna vrela, kojima se je poslužio pisac ove knjige).

MAHATMA GANDHI: Young India 1919.—1922. s uvodom Babu Rajendra Prasad-a. — S Ganesan, Madras 1922. (To je sbirka Gandhijevih članaka, koji su objelodanjeni u časopisu Young India (Mlada Indija) u razdoblju od g. 1919. do g. 1922.).

MAHATMA GANDHI: Speeches and Writings (Govori i djela) 1896.—1922. s uvodom C. F. Andrevsa i s kratkim nacrtom Gandhijeva života od samoga Gandhija. — Natesan, Madras 1922.

MAHATMA GANDHI: Hind Swaraj (Indijski Home Rule). — Ganesan 1921.

Neethi Dharma (Etička religija) s uvodom J. H. Holmesa. — Ganesan.

A Guide to Health (Putokaz k zdravlju). — Ganesan 1921.

JOSEPH J. DOKE: M. K. Gandhi, an Indian Patriot in South Africa (Gandhi, indijski rodoljub u Južnoj Africi) s uvodom lorda Ampthilla. — Indian Chronicle, London 1909.

SOUVENIR OF THE PASSIVE RESISTANCE MOVEMENT IN SOUTH AFRIKA (Spomen na pokret pasivne rezistencije u Južnoj Africi 1906. do 1914.) — *Golden Number of Indian Opinion* (»Zlatni broj« časopisa »Indijska Misao«), Phoenix, Natal 1914. — (Taj dragocjeni broj, što ga je izdala tiskara Gandhijeve tolstojevske naseobine u Natalu, sadržaje

podpunu sbirku dokumenata, pisama i slika iz vremena »nenasilnoga odpora« u Južnoj Africi.)

D. B. KALELKAR: The Gospel of Swadeshi (Swadesi-evandjelje.). — Ganesan 1922.

W. W. PEARSON: The Dawn of a New Age (Predvečerje novoga doba). — Ganesan 1922.

C. F. ANDREWS: To the Students (Učenicima). — Ganesan 1921.

J. H. HOLMES: Mohandas Karamchand Gandhi (Uvod k knjizi »Etička religija«).

M. K. Gandhi, a sketch of his Life and Work (kratki opis Gandhijeva života i djela.) (u sbirci: *Biographies of Eminent Indians* — Životopisi glasovitih Indijaca). — Natesan, Madras.

MANABENDRA NATH ROY: India in transition (Indija na razkršću) sa saradnjom Abani Mukherji-a 1922. Ženeva, J. B. Target.

MANABENDRA NATH ROY i EVELYN ROY: One year of Non-Cooperation — from Ahmedabad Gaya (Jedna godina ne-saradnje — od Ahmedabada do Gaje) — izdala indijska komunistička stranka 1923. u Kalkuti.

(Pisac ovih dviju brošurica, liepo obrazloženih — Indijac, prognanik u Evropi, prožet evropskim duhom — razlaže komunističku tezu u opoziciji prema Gandhiju, o kojemu uza sve to govori sa poštovanjem.)

Navlastito se preporuča pratiti ova dva časopisa indijskoga pokreta:

YOUNG INDIA, Gandhijev časopis, koji izlazi u Ahmedabadu, sada ga izdaje Gandhijev sin.

THE MODERN REVIEW (Savremeni časopis), koji zastupa misli Rabindranatha Tagore, a izdaje ga Ramounda Chatterjee u Kalkuti.

Časopis *UNITY* (Jedinstvo) u Chicagu prati Gandhistički pokret pažljivo i s velikom ljubavlju. — Njegov izdavač John Haynes Holmes napisao je predgovor k Gandhijevoj »Etičkoj religiji«.

DODATAK

TUMAČ STRANIH RIEČI I IMENA

A.

Abstraktno (od latinske rieči abstrahere = oduzeti) — je ono, čemu je oduzeta stvarnost; netvarno; pojmovno; nešto, što postoji samo u misli. Protivno od abstraktnoga je konkretno, stvarno.

Agitacija (od latinske rieči agitare = djelovati) - rad, kojim se ljudi predobivaju za neku misao.

Agrarni (od latinske rieči ager = polje, njiva, zemlja) — poljodjelski, zemljoradnički, seljački.

Ahimsa (indijska rieč) = ne činiti zla; odreći se upotrebljavanja sile; nenasilje (engleski: non-violence).

Akali vjerska sljedba pacifista medju Sikhima.

Akcija (od latinske rieči agere = raditi) — djelatnost, poduzetnost, djelovanje, nastojanje.

Aktivan (istoga korjena kao i akcija) — radin, poduzetan, koji djeluje bez tudje pobude. Protivno tomu je pasivan.

Anarhija (grčka rieč) — bezvladje, nered.

Anarhisti su ljudi, koji su načelno protiv svake prisilne državne vlasti. Anarhisti sindikalisti naučaju, da se ljudsko družtvo ima urediti sporazumom sviju staleža, a svaki stalež izjednačenjem svih svojih članova. Zabacuju svako nasilje i svaku prisilnost.

Anketa (francezka rieč) — poziv stanovitomu krugu ljudi — stručnjaka, da kažu svoje mišljenje o nekom pitanju, koje se tiče općenitosti.

Anna stari indijski novac.

Arkiv (grčka rieč) — mjesto, kuda se spremaju važne (stare) izprave.

Arsenik — vrst otrova, koji je vrlo pogibeljan, uzme li se u većoj mjeri.

Asketa (grčka rieč) — čovjek, koji živi svetim životom trapeći svoje tielo.

Atmosfera (grčka rieč) — uzduh, zrak, ali i stanovita okolina, u kojoj se čovjek nalazi.

Avatar (indijska rieč) — utjelovljenje Božje na zemlji.

B.

Barbarstvo — divljačtvo, nekulturnost (prema grčkoj rieči »barbaros«). Iz početka je to značilo svakoga ne-Grka, a

kasnije čovjeka, koji nije imao grčke naobrazbe i uglađenosti.

Bhagavad Ghita — ulomak iz staroindijske velepjesni Mahabharata, poučnoga je i vjerskoga sadržaja.

Birokracija (francezko - grčka složenica) — doslovno znači vladavinu činovnika, ali i ukočenu vladavinu ljudi, koji ne shvaćaju duha zakona, već se samo drže slova.

Bojkot (englezka rieč) — prekid svakoga saobraćaja počinjen iz negodovanja ili u znak prosvjeda. **Bojkotirati** se može stanovita roba, pojedinac čovjek, stanoviti družtvo, pa i cieli narod.

Brahmaharija (indijska rieč) — svladavanje samoga sebe, samopriegor.

Brahmani — svećenici boga Brahme i učenjaci; prema hinduističkomu vjerovanju brahmani su najugledniji stalež.

Buddha pravim imenom Sakijamuni, indijski kraljević, koji je u muževnoj dobi otišao u pustinju i tu smislio vjerski nauk, po kojem čovjek može biti samo onda sretan, ako ni najmanje ne povredi ništa, što je živo na zemlji i ako u sebi savlada sve svoje strasti i želje. Živio je oko 600 g. prije Isusa.

C.

Centralni (od lat. rieči centrum = središte) — središnji.

Cenzura (latinskoga korjena) — zastarjela i natražnjačka ustanova, po kojoj si državna vlast pridržaje pravo, da po miloj volji plieni i brani razpačavanje nepoćudnih joj knjiga i tiskopisa.

Civilizacija (od lat. rieči civis = gradjanin) — uljudba. To je vanjska ugladjenost, a imala bi biti unutarnja plemenitost, dakle posljedica kulture. Na žalost je današnja civilizacija (evropska i američka) dokaz velike surovosti i nasilnosti.

D.

Definicija (od lat. rieči finis = kraj, medja) — odredjenje i tumačenje nekoga pojma, tako dobro, da ga točno razlikujemo od drugih sličnih pojmova; na primjer: Čovjek je misaono biće.

Demokracija (grčkoga korjena) — vlada naroda (u opreci prema vladi plemstva — aristokraciji ili prema vladavini gavana i novčara — plutokraciji).

Demokrat je čovjek, kojemu je volja naroda najviši zakon. Opreka je tomu batinaš.

Demonstracija (od lat. rieči demonstrare = pokazivati) — u znanstvenom smislu to je predočivanje jedne znanstvene zasade izvodjenjem pokusa; u političkom smislu to je očitovanje zlovolje naroda burnim prosvjedom.

Demoraliziran (lat. korjena) — pokvaren, izopačen. (Vidi »moral«).

Despotizam (grčkoga korjena) — skrajnja samovolja čovjeka pojedinca, još gora od tiranije ili nasilja.

Determinizam (prema lat. rieči terminus = rok) — nauka, koja tvrdi, da čovjek nema slobodne volje, pa da su prema tomu svi njegovi čini unapred odredjeni sudbinom.

Dharma (indijska rieč)— vjera; sudbina. (Pobliže o tom vidi u »Uvodu«).

Diktator bio je u rimsko doba čovjek, kojemu je senat (sabor) u vrieme velike pogibelji dao svu izvršnu vlast u državi — najviše na šest mjeseci. Danas se pod tim razumieva čovjek, koji si samovoljno prisvaja svu vlast u državi (ili u nekom družtvu).

Disciplina (lat. rieč) — prvobitno znači nauku, a onda i stegu, zapt. **Discipliniran** je čovjek, koji se ili drži stanovitih propisa ili sam na sebe dobro pazi.

Dogma (grčka rieč) — utvrdjena vjerska istina, o kojoj već nema daljnje razprave.

Dokument (lat. rieč) — javna, svetčana dokazna izprava; jak i nepobitan dokaz.

Džainiti — pripadnici jedne vrlo stroge vjerske sljedbe kod Hindustanaca. (Pobliže o tom vidi u »Uvodu«).

E.

Elemenat (lat. rieč) — počelo; tvar, koja se već ni kemijskim putem ne da dalje razstaviti. »**Elementi**« su također i stanoviti, obično pokvareni pojedinci u ljudskom družtvu.

Energija (grčkog korjena) — snaga, uztrajnost, sposobnost. **Energičan** znači odrješit, odvažan.

Etika (grčkoga korjena) — nauka o poštenom, plemenitom, ćudorednom.

F.

Fakultet (lat. korjena) — odio sveučilišta, koji osposobljuje za stanovitu znanstvenu struku.

Fanatizam — preveliko oduševljenje za neku misao; zagrijanost, koja prelazi u zasljepljenost.

Fetiš — neživa stvar, kojoj se izkazuje božansko poštovanje.

Filozof (grčka rieč) — mudrac; čovjek, koji se bavi proučavanjem umstvene strane čovječje.

Financije — novčano gospodarstvo države.

Fizički (grčkoga korjena) — prirodan, tjelesan.

Formalan (od lat. rieči forma = oblik) — nešto, što je obavljeno na propisani način, ali znači i stvar, kod koje je uzeta u obzir samo vanjska strana.

Fraza (grčkoga korjena) — kićeni način govorenja, ali i rieč bez pravoga smisla, bezsmislica.

G.

Genij — čovjek velikoga duha, veleum.

Gentleman (englezka rieč, čitaj: džentlmen) — čovjek plemenita roda; čovjek plemenit, ugladjen.

Ghita — vidi Bhagavad Ghita.

Goethe (čitaj: Gete) najveći njemački pjesnik, živio je koncem 18. i početkom 19. vieka.

Gudžurat — poluotok na sjeverozapadnoj strani Prednje Indije izpod ušća rieke Inda. »Gudžurati« zove se i hindustansko narječje, kojim govori narod ovoga kraja i Parsi.

Gurki jedan indijski narod.

Guru (indijska rieč) — je ime za prvih deset nasljednika Namaka, osnivača Sikhizma, ali znači i mudrac u obće.

Heroizam (grčkoga korjena) — veliko junačtvo, junačtvo duha. **Herojski** — junačan.

Higi'ena (grčkoga korjena) — nauka o zdravlju; skup zdravstvenih propisa.

Himalaja — najviše gorje svieta. Taj gorski lanac proteže se na sjevrnoj granici Indije prema Kitaju.

Hindustan — domovina Hinda (Indijaca).

Hinduizam — jedna od triju glavnih vjera Indi'e. (Ostale dvie su muhamedanizam i budhizam). Hinduizam je najstarija vjera Indijaca. Hinduizam je vjera u netvarnoga Boga; priznaje neke vrsti trojstvo (Brahma, Višnu i Šiva) i seobu duša. Od 312 milijuna Indijaca ima oko 200 milijuna Hindustanaca, oko 70 mili'una muhamedanaca i oko 1 milijun budhista.

Hind-Swaraj — indijski Home-Rule, borba za narodnu nezavisnost.

Home Rule (englezka rieč) znači domaća vlada ili unutrašnja nezavisnost.

I

Ideal (grčkoga korjena) — uzvišeni cilj, za kojim čovjek teži, ali ga nikad ne može podpuno doseći. — **Idealan** je čovjek, koji teži u životu za višim, plemenitim ciljem.

Idol — stvar, kojoj se čovjek klanja kao božanstvu.

Iluzija (lat. korjena) — varka, obmana, koju čovjek smatra istinitom.

Imperijalizam — težnja nekoga naroda za svjetskim gospodstvom ili za povećanjem teritorija i vlasti u obće na štetu manjih ili slabijih naroda.

Industri'a — tvornička proizvodnja ili proizvodnja na veliko svakovrstne robe.

Intelektualac (lat. korjena) — visoko školovan čovjek, koji se bavi duševnim radom. **Intelektualan** — duševan.

Interes (od lat. rieči interesse = biti od koristi) — korist, probit (takodjer i kamati od glavnice).

K.

Kasta — družtveni stalež kod Hinda.

Khaddar indijsko domaće tkivo.

Kirurgija — grana liečničke znanosti, koja lieči poglavito zahvatom noža u čovječjem tielu. Sam zahvat zove se **operacija.**

Kloroform — omamljujući plin, koji udišu bolestnici prije operacije, da budu bez sviesti za vrieme operacije. — Predugo udisanje toga plina smrtonosno je.

Kompromis (lat. korjena) — doslovno: uzajamno obećanje medju dvima protivničkim strankama; riešenje pitanja obostranim popuštanjem; nagoda.

Konferencija (lat. korjena) — dogovor službenoga značaja u manjem krugu ljudi.

Kongres (lat. korjena) — velika svetčana skupština; u Americi znači to parlament.

Koran — sbirka vjerskih i ćudorednih propisa islama; muslimansko sveto pismo.

Krišna — vidi Šri-Krišna.

Kriza (grčkoga korjena) — vrieme, kad su političke prilike jako zamršene; u bolesti: odlučan čas, kad će se vidjeti, kreće li bolest na bolje ili na gore.

Kšatrije — stalež vojnika i činovnika kod Indijaca, drugi stalež po redu iza brahmana.

Kuli to su težaci, koji si kruh služe nošenjem ljudi i tereta i u obće težkim tjelesnim radom.

Kultura znači najprije obradjivanje tla; zatim razvoj i oplemenjivanje duha, dakle: naobrazba, prosvjeta.

L.

Legalan (od lat. rieči leks = zakon) — zakonit.

Legija — oveći odio vojnika kod Rimljana (4 do 5 tisuća ljudi); danas: veliki odio, pukovnija ili regimenta.

Linčovanje — osuda na smrt, iza čega odmah sliedi izvršenje osude po samoj svjetini. Rieč potječe iz Amerike, gdje se još i danas dogadja, da svjetina na smrt izmrcvari i ubije Crnca sbog bilo kakvoga prestupka, osobito prema kojoj bieloj ženi.

Logika (grčkoga korjena) — dio filozofije, koja se bavi poglavito proučavanjem pravilnoga razsudjivanja ljudskoga razuma. Prema tomu **logičan** sud je valjani, pravilni sud; logičan čovjek je razuman, dosljedan, koji pravilno prosudjuje. Protivno od toga je **nelogičan.**

Lojalan (od francezke rieči loá = zakon) — onaj, koji se drži zakona; odan, vjeran.

M.

Manchester (čitaj Menčestr) — najveći tvornički grad od prilike u sredini Englezke. Navlastito je tu usredotočena suknena industrija.

Manevar — velika vojna vježba; u običnom životu: čin, kojemu je svrha, da smete protivnika.

Manifest (lat. korjena) — svetčani javni proglas.

Manifestacija — očitovanje volje javnim izstupom, obično u velikom broju ljudi. (Vidi: demonstracija).

Matematičar (grčkoga korjena) — čovjek, koji se bavi naukom o računstvu.

Mašinizam — savremeni duh vremena, u kojem prevladjuje »mašina« — stroj.

Materijalizirati (od rieči materija = tvar) — nešto, što je duhovno i neoćutno preobraćati u tjelesnu i opipnu stvar.

Materijalni — tvarni, tjelesni (u opreci prema netvarnomu, duhovnomu).

Mesijanski — (prema židovskomu: Mesija) — spasitelj, koga se očekuje, koji ima doći.

Metoda (grčkoga korjena) — način djelovanja.

Mističar — čovjek, koji se zanosi tajanstvenostima.

Mobokracija (grčkoga korjena) znači vladu najgore i najpo kvarenije svjetine.

Moral (od lat. rieči mores = običaji) — dobri običaji; ćudoredje.

Moralan — ćudoredan, sdušan, pošten.

N.

Nacionalizam izticanje i razvijanje narodnosti, bez obzira na vjeru i na stalež.

Negacija (lat. negare = niekati) — poricanje, zabacivanje jestnosti, protivljenje.

Negativan — niečan, protivan.

Nelogičan — nerazuman, bezsmislen.

O.

Operacija — rezanje posebnim liečničkim nožem.

Opium — otrov, koji se pravi iz maka. U većoj količini smrtonosan je, a uživa li se u malim količinama, omamljuje, te ubija polahko i duh i tielo. — Upotrebljava se kao liek protiv prevelike uzrujanosti, ali ga ljudi i puše (pomiešana s duhanom), a to je vrlo štetno po zdravlje. U Kitaju, Indiji, a i po mnogim velikim gradovima Evrope i Amerike ima bezbroj takovih potajnih pušiona.

Opozicija (od lat. rieči opponere = opirati se) — oporba. Najčešće se upotrebljava za označivanje one skupine saborskih zastupnika, koji su protiv vlade, ali se može o opoziciji govoriti i u svakom družtvu, kad su mnienja podieljena.

P.

Palij je poput **prakrita** indijsko narječje, koje se je razvilo iz prastaroga **sanskrita.** Palijem pisane su budhističke svete knjige.

Parije — su ljudi, koji ne spadaju ni u jedan od četiriju hindustanskih kasta, to su siromašni bezkućnici, nadničari, sluge. Smatraju ih nečistima i zato su »nedodirni«, tj. ne smije ih se nitko od onih, koji pripadaju kojoj kasti, dodirnuti, a dodirne li ih se, tad se mora podvrći »čišćenju« prema vjerskim obredima.

Parsi jedna plemenska i vjerska skupina perzijskih izseljenika, koji su zadržali svoju staru perzijsku vjeru, a poprimili su indijski jezik. Živu naročito u gradu Bombay-u, gdje su Parsi najugledniji i najbogatiji gradjani.

Paragraf (grčkoga korjena) — članak, točka.

Pasivnost (lat. korjena) — pomanjkanje djelatnosti; mirovanje, tromost, neradinost, mrtvilo. (Vidi »aktivan«).

Peticija (prema lat. rieči petere = zahtievati) — javni zahtjev, što ga stavlja izvjestna skupina ljudi, pismeno sa svojim podpisima. Peticija se najčešće upravlja parlamentu.

Pionir — iztaknuti borac za koju misao. (U vojsci pionirski su odjeli za gradnju mostova).

Plutokracija (grčkoga korjena) — vladavina, u kojoj imadu odlučnu rieč gavani.

Polemizirati (grčkoga korjena) — voditi prepirku izmedju dva oprečna stanovišta.

Pozitivan (lat. korjena) — jestan, siguran, stalan, koji nešto utvrdjuje. (Protivno je negativan).

Praktički (grčkoga korjena) — sgodan, upotrebljiv u svakdanjem životu. (Protivno tomu je teoretski, izmišljen).

Privilegij — posebno pravo pojedinca ili maloga broja ljudi; povlastica.

Propaganda (latinskoga korjena) — širenje koje misli (pismeno ili ustmeno).

Prostitucija (latinskoga korjena) — obrt ženskinja, koje se prodaju za novac; **prostitutka** je pala ženska; **prostituiran** je posve propao, obezčašćen.

Provincijalizam — osobina ljudi iz pokrajine; nešto, što je svojstveno pokrajini, a nije obće narodno.

Purani indijske svete knjige o vjerskim obredima. (Pobliže o tom vidi u »Uvodu«).

R.

Radikalan (od lat. rieči radiks = korjen) — korjenit, temeljit, nepomirljiv.

Ramajana — staroindijska pjesan.

Rasa — vrst, pasmina, pleme.

Reakcionarac (lat. korjena) — natražnjak, mračnjak, čovjek, koji se protivi novomu duhu vremena, a osobito prosvjeti seljačkoj i radničkoj.

Realan (prema lat. rieči res = stvar) — stvaran; koji dosta postoji; koji se ne zanaša nečim neostvarivim.

Reforma (lat. korjena) — obnova na bolje, popravak staroga.

Reformator je čovjek, koji ide za obnovom.

Religija (lat. korjena) — vjera.

Religiozan je čovjek, koji vjeruje; nabožan.

Rezistencija (od lat. rieči resistere = opirati se) — odpor.

Ritam (grčkoga korjena) — u pjesničkom govoru je ritam pravilno izmjenjivanje naglašenih i nenaglašenih slogova; inače ritam je pravilan tok dogadjaja.

Rockfeller (čitaj Rokfeler) — američki miljarder, »Kralj željeza«.

S.

Sanitarni (sanitetski) — (lat. korjena) — zdravstveni; u vojsci je to bolnički odjel.

Sanskrit — staroindijski jezik, kojim su pisane najstarije indijske pjesme i svete knjige.

Satya (indijska rieč) — istina, pravica.

Satyagraha — pravedno nastojanje, odklon nepravde.

Savonarola talijanski slobodoumni reformator, kojega je dao papa u Rimu spaliti.

Sekta (lat. korjena) — vjerska sljedba; omanja skupina ljudi, koji su se u pojedinostima odielili od ostalih pripadnika svoje vjere.

Sikhi vrlo hrabar indijski narod. (Pobliže o Sikhima vidi u »Uvodu«).

Simbol (grčkoga korjena) — slika, znak.

Simfonija (grčkoga korjena) — sazvučje, ugodan spoj različitih zvukova.

Simpatija (grčkoga korjena) — sklonost; sućut; ljubav, prijateljstvo.

Sinteza (grčkoga korjena) — sastav; spoj, smisao.

Sistem (grčkoga korjena) — stanoviti red ili poredak; vrsta vladavine.

Socijalan (od lat. rieči socius = drug) — družtven.

Subvencija (lat. korjena) — pripomoć, obično pripomoć, koju daje vlada u koju javnu ili dobrotvornu svrhu.

Subvencija (lat. korjena) — podpomagati.

Š.

Šatre — najstarije indijske vjerske knjige, sveto pismo Hinda, «knjige nauke«.

Šri Krišna — je prema indijskom vjerovanju najslavnije od deset utjelovljenja dobrostivoga boga Višnu. (Pobliže o tom vidi u »Uvodu«).

Štrajk (englezka rieč) — obustava rada sa strane radnika u svrhu, da poslodavce prisile na prihvat radničkih zahtjeva ili u znak prosvjeda.

Šudre — stalež zanatlija i radnika kod Hinda (četvrti razred po redu).

T.

Taktika (lat. korjena) — način postupka ili borbe.

Teologija — bogoslovlje, nauka o Bogu i o vjerskim pitanjima.

Teorija (grčkoga korjena) — čisto misaono razmatranje nekoga pitanja bez obzira na životne prilike.

Teoretski — naučan, misaoni, (u opreci prema praktičnomu, tj. onomu, što se u prvom redu obazire na životne prilike).

Tiranija (grčkoga korjena) — nasilna vladavina. Tiranin je silnik, nasilnik.

Turban — pojas iz biele tkanine, što ga muslimani omataju oko fesa.

U.

Ultimatum (od lat. rieči ultimus = posljednje) — je konačni pismeni zahtjev, da se nešto izpuni u odredjenom roku uz istodobnu opomenu, da će se za slučaj neizpunjenja izvršiti neka prietnja.

Univerzalan (od lat. rieči universum = svemir, vasiona) — obćenit.

Upanishade — staro-hindustanske svete knjige poput Veda i Purana.

Urdu — glavno indijsko narječje.

V.

Vajšije — stalež trgovaca prema hindustanskomu vjerovanju (treći stalež).

Varnashrama Dharma — je hindustanski propis o poredku ljudskoga družtva, koje se dieli u četiri razreda: Brahmani, Kšatrije, Vajšije i Šudre.

Vede — najstarije i najsvetije hindustanske vjerske knjige.

Vizija (lat. korjena) — prividjenje, slika nečesa, što zapravo ne postoji.

Z.

Zend-Avesta — najstarije knjige Iranaca, od kojih su postali Parsi. U njima je nauka Zaratustrina.

„TIPOGRAFIJA" D. D. ZAGREB.